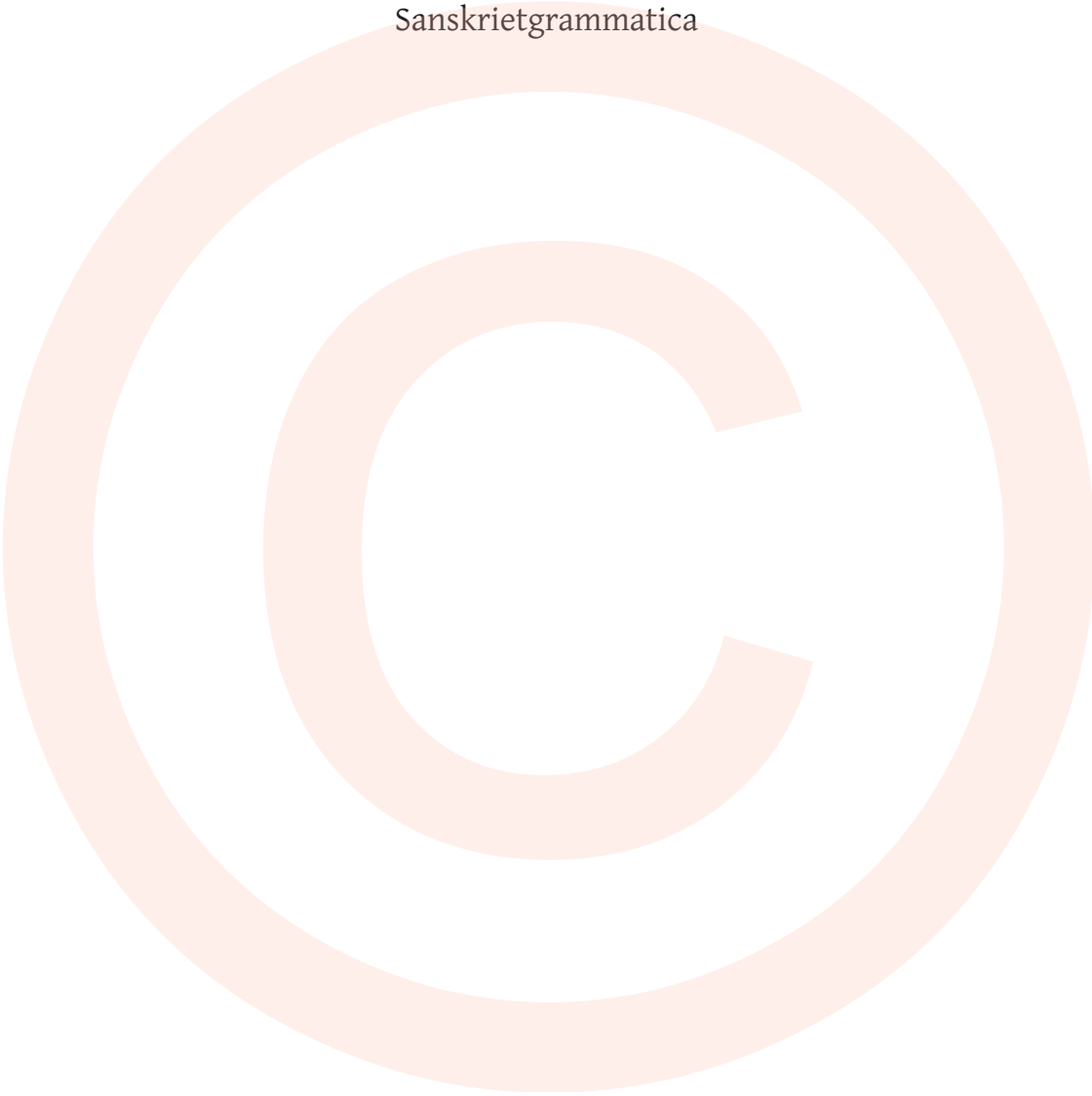

Sanskrietgrammatica

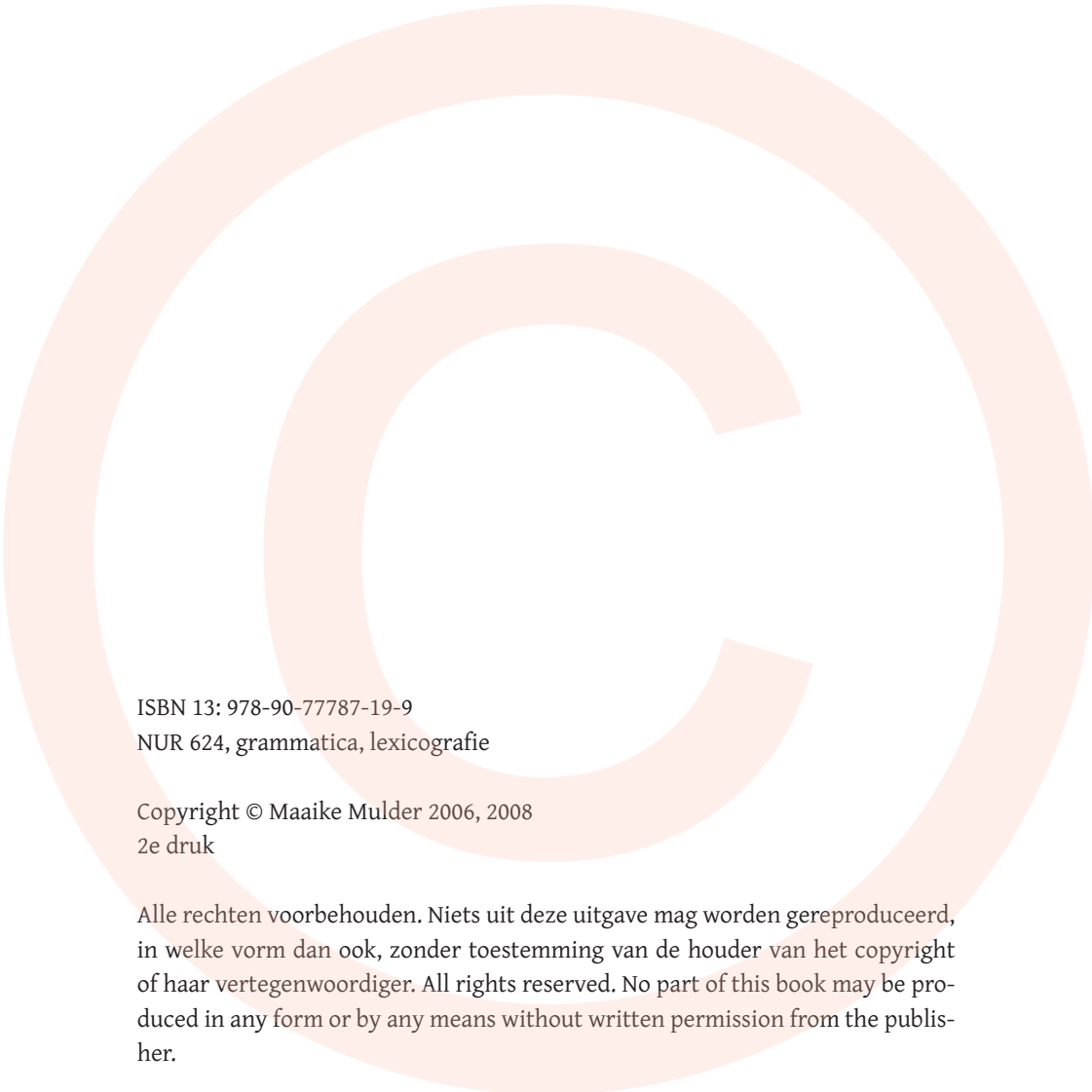

Maaïke Mulder

*Sanskriet-
grammatica*

Olive Press

ISBN 13: 978-90-77787-19-9
NUR 624, grammatica, lexicografie

Copyright © Maaïke Mulder 2006, 2008
2e druk

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd, in welke vorm dan ook, zonder toestemming van de houder van het copyright of haar vertegenwoordiger. All rights reserved. No part of this book may be produced in any form or by any means without written permission from the publisher.

Olive Press: Leeuwerikstraat 4 B, 1021 GL Amsterdam
Email info@olivepress.nl / www.olivepress.nl / www.olive-press.eu

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	11
<i>Taal en schrift</i>	14
Taal	14
Schrift	16
Alfabet	17
de volgorde van de klanken	19
Uitspraak	20
accent	22
Schrifttekens	23
de letter r	24
Cijfers	24
Woordscheiding	24
Interpunctie	25
<i>Klankleer</i>	26
Klanken	26
klinkers	27
tweeklanken	27
halfvocalen	28
medeklinkers	28
klanken in eindpositie	28
<i>Sandhi</i>	30
<i>sandhi</i> tussen de woorden onderling	30
<i>sandhi</i> -schema	32
<i>sandhi</i> binnen een woord	33
<i>Woordenschat</i>	37
Woordvorming	37
afleidingen	39

6 ►► Inhoudsopgave

naamwoorden	39
werkwoorden	49
samenstellingen	51
A. samenstellingen waarvan de leden gelijkwaardig zijn ..	51
B. sam. waarvan het 2e lid hoofdlid is	52
C. sam. die naar buiten de samenstelling wijzen.	53
D. sam. waarvan het eerste lid het belangrijkste is.	54
<i>Vormleer: naamwoorden</i>	55
Zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.	55
inleiding	55
geslacht	55
getal	55
naamval	55
verbuiging	57
Consonantstammen	50
consonantstammen met onveranderlijke stam	58
woorden die uitgaan op een andere cons. dan -s	58
woorden die uitgaan op -as, -is, en -us.	59
consonantstammen met 2 stamvormen	59
de deelwoorden die uitgaan op -at.	59
een groep woorden uitgaande op -vat en -mat	60
een groep woorden uitgaande op -in en -vin/min	61
een groep woorden uitgaande op -iyas	61
consonantstammen met 3 stamvormen	62
een groep woorden uitgaande op -an	62
deelwoorden van het reduplicerende perfectum op -vas ..	63
een groep bijv. nw. uitg. op -ac	64
onregelmatige consonantstammen	65
Vocaalstammen	66
de a-/ā-stammen	66
de i- en u-stammen	67
de ī- en ū-stammen	68
de r-stammen	69
de ai-, o- en au-stammen.	70
<i>Vormleer: voornaamwoorden</i>	71
Inleiding	71
Persoonlijke voornaamwoorden	71

Aanwijzende voornaamwoorden	72
Andere voornaamwoorden	73
<i>Vormleer: telwoorden</i>	77
Inleiding	77
Hoofdtelwoorden	77
de verbuiging van 3 en 4	78
de verbuiging van 6, 7 en 8	79
Rangtelwoorden	79
Lijst van telwoorden	80
bijwoorden en naamwoorden met een telwoordkarakter	81
<i>Vormleer: werkwoorden</i>	83
Algemene inleiding	83
bedrijvende vorm, middenvorm, passieve vorm	83
getal	84
tijd	85
wijze	86
reduplicatie	87
nominale vormen	88
wortel, stam en uitgang	89
Werkwoordsklassen	90
thematische vervoeging, klassen 1, 4, 6 en 10	90
athematische vervoeging, klassen 2, 3, 5, 7, 8 en 9	91
de 10 klassen van het werkwoord	94
de presens indicatief	94
de presens imperatief	95
de presens optatief	96
het imperfectum, een verleden tijd	96
de uitgangen	96
thematische vervoeging: kl. 1, 4, 6 en 10	97
athematische vervoeging: kl. 2, 3, 5, 7, 8 en 9	98
overzicht van ww van de thematische vervoeging	98
de ww van de athematische vervoeging	101
klasse 2	101
klasse 3	105
klasse 5	108
klasse 7	109
klasse 8	110

8 ► Inhoudsopgave

klasse 9	112
het futurum simplex (een toekomstige tijd)	113
het perifrastische futurum (een 2e toekomstige tijd)	114
het perfectum (een verleden tijd)	116
het passivum (de lijdende vorm)	121
afgeleide of secundaire werkwoorden	124
het causitivum	124
het desiderativum	127
het intensivum of frequentativum	129
het denominativum	129
de nominale vormen van het werkwoord	130
de infinitief	130
de deelwoorden	132
de deelwoorden van de tegenwoordige tijd	133
de deelwoorden van de toekomstige tijd (fut. simplex) ..	136
gerundivum	137
de deelwoorden van de verleden tijd (imperfectum)	138
de deelwoorden van de verleden tijd (perfectum)	142
het onverboegde deelwoord: het absolutivum	143
<i>Zinsleer</i>	147
Inleiding	147
Congruentie	147
Woordvolgorde	149
de woordgroep	149
de zin	150
Naamvallen	152
nominatief (1e naamval)	152
accusatief (2e naamval)	153
instrumentalis (3e naamval)	154
datief (4e naamval)	155
ablatief (5e naamval)	155
genitief (6e naamval)	156
locatief (7e naamval)	157
vocatief	158
Enkelvoudige zinnen	158
zinnen zonder gezegde	159
zinnen met een 'naamwoordelijk gezegde'	159

andere zinnen	160
zinnen met een lijdend voorwerp dat een bezit uitdrukt .	160
Samengestelde zinnen	160
nevenschikkende zinnen	160
zinnen met iti	161
onderschikkende zinnen	162
de bijwoordelijke bijzin	163
de bijvoeglijke bijzin	164
overige bijzinnen	165
deelwoordconstructies	166
dwc als predicatieve toevoeging bij het onderwerp.....	166
absolute constructies	167
<i>Lijst van Sanskrietwortels</i>	170
<i>Lijst met afkortingen</i>	180

Inleiding

Het Sanskriet is een prachtige taal. Er kunnen talloze redenen zijn waarom je Sanskriet zou gaan studeren. Ik noem er een paar:

- a. Je bestudeert een wetenschap (zoals de āyurvedische geneeskunde bijvoorbeeld) waarvan de bronnen in het Sanskriet geschreven zijn en je wilt die bronnen zelf kunnen raadplegen.
- b. Je bestudeert spirituele teksten. Vele daarvan zijn in het Sanskriet geschreven of hebben woorden ontleend aan het Sanskriet. Iedere vertaling is evenwel een interpretatie. Dus, als je de tekst in zijn zuiverste vorm wilt kennen, moet je de oorspronkelijke taal kunnen lezen.
- c. Je doet aan yoga (in welke vorm dan ook) en je wilt de woorden begrijpen die je tegenkomt in die discipline.
- d. Je bent taalkundig geïnteresseerd. Sanskriet is het oudste lid van de Indo-Europese taalgemeenschap en dus vertelt deze taal heel veel over het verleden van onze eigen taal.
- e. Je spreekt een moderne Indiase taal (zoals het Hindi) en wilt meer weten over de herkomst van deze taal.
- f. Je waardeert de muzikaliteit van de klanken van de taal.

Er is helaas geen Nederlandse grammatica van deze taal in de handel en de meeste Engelse grammatica's voldoen niet. Ze zijn òf te ingewikkeld (en vaak moet je ook nog het *Devanāgarī*-schrift meester zijn om ermee te kunnen werken) òf te eenvoudig. Dat was althans mijn ervaring toen ik enkele jaren geleden startte met de studie van het Sanskriet. Mijn pogingen om Sanskriet te leren lezen en begrijpen waren om die reden soms een ware worsteling.

12 ►► Inleiding

Ik heb daarom besloten zelf maar een grammatica te schrijven, aanvankelijk alleen voor eigen gebruik, later, toen ik ook Sanskriet-lessen ging geven, om mee te werken in de lessen. Mijn jarenlange ervaring als taal-kunde-docente aan de Vrije Universiteit in Amsterdam kwam me daarbij goed van pas.

In het eerste hoofdstuk van het boek wordt het *Devanāgarī*-schrift wel besproken, maar in de volgende hoofdstukken wordt het niet gebruikt.

Met behulp van deze grammatica moet het in principe mogelijk zijn zowel wetenschappelijke literatuur (zoals medische handboeken) als literaire en spirituele teksten (zoals de *Bhagavadgītā* en de *Upanishaden*) te lezen en de verschillende taalvormen te kunnen interpreteren.

Natuurlijk heb ik bestaande uitgaven gebruikt om dit boek te kunnen samenstellen.

De werken waar ik het meest schatplichtig aan ben, zijn:

Coulson, Michael, *Sanskrit. A Complete Course for Beginners*. London 1976. [18th. Edition 2002]

Egenes, Thomas, *Introduction to Sanskrit, Part One*. California (Point Loma) 1989. Delhi (Motilal Banarsidass) 1994. Third Revised Edition 2003. In vertaling: *Inleiding tot het Sanskriet*. Lelystad (Orewoetstichting) 1990. 4e druk 2001.

Egenes, Thomas, *Introduction to Sanskrit, Part Two*. Delhi (Motilal Banarsidass) 2000.

Gonda, Jan, *A Concise Elementary Grammar of the Sanskrit Language*. Translated from the German by G.B. Ford. Tuscaloosa (Alabama) / London 1966.

Hart, George L., *A Rapid Sanskrit Method*. Delhi (Motilal Banarsidass) 1984. Reprint 2000.

Macdonell, A.A., *A Sanskrit Grammar for Students*. New Delhi. 3d Ed, Oxford 1926. Reprint 1997. 2nd Impression 2001.

Macdonell, Arthur Anthony, *A practical Sanskrit Dictionary*. New Delhi (Munshiram Manoharlal) [1924]. Reprint 2003.

Monier-Williams, M, *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford 1899. Reprint, Delhi (Sri Satguru Publications) 1993. (Op cd-rom)

Monier-Williams, M, *A Dictionary English and Sanskrit*. [1851]. 4th print, Delhi (Motilal Banarsidass) 1976. Reprint 1999.

Monier-Williams, M, *A Practical Grammar of the Sanskrit Language*. 4th Ed. 1876. Reprint, Delhi (Munshiram Manoharlal) 2000.

Speijer, J.S., *Sanskrit Syntax*. Leiden 1886. Reprint, Delhi (Motilal Banarsidass) 1998.

Whitney, William Dwight, *Sanskrit Grammar*. 2nd Ed. New Delhi (Munshiram Manoharlal) [1889]. Reprint 2004.

Whitney, William Dwight, *The Roots, Verb-forms and Primary Derivates of the Sanskrit Language (A Supplement to His Sanskrit Grammar)*. Delhi (Motilal Banarsidass) [1885]. Reprint 2003.

Taal en schrift

Taal

Het *Sanskriet* is een van de vele dialecten uit het oude India. Het is van vóór 1200 v. C. tot vandaag de dag als literaire taal gebruikt, maar het wordt al sinds circa 500 v. C. niet meer door het volk gesproken. Er is een enorme hoeveelheid literaire, wetenschappelijke en wereldbeschouwelijke literatuur in het Sanskriet geschreven. Deze teksten werden van oudsher mondeling overgeleverd. De priester onderwees zijn zoon de heilige formules die bij zijn functie behoorden, de goeroe leerde zijn discipelen verzen uit de filosofische en religieuze geschriften en de leraar gaf zijn (wetenschappelijke) kennis door aan zijn leerlingen. De teksten waren vrijwel altijd geschreven in verzen of spreuken (*sūtra's*), wat het onthouden en uit het hoofd leren vergemakkelijkte.

Toen de grammaticus Pāṇini circa 5e eeuw v. C. de taalkundige opbouw van het Sanskriet van zijn tijd had vastgelegd¹, werden voortaan alle belangrijke teksten aan deze grammatica getoetst. Het Sanskriet van Pāṇini was een soort standaardtaal geworden. Dat betekende evenwel ook dat het gedoemd was een 'dode' taal te worden.² Verandering in de taal was immers niet meer mogelijk.

Intussen ontwikkelde de gesproken taal zich natuurlijk toch wel. De talen die uit het Sanskriet voortkwamen maar afwijkingen vertoonden t.o.v. de standaardtaal van Pāṇini, werden aanvankelijk allemaal *Prakrit* genoemd. Later hebben zich uit dit Prakrit verschillende talen ontwikkeld, waaronder het Hindi, het Nepali (of: Nepalees) en het Pali (de heilige taal van het Boeddhisme).

De betekenis van het woord *Sanskriet* is: 'mooi gevormd, geschikt gemaakt, gepolijst'. In vrijwel alle talen wordt het woord gespeld als *Sanskrit*.

1 Moderne grammatici baseren zich nog steeds op de ordening die Pāṇini in de taalgegevens heeft aangebracht.

2 Zoals het Latijn in West-Europa.

Dat is in feite ook de enige juiste spelling. In het Nederlands is de voorkeursspelling (helaas) *Sanskriet* geworden, al is de schrijfwijze *Sanskrit* ook toegestaan.³

Het Sanskriet is de oudste nog bestaande taal van de Indo-Europese taalfamilie. Grammaticaal gezien is de taal sterk verwant met het Latijn en het Grieks. Wat woordenschat betreft zijn er veel overeenkomsten met de Germaanse talen zoals het Nederlands en het Engels.

Sommigen geloven dat de goden deze taal rechtstreeks aan de mensen zouden hebben gegeven en dat deze taal ten grondslag zou liggen aan alle andere talen. Zo zegt *Sri Shantananda Sarasvati* bijvoorbeeld:⁴

‘Sanskriet is de basistaal, de eerste taal en de meest zuivere taal. In de loop van de tijd zijn andere talen uit het Sanskriet voortgekomen. In een gewoon woordenboek kun je zien dat het Engels veel woorden uit het Sanskriet heeft overgenomen, net als andere talen in en buiten India.’
‘Het Sanskriet is zuiver, onaangedaan en niet vervormd door wie ook. Het weerspiegelt de wetten van het universum. Het is het goede gezelschap, de goede gids en de goede vriend. Ga ermee op reis, dan wordt de Veda eenvoudig en zeker.’

Taalkundigen denken daar anders over. Het Sanskriet, Latijn, Grieks, Germaans, Slavisch en nog enkele andere talen (of groepen verwante talen) vormen één grote taalfamilie, die alle afkomstig zijn uit één bron. Deze oertaal heeft men het Indo-Europees genoemd.

In Europa hoorde men overigens pas van het bestaan van het Sanskriet in 1786, toen Sir William Jones een lezing hield over de verwantschap tussen talen en in die lezing ook voorbeelden uit het Sanskriet aanhaalde. Hij zei onder meer:⁵

‘Sanskriet heeft, in al zijn ouderdom, een prachtige structuur: het is volmakter dan Grieks, rijker dan Latijn en doorzichtiger dan beide. Toch bestaat er een zo sterke onderlinge gelijkenis – in de stammen van werkwoorden en de grammaticale structuren –, dat deze niet op toeval kan berusten. Iedere filoloog die deze drie talen bestudeert, moet wel aan-

3. De Winkler Prins Encyclopedie heeft als ingang ‘Sanskrit’. (Prof. Gonda schrijft hier een zeer informatief stuk over de taal.)
4. Dit citaat heb ik ontleend aan de website van Ars Floreat.
5. Dit citaat heb ik ontleend aan: Victor Stevenson, Atlas van de Europese talen, blz.10

16 ► Taal en schrift ► Schrift

nemen dat ze uit een zelfde bron ontsproten zijn, die wellicht niet meer bestaat.’

Momenteel wordt algemeen aangenomen dat het land van herkomst van deze oertaal in Oost-Europa lag, tussen de bergketens van de Karpaten en de Oeral.

Schrift

Het Sanskriet wordt meestal geschreven in het *Devanāgarī*-schrift (ook wel kortweg *Nāgarī* genoemd). In feite is dit *Devanāgarī* een van de vele schriftsoorten waarin de taal kan worden weergegeven. Zoals wij de *a* op verschillende manieren kunnen schrijven (*a*, *A*, *α*), zo kan ook het Sanskriet van verschillende schriftsoorten gebruik maken. In West-Europese en Amerikaanse studieboeken worden de Sanskrietwoorden vrijwel altijd in Romeinse lettertekens weergegeven. Dat is evenwel een beetje behelpen, want het Romeinse schrift heeft veel minder letters dan het *Devanāgarī*.

Het woord *nāgarī* betekent letterlijk ‘stad’. Het schrift is mogelijk afkomstig uit de regio van de stad Varanasi, die in de Hindoe-traditie wordt beschouwd als de stad van de goden. Vandaar wellicht ook de benaming *Devanāgarī* (= het schrift uit ‘de stad der goden’). De meeste Sanskrietboeken worden tegenwoordig in dit schrift gedrukt en het wordt ook gebruikt voor de weergave van moderne talen zoals het Hindi en het Nepali.

Het Sanskriet⁶ is, zoals vele talen in Zuidoost-Azië, een *syllabische* taal (syllabe = lettergreep). Eén teken staat voor de combinatie van een medeklinker en een klinker. Die klinker is de *-a*. Moet er een andere klinker dan de *-a* volgen, dan wordt dat door een accent boven, naast of onder het letterteken aangeduid. Moet er helemaal geen klinker volgen, dan wordt dat via een klein schuin streepje rechts onder de letter duidelijk gemaakt. (Zo’n streepje wordt een *virāma* genoemd.)

त = ta, न = na, म = ma, मे = me, नै = nai, नी = nī, तु = tu, तू = tū, त् = t.

Een klinker wordt aan het begin van een woord anders geschreven dan wanneer hij op een medeklinker volgt.

⁶ Ik versta hier onder het Sanskriet: de weergave van deze taal in het *Devanāgarī*-schrift.

क = ka, अक् = ak, के = ke, एक् = ek

In de paragrafen *Het alfabet* en *Schrifttekens* wordt bij de klinkers de schrijfwijze aan het begin van een woord gegeven. De schrijfwijze in combinatie met een medeklinker volgt verderop.

Volgen er twee medeklinkers op elkaar, dan wordt van de twee lettertekens één teken gemaakt door de tekens naast of boven elkaar te schrijven. Bij de eerste medeklinker verdwijnt dan de verticale streep (als die aanwezig is). Hetzelfde geldt als er meer dan twee medeklinkers op elkaar volgen.

त् + व → त्व = tva
 ज् + ज → ज्ज = jja
 द् + द → द्द = dda
 स् + म → स्म = sma

Eerst volgt nu *Het alfabet*⁷. Daarna volgen in *Schrifttekens* de letters opnieuw, maar dan worden ook enkele variante vormen vermeld en bovendien wordt de schrijfwijze van een aantal lastige consonantcombinaties gegeven (in de vierde kolom).

Alfabet

Klinkers / vocalen

Enkelvoudig (kort en lang): अ = a, आ = ā, इ = i, ई = ī, उ = u, ऊ = ū, ऋ = ṛ,

ॠ = ṝ, ऌ = ḷ⁸ Zo worden de letters geschreven aan het begin van een woord, na een medeklinker worden ze geschreven als volgt: ऀ ā, ऀi, ऀī, उ u, ऊ ū, र̄ ṛ, ए ē. De korte a wordt niet geschreven maar is deel van de consonant. Dus ka e.d. = क का कि की कु कू कृ कृ.

Tweeklanken / diftongen (lang): ए = e, ऐ = ai, ओ = o, औ = au. Achter een medeklinker: ऐ e, ऐ ai, ऐ o, ऐ au. Dus: के कै को कौ

- 7 Het woord *alfabet* komt van de eerste en tweede letter van het Griekse alfabet: alfa-bēta.
- 8 In sommige grammatica's en ook in het woordenboek wordt deze klank weergegeven als *lr*. De klank komt alleen maar voor in sommige vormen van het werkwoord *klp*, *klrp*

Anusvāra (genasaleerde klinker, enigszins zoals de ‘m’ is Frans ‘faim’): ṁ = m of
 ṛṁ, Visarga = (stemloze uitademing): ḥ. Dus: कं = kaṁ, कः = kaḥ.

Medeklinkers / consonanten / halfvocalen / sibilanten

	Medeklinkers / kort & lang		geaspireerd		stemhebbend		geaspireerd		nasalen	
Consonanten	stemloos	geaspireerd	stemloos	geaspireerd	stemhebbend	geaspireerd	stemhebbend	stemloos	geaspireerd	nasalen
gutturalen, keel	क	का	ख	खा	ग	गा	घ	घा	ङ	ङा
palatalen, verhemelte	च	चा	छ	छा	ज	जा	झ	झा	ञ	ञा
cerebralen* retroflexen	ट	टा	ठ	ठा	ड	डा	ढ	ढा	ण	णा
dentalen tanden	त	ता	थ	था	द	दा	ध	धा	न	ना
labialen lippen	प	पा	फ	फा	ब	बा	भ	भा	म	मा

Halfvocalen: य ya, र ra, ल la, व va,

s-klanken / sibilanten (stemloos) ष ṣ, ष ṣ, स sa

h-klank (stemhebbend, geaspireerd): ह ha

voorbeelden van medeklinker-klinker-combinatie:

त् t, त ta, ता tā, ति ti, ती tī, तु tu, तू tū, तृ tr, ते te, तै tai, तो to, तौ tau, तं tam, तः taḥ

De volgorde van de klanken in het alfabet

De volgorde van de letters in het Sanskriet is zoals die in de paragraaf *Het alfabet* is vermeld:

- a. klinkers of vocalen (kort vóór lang):
 - enkelvoudige klinkers: $a - \bar{a} - i - \bar{i} - u - \bar{u} - \bar{r} - \bar{r} - \bar{l}$
 - tweeklanken: $e - ai - o - au$
- b. medeklinkers of consonanten:
 - keelklanken/gutturalen: $k - kh - g - gh - \bar{n}$
 - zachte gehemelteklanken/palatalen: $c - ch - j - jh - \bar{n}$
 - harde gehemelteklanken/dorsalen: $\bar{t} - \bar{t}h - \bar{d} - \bar{d}h - \bar{n}$
 - tandklanken/dentalen: $t - th - d - dh - n$
 - lipklanken/labialen: $p - ph - b - bh - m$
 - halfvocalen: $y - r - l - v$
 - sisklanken: $\bar{s} - \bar{s} - s$
 - h

Om het Woordenboek te kunnen hanteren moet je de volgorde van de letters weten.⁹ De enige klank die lastig te vinden is, is de *anusvāra* (\bar{m}), de genasaleerde vocaal, die overigens niet aan het begin van een woord voorkomt. Hij is vaak te vinden ná de klinkers en tweeklanken en vóór de medeklinkers, dus tussen *au* en *k*. Soms evenwel staat hij op de plaats van een van de nasalen. De vorm die de *anusvāra* aanneemt is namelijk vaak afhankelijk van de medeklinker die volgt (een \bar{n} als hij vóór een *k* of een *g* staat, een *n* als hij vóór een *t* of een *d* staat etc.).

De *visarga* (aspiratieklank, soort aangeblazen *h*) komt vrijwel alleen aan het einde van een woord voor en dat levert geen problemen op bij het zoeken in het Woordenboek.

De *avagraha* wordt geschreven als er (ten gevolge van sandhi) een *-a* is weggelaten. Hij is te vergelijken met onze apostrofe (in bijvoorbeeld: **'k Weet het niet**).

Je zult verder bemerken dat het Woordenboek

- de vocalische *r* (\bar{r}) weergeeft als $\bar{r}i$,

⁹ Met het woordenboek wordt verwezen naar: Monier Williams, M., *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford 1899. Het boek is vele malen herdrukt en er is ook een cd-rom van beschikbaar. Wat gezegd wordt, geldt evenwel ook voor andere woordenboeken.

20 ► Taal en schrift ► Schrift ► alfabet ► uitspraak

- de \bar{r} als $r\bar{i}$,
- de \bar{l} als $l\bar{r}i$,
- de \acute{s} als een s met een punt erboven (\acute{s}) en
- de \acute{s} als sh .

De \bar{n} wordt in de woordenboeken en grammatica's verschillend weergegeven. Soms als een n met een punt erboven (\bar{n}) of ernaast ($n\cdot$), soms als een n met een verlengde rechterpoot (η).

Uitspraak

Een klank wordt in het Sanskriet steeds op dezelfde wijze uitgesproken. Je zou kunnen zeggen dat er een één op één-verhouding is tussen teken en klank. Er is soms nog wel enig verschil tussen de uitspraak van bepaalde klanken in de verschillende streken van India.¹⁰

De klinkers worden op de volgende manier uitgesproken:

a	als in	manier	
\bar{a}		maar	tweemaal zo lang aangehouden als de a
i		biet	
\bar{i}		bier	tweemaal zo lang aangehouden als de i
u		moet	
\bar{u}		moer	tweemaal zo lang aangehouden als de u
\bar{r}		brie	¹¹
\bar{r}		verried	tweemaal zo lang aangehouden als de r
\bar{l}		puzzel	
e		weet	
ai		taai	
o		boot	
au		kauw	

10 Zo spreekt men de ai in sommige gebieden uit als de aai in $taai$, in andere als de ai in $flair$.

11 In sommige streken spreekt men de vocalische r meer uit als in roe . In latijns schrift ziet men dan soms staan: *Krushna, prakruti, vikruti* e.d.

En de uitspraak van de medeklinkers is als volgt:

<i>k</i>	als in	kop	<i>p</i>	als in	paal
<i>g</i>		gateway	<i>b</i>		baal
<i>ñ</i>		zong	<i>m</i>		maal
<i>c</i>		chatten	<i>y</i>		jas
<i>j</i>		jack fruit	<i>r</i>		raak
<i>ñ</i>		franje	<i>l</i>		lat
<i>ṭ</i>		boot	<i>v</i>		wreed
<i>ḍ</i>		dop	<i>ś</i>		Shiva
<i>ṇ</i>		ban	<i>ṣ</i>		Krishna, chocolade
<i>t</i>		tien	<i>s</i>		soes
<i>d</i>		die	<i>h</i>		halt
<i>n</i>		nieuw			

De geaspireerde medeklinkers (*pha* etc.) worden uitgesproken met een hard angeblazen *h* achter de medeklinker zoals bijvoorbeeld de *ph* in *ophokken*.

De *visarga* (*h*), die in bepaalde situaties in de plaats komt van een *s* of een *r*, is een uitademing met daarachter een echo van de klinker die eraan voorafgaat. Bij een tweeklank is het een echo van het laatste deel van die tweeklank.

aḥ klinkt als *aha* ; *uḥ* als *uhu* ; *iḥ* als *ihi*.

aiḥ klinkt als *aihi* ; *oḥ* als *ohu*.

De *anusvāra* maakt de voorafgaande klinker nasaal (zoals in het Franse *bon*). Als hij gevolgd wordt door een medeklinker, dan neemt hij vaak de klank aan van de nasaal die in de groep van die medeklinker hoort (en is op die plaats ook in het Woordenboek te vinden). Dus *saṅkhyā* wordt uitgesproken als *saṅkhyā*.

Accent

Om de woorden goed uit te kunnen spreken is het nodig om te weten op welke lettergreep van een woord het accent ligt. In het Woordenboek en ook in grammaticaboeken wordt het accent vaak aangegeven.¹²

M.b.t. het accent spelen twee gegevens een rol: de plaats van de lettergreep die voor het accent in aanmerking komt en de lengte van die lettergreep. Een lettergreep is lang als hij een lange vocaal bevat of als hij een korte vocaal heeft, gevolgd door twee consonanten.¹³

De regels zijn als volgt:

1. De laatste lettergreep draagt nooit het accent. Dus in *kapha* (**slijm**) ligt het accent op de eerste lettergreep.
2. Bij meer dan twee lettergrepen ligt het accent op de voorlaatste lettergreep als deze lang is. In het volgende voorbeeld ligt het accent dus op de vierde lettergreep: *sītopalādi* (= een kruidencombinatie van 5 kruiden, waarvan suiker deel uitmaakt.)
3. Als de voorlaatste lettergreep kort is, ligt het accent op de daaraan voorafgaande lettergreep als die lang is. In het volgende voorbeeld ligt het dus op de tweede lettergreep: *śatāvarī* (= de plant *Asparagus racemosus*)
4. Als die lettergreep ook kort is, springt het accent nog een lettergreep naar voren en ligt het accent dus op de vierde lettergreep van achteren: *kārayati* (= **hij laat doen**)

12 In samenstellingen behoudt ieder woord meestal zijn eigen accent.

13 Let op: de kh, gh, bh etc. gelden als één consonant.

Schrifttekens

a	अ	अ	ḍha	ढ		ta	त	kra	क	
ā	आ	आ	ṇa	ण	ण	tā	ता	kṣa	क्ष	क्व
i	इ		ta	त		ti	ति	jña	ज्ञ	
ī	ई		tha	थ		tī	ती	tta	त्त	
u	उ		da	द		tu	तु	tra	त्र	
ū	ऊ		dha	ध		tū	तू	dga	द्ग	
ṛ	ऋ	ऋ	na	न		ṛ	तृ	ddha	द्ध	
ṝ	ठ	ठ	pa	प		ṝ	तृ	dbha	द्भ	
l / lṛ	लृ		pha	फ				dma	द्म	
e	ए		ba	ब		te	ते	dya	द्य	
ai	ऐ		bha	भ		tai	तै	pta	प्त	
o	ओ	ओ	ma	म		to	तो	ru	रु	
au	औ	औ	ya	य		tau	तौ	rū	रू	
ka	क		ra	र				śca	श्च	
kha	ख		la	ल				śra	श्र	
ga	ग		va	व				śva	श्व	
gha	घ		śa	श		0	०	ṣṭa	ष्ट	
ña	ङ		ṣa	ष		1	१	ṣṭha	ष्ठ	
ca	च		sa	स		2	२	ṣṇa	ष्ण	
cha	छ		ha	ह		3	३	sna	स्न	
ja	ज					4	४	hṛ	हृ	
jha	झ	भ	ṁ	ँ	anusvāra	5	५	hma	ह्म	
ña	ञ		ḥ	ः	visarga	6	६	hla	ह्ल	
ṭa	ट					7	७	hva	ह्व	
ṭha	ठ		ʽ	ऽ	avagraha	8	८	sarva	सर्व	
ḍa	ड		˘	˘	virāma	9	९	om/aum	ॐ	

De letter r

Tot slot nog een enkele opmerking over de letter r, omdat deze zich wat afwijkend gedraagt. De normale weergave is:

र (ra) रा (rā) रि (ri) रे (re) etc.

De tekens voor de korte en lange u staan evenwel niet onder de letter, zoals bij de andere medeklinkers, maar ernaast. Bovendien is de vorm bij de korte u iets anders.

रु (ru) रू (rū).

Als de r vóór een andere medeklinker staat, verschijnt hij als een boogje boven de volgende medeklinker (of het daarop volgende klinkerteken):

सर्व (sarva) सर्वा (sarvā).

Volgt de r op een andere medeklinker, dan verschijnt hij vaak als een schuin streepje links onder de voorafgaande medeklinker: स्र (sra), क्र (kra).

Cijfers

De Arabieren ontleenden hun cijfers aan de Indiërs. Deze zijn in de middeleeuwen in Europa weer van de Arabieren overgenomen. Daarom vinden we in India hetzelfde 10-cijferige stelsel als bij ons. Zelfs de cijfers lijken veel op elkaar.

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Woordscheiding

De woorden worden in het Sanskriet veelvuldig aan elkaar geschreven. Er wordt alleen maar een pauze aangegeven als een woord eindigt op een klinker, een *anusvāra* (ṁ) of een visarga (ḥ) en het volgende woord begint met een medeklinker. In alle andere gevallen worden de woorden achter

elkaar door geschreven. Het is in het begin vaak lastig om uit deze brij de afzonderlijke woorden te halen.

Interpunctie

De werken die in het Sanskriet zijn overgeleverd, zijn voor een groot deel in verzen geschreven. Deze verzen worden vaak in twee, soms zelfs in drie, vier of vijf versregels weergegeven (afhankelijk van het verstype).

Ook de āyurvedische werken van bijvoorbeeld *Caraka* en *Vāgbhaṭa* zijn in verzen. Deze verzen worden meestal in twee halfverzen afgedrukt. Als interpunctie wordt alleen een | gebruikt aan het einde van een halfvers en een || aan het einde van het hele vers. Dáár, aan het einde van het vers, staat ook het versnummer (en niet zoals bij ons aan het begin). Als een vers eindigt met: || ४ || , dan wil dat zeggen dat op dat punt vers 4 is afgelopen.

Tegenwoordig wordt soms in gedrukte Sanskrietteksten gebruik gemaakt van westerse interpunctie.

Klankleer

Klanken

Het Sanskriet kent 13 klinkers (vocalen) en 33 medeklinkers (consonanten). Vaak worden dan ook nog de visarga (*h*) en de anusvāra (*m*) als klanken meegeteld en dan komen we op een aantal van 48.

Een klank wordt in het Sanskriet steeds op dezelfde wijze uitgesproken. Je zou kunnen zeggen dat er een één op één-verhouding is tussen teken en klank. Zo wordt een *e* als een lange *ee* (als in ons *weet*) uitgesproken en nooit anders. In het Nederlands kan één letterteken vaak meerdere klanken aanduiden. Zo wordt de *e* verschillend uitgesproken in de volgende woorden: **de, weg, metaal, meren, frêle** etc.

In het onderstaande overzicht zijn de klanken ingedeeld op basis van hun articulatieplaats (waar ze gevormd worden) en hun eigenschappen. De *visarga* en de *anusvāra* zijn hier niet in opgenomen.

Sanskriet	Nederlands	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		voc. kort	voc. lang	voc. tweeklank	cons. steml.	+asp	cons. stemh.	+asp	cons. nasaal	halfvoc. stemh	cons. steml.
<i>kaṅṭhya</i> (kaṅṭha=keel)	keelklank (gutturaal)	a	ā	au	k	kh	g	gh	ṅ		h
<i>tālavya</i> (tālu=palatum)	zachte verhemelte klank (palataal) ¹⁴	i	ī	ai	c	ch	j	jh	ñ	y	ś
<i>mūrdhanya</i> (mūrdhan =harde verhemelte)	harde verhemelte klank (cerebraal) ¹⁵	ṛ	ṝ	e	ṭ	ṭh	ḍ	ḍh	ṇ	r	ṣ
<i>dantya</i> (danta=tand)	tandklank (dentaal)	ḷ		o	t	th	d	dh	n	l	s
<i>oṣṭhya</i> (oṣṭha=lip)	lipklank (labiaal)	u	ū		p	ph	b	bh	m	v	

¹⁴ Deze wordt ook wel 'velaar' genoemd. 'Palataal=zachte verhemelte.

¹⁵ Een andere naam is 'retroflex'

Klinkers

De klinkers kunnen op grond van hun kwaliteit verdeeld worden in:

- enkelvoudige klinkers (die kort en lang kunnen zijn):
a - ā - i - ī - u - ū - ṛ - ṝ - ḷ
- versterkte klinkers die altijd lang zijn (met een *a* erin; de zogenaamde *guṇa*-vocalen):
a - e - o - ar - al
- verzwaarde klinkers die ook altijd lang zijn (met een *ā* erin; de zgn. *vr̥ddhi*-vocalen):
ā - ai - au - ār - āl

Het schema hieronder geeft een overzicht van deze verschillende vocalen.

Er is vaak wisseling van klinkers in verwante woorden; zelfs binnen de verbuiging of vervoeging van één woord. Ook in het Nederlands kennen we dit spelen met de kwaliteit van de klanken: **stad – steden; bijten – beet – gebit; zingen - zong - gezang; kunnen – kon – kan** etc.

Sanskriet	Nederlands					
<i>hrasva</i> (kort)	korte klinker	<i>a</i>	<i>i</i>	<i>u</i>	<i>ṛ</i>	<i>ḷ</i>
<i>dīrgha</i> (lang)	lange klinker	<i>ā</i>	<i>ī</i>	<i>ū</i>	<i>ṝ</i>	
<i>guṇa</i> (kwaliteit)	versterkte klinker (a+volgende kl.)	<i>a</i>	<i>e (=ai)</i>	<i>o (=au)</i>	<i>ar</i>	<i>al</i>
<i>vr̥ddhi</i> (gegroeid)	verzwaarde klinker (ā+volgende kl.)	<i>ā</i>	<i>ai (=āi)</i>	<i>au (=āu)</i>	<i>ār</i>	<i>āl</i>

Vaak hebben afgeleide vormen de versterkte of verzwaarde klinker in zich.¹⁶

Vbb: *guru* = **zwaar**, *gaurava* = **zwaarte**
śiva = **Shiva**, *śaivya* = **behorend tot Shiva**

Tweeklanken

We spreken van tweeklanken als twee (oorspronkelijk aparte) vocalen een eenheid zijn gaan vormen. In het Sanskriet komen de volgende voor:

¹⁶ Zie hiervoor ook het deel Woordenschat.

28 ►► Klankleer ►► Halfvocalen / Medeklinkers

<i>e</i>	De <i>e</i> is een verbinding van <i>a+i</i> . Als een woord op <i>a</i> eindigt en het volgende begint met een <i>i</i> , ontstaat er ook een <i>e</i> ,	<i>karma-indriya</i> > <i>karmendriya</i> = handelingsorgaan , zoals arm of voet
<i>o</i>	De <i>o</i> is een verbinding van <i>a+u</i> . Als een woord op een <i>a</i> eindigt en het volgende begint met een <i>u</i> ontstaat er ook een <i>o</i> .	<i>kapha-udara</i> > <i>kaphodara</i> = buikklichten door kapha
<i>ai</i>	De <i>ai</i> is een verbinding van <i>ā+i</i> of <i>a+e</i> en zou dus eigenlijk als <i>āi</i> geschreven kunnen worden. Als een woord op <i>a</i> eindigt en het volgende begint met een <i>e</i> , ontstaat er ook een <i>ai</i> .	<i>pra-eti</i> > <i>praiti</i> = Hij gaat voort.
<i>au</i>	De <i>au</i> is een verbinding van <i>ā+u</i> of <i>a+o</i> (= <i>au</i>), en zou dus eigenlijk als <i>āu</i> geschreven kunnen worden. Als een woord op <i>a</i> eindigt en het volgende begint met een <i>o</i> , ontstaat er ook een <i>au</i> .	<i>ca oṣadhi</i> > <i>cauṣadhi</i> = en de kruiden.

Voor het begrijpen van de *sandhiregels* (zie onder) is het belangrijk het bovenstaande in gedachten te houden. Bij het toepassen van de *sandhiregels* vallen de tweeklanken soms namelijk weer uiteen in hun samenstellende delen.

Halfvocalen

In bepaalde posities (m.n. vóór een andere vocaal) kunnen sommige klinkers (of delen ervan) in een medeklinker veranderen, de zogenaamde halfvocalen *y*, *v*, *r* en *l*.

Vb: *ati-anta* > *atyanta* (= **extreem**; lett: **buiten de grens**)

De klinkers die dat kunnen zijn: *i - ī - u - ū - ṛ - ṝ - ḷ - e - o - ai - au*

De klinkers die dat niet kunnen, zijn: *a - ā*

Medeklinkers

Klanken in eindpositie

Een woord kan in het Sanskriet uitgaan op:

- Een klinker of tweeklank;
- Een stemloze, ongeaspireerde ploffer (*k, ṭ, t, p*);

- c. Een nasaal (*ñ, ṅ, n, m*), waarvan eigenlijk alleen de *n* en de *m* regelmatig voorkomen aan het einde van een woord;
- d. Een *l*;
- e. Een visarga (*ḥ*).

Van de woorden die op een andere klank uitgaan, wordt de laatste klank veranderd in een van bovenstaande.

Enkele belangrijke regels in dit verband:

1. Aan het einde van een woord blijft slechts de eerste consonant over van twee of meer consonanten.
Vb. Het tegenwoordig deelwoord **etende** is in het Sanskriet *adant*. In de nominatief enkelvoud (uitgang *-s*) zou dit moeten worden: **adant-s*. Hiervan blijft over: *adan*. In de accusatief is de uitgang *-am* en daar is de vorm dan ook gewoon: *adantam*.
Een uitzondering op deze regel vormen de combinaties met een *r*: *rk, rṭ, rt* en *rp* zijn dus wel mogelijk aan het einde van een woord.¹⁷
Vb. *ūr̥k* (**kracht**).
2. De *r* en *s* worden aan het einde van een woord na een klinker tot een visarga (*ḥ*)
Vb. *devas* > *devaḥ* (**god**); *punar* > *punaḥ* (**opnieuw**).
3. Woorden die uitgaan op een stemhebbende ploffer of stemhebbende geaspireerde ploffer (*d, dh, b* en *bh*), veranderen in een ongeaspireerde stemloze ploffer:
Vb. *tad* > *tat* (**dit**); **pad-s* > *pat* (**voet**); **triṣṭubh-s* > *triṣṭup* (metrumsoort).
4. De palatalen *c* en *j* veranderen in een *k*; soms verandert de *j* in een *t*.
Vb. **vāc-s* > *vāk* (**stem**); **sraj-s* > *sraḥ* (**bloemenkrans**); **devarāj-s* > *devarāt* (**koning van de goden**).
5. De palatale *s*-klank (*ś*) verandert in een *k* of een *ṭ*. De cerebrale *s*-klank (*ṣ*) en de *h* veranderen meestal in een *ṭ*, soms in een *k*.
Vb. **diś-s* > *dik* (= **gebied**).

¹⁷ Als beide consonanten tot de wortel behoren of wanneer een van beide in de plaats komt van een wortelconsonant. Zo is *ūr̥k* de nom. sg. van het woord *ūr̥j*.

Sandhi

Sandhi is een belangrijk concept in het Sanskriet. Het gaat hierbij om het verschijnsel dat klanken elkaar beïnvloeden als ze naast elkaar komen te staan.¹⁸ Dit kan gebeuren wanneer twee woorden (toevallig) achter elkaar komen, maar het kan ook binnen een woord plaatsvinden: wanneer een uitgang achter een stam komt of wanneer we te maken hebben met een samenstelling. Omdat het Sanskriet de door *sandhi* ontstane klanken heel consequent weergeeft in het schrift, is het noodzakelijk de belangrijkste *sandhi*regels te kennen om zo de woorden te kunnen herleiden tot hun ‘basisvorm’.

Ook in het Nederlands kennen we het verschijnsel *sandhi*¹⁹, maar we zijn niet zo consequent dat we de door *sandhi* ontstane klanken ook allemaal echt opschrijven. De wijze waarop de *sandhi* zich voltrekt, is echter in het Nederlands en het Sanskriet grotendeels gelijk. Twee voorbeelden:

1. Stemloze consonant + stemhebbende consonant → 2 stemhebbende consonanten: *op de* → *ob de*
marut vāti → *marud vāti* (= **de wind waait**) (N.B. *marut* = **wind**; $\sqrt{vā}$ = **waaien**)
2. Stemhebbende consonant + stemloze consonant → 2 stemloze consonanten: **bad schuim** → **batschuim**
kumud su → *kumutsu* (= **bij de lotussen**) (N.B. *kumud* = **lotus**; *-su* is een naamvalsuitgang)

Sandhi tussen de woorden onderling

Sommige regels voor de verbinding tussen woorden zijn erg eenvoudig. Zo leveren twee woorden waarvan het ene op een *-a* uitgaat en het andere met een *-a* begint, een woordcomplex op met een verbindingsvoocaal *ā*.

Vb. *dharma + artha* > *dharmārtha* (**plicht en welstand**)

Ook de combinaties *a + ā* en *ā + a* en *ā + ā* leiden tot een *ā*. Hetzelfde geldt voor de *i + i* die tot een *ī* leiden, de *u + u* die tot een *ū* leiden etc.

Op deze wijze zouden alle *sandhi*-regels stuk voor stuk besproken kunnen worden, maar dat is niet nodig. Door het onderstaande schema veelvuldig te raadplegen, zul je al gauw vertrouwd raken met de belangrijkste regels.

18 Het woord *sandhi* (*sandhi*), komt van *sam* + $\sqrt{dhā}$ = bij elkaar neerzetten, verbinden. Het woord heeft naast verbinding van klanken ook andere betekenissen: combinatie, verbond, overeenkomst, gewricht etc.

19 *Sandhi* binnen het woord noemen we in het Nederlands ‘assimilatie’ (vb. zakdoek = zagdoek (de g als in Duits ‘gut’).

Belangrijk is nog om op te merken dat er nooit tweemaal *sandhi* optreedt. Zo zal de combinatie *devāḥ + api* na het toepassen van de *sandhiregels* opleveren: *devā api*. De *ā + a* gaan zich niet in tweede instantie tot een *ā* verbinden. En *arjunaḥ uvāca* (**Arjuna sprak**) wordt tot *arjuna uvāca* (en niet tot: *arjunovāca*).

De regels m.b.t. de *s*, die aan het einde van een woord een *visarga* (*ḥ*) wordt, zijn in het begin waarschijnlijk het lastigste. Daarom worden die er even uitgelicht.

Visarga

De *visarga* (*ḥ*) aan het wordeinde (die meestal een *s* als onderliggende klank heeft) verandert van vorm afhankelijk van de klank die volgt. Zo kent het woord *ayus* (**leven**) als varianten onder meer: *āyuh*, *āyus-* en *āyur-* (vgl. *āyurveda*).

De *visarga* blijft een *visarga* vóór een *k*, *kh*, *p*, *ph* en de drie *s*-klanken.

Een *visarga*, voorafgegaan door een andere klinker dan *a* of *ā*, wordt tot een *r*.

Hij wordt tot een *ś* vóór een *c* en *ch*.

Hij wordt tot een *ṣ* vóór een *ṭ* en *ṭh*.

Hij wordt tot een *s* vóór een *t* en *th*.

Als de *visarga* wordt voorafgegaan door een *a*, dan wordt de *aḥ* tot een *a* vóór een klinker en tot een *o* voor een andere stemhebbende klank. Wanneer het volgende woord begint met een *a*, dan verdwijnt bovendien de *a* van het tweede woord.

Vb. *rāmaḥ icchati* > *rāma icchati* (**Rāma wenst**)

Vb. *aśvaḥ gacchati* > *asvo gacchati* (**het paard loopt**)

Vb. *devaḥ api* > *devo'pi* (**ook een god**)²⁰

Als de *visarga* wordt voorafgegaan door een *ā*, zie dan de vormen in het schema hiernaast.

20 In het Sanskriet wordt er vaak een speciaal teken geplaatst als de *a* door *sandhi* verdwenen is. Dat teken wordt *avagraha* (scheidingsteken) genoemd. Zie voor weergave ervan de paragraaf *Schrifttekens* in *Taal en Schrift*. In westerse teksten geeft men het teken vaak weer door een apostrof.

32 ►► Klankleer ►► Sandhi ►► schema

Sandhi-schema

Medeklinkers:

slotklank									beginklank
(de onderstaande klanken veranderen t.g.v. de beginklank van het volgende woord)									▼

k	ṭ	t	p	ṅ	n	m	ḥ ²¹	āḥ	aḥ	
---	---	---	---	---	---	---	-----------------	----	----	--

k	ṭ	t	p	ṅ	n	m̄	ḥ	āḥ	aḥ	k/kh
k	ṭ	c	p	ṅ	m̄ś	m̄	ś	āś	aś	c/ch ²²
k	ṭ	ṭ	p	ṅ	m̄ṣ	m̄	ṣ	āṣ	aṣ	ṭ/ṭh
k	ṭ	t	p	ṅ	m̄s	m̄	s	ās	as	t/th
k	ṭ	t	p	ṅ	n	m̄	ḥ	āḥ	aḥ	p/ph

g	ḍ	d	b	ṅ	n	m̄	r	ā	o	g/gh
g	ḍ	j	b	ṅ	ñ	m̄	r	ā	o	j/jh
g	ḍ	ḍ	b	ṅ	ṇ	m̄	r	ā	o	ḍ/dh
g	ḍ	d	b	ṅ	n	m̄	r	ā	o	d/dh
g	ḍ	d	b	ṅ	n	m̄	r	ā	o	b/bh

ṅ	ṇ	n	m	ṅ	n	m̄	r	ā	o	n/m
g	ḍ	d	b	ṅ	n	m̄	r	ā	o	y/v
g	ḍ	l	b	ṅ	m̄l	m̄	r	ā	o	l
g	ḍ	d	b	ṅ	n	m̄	geen ²³	ā	o	r

g(gh) ²⁴	ḍ(dh) ²⁴	d(dh) ²⁴	b(bh) ²⁴	ṅ	n	m̄	r	ā	o	h
---------------------	---------------------	---------------------	---------------------	---	---	----	---	---	---	---

k	ṭ	c(ch) ²⁴	p	ṅ	ñ(ś/ch) ²⁵	m̄	ḥ	āḥ ²⁶	aḥ ²⁷	ś
k	ṭ	t	p	ṅ	n	m̄	ḥ	āḥ ²⁶	aḥ ²⁷	ṣ/s

k	ṭ	t	p	ṅ	n	m	ḥ	āḥ	aḥ	geen
---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	------

g	ḍ	d	b	ṅ/ṅṅ ²⁸	n/nṅ ²⁸	m	r	ā	a ²⁹	vocaal
---	---	---	---	--------------------	--------------------	---	---	---	-----------------	--------

21 Exclusief āḥ en aḥ.

22 Ch wordt zowel a.h. begin v.e. woord als in het woord na een korte klinker verdubbeld (cch). Deze verdubbeling vindt ook plaats na het woordje mā (=niet) en na het voorzetsel ā (=naar).

23 Voorafgaande a, i of u wordt verlengd.

24 De klank tussen haakjes is de (veranderde) vorm waarin de eerste klank van het tweede woord verschijnt.

25 Idem. De tweede klank kan met een ch beginnen, maar dat is niet altijd het geval.

26 Soms ā.

27 Soms a.

28 Verdubbeling als de voorafgaande vocaal kort is (a,i,u).

29 Maar ah+a > o+.

Klinkers:

slotklinker (de slotklinker en de beginklinker samen geven de volgende resultaten)							begin-klinker ▼
<i>a/ā</i>	<i>i/ī</i> ³⁰	<i>u/ū</i> ³¹	<i>ṛ</i>	<i>e</i> ³² / <i>o</i>	<i>ai</i>	<i>au</i>	
<i>ā</i>	<i>ya</i>	<i>va</i>	<i>ra</i>	<i>e/o</i> ³³	<i>ā a</i>	<i>āva</i>	<i>a</i>
<i>ā</i>	<i>yā</i>	<i>vā</i>	<i>rā</i>	<i>a ā</i>	<i>ā ā</i>	<i>āvā</i>	<i>ā</i>
<i>e</i>	<i>ī</i>	<i>vi</i>	<i>ri</i>	<i>a i</i>	<i>ā i</i>	<i>āvi</i>	<i>i</i>
<i>e</i>	<i>ī</i>	<i>vī</i>	<i>rī</i>	<i>a ī</i>	<i>ā ī</i>	<i>āvī</i>	<i>ī</i>
<i>o</i>	<i>yu</i>	<i>ū</i>	<i>ru</i>	<i>a u</i>	<i>ā u</i>	<i>āvu</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>yū</i>	<i>ū</i>	<i>rū</i>	<i>a ū</i>	<i>ā ū</i>	<i>āvū</i>	<i>ū</i>
<i>ar</i>	<i>yṛ</i>	<i>vṛ</i>	<i>ṛ</i>	<i>a ṛ</i>	<i>ā ṛ</i>	<i>āvṛ</i>	<i>ṛ</i>
<i>ai</i>	<i>ye</i>	<i>ve</i>	<i>re</i>	<i>a e</i>	<i>ā e</i>	<i>āve</i>	<i>e</i>
<i>ai</i>	<i>yai</i>	<i>vai</i>	<i>rai</i>	<i>a ai</i>	<i>ā ai</i>	<i>āvai</i>	<i>ai</i>
<i>au</i>	<i>yo</i>	<i>vo</i>	<i>ro</i>	<i>a o</i>	<i>ā o</i>	<i>āvo</i>	<i>o</i>
<i>au</i>	<i>yau</i>	<i>vau</i>	<i>rau</i>	<i>a au</i>	<i>ā au</i>	<i>āvau</i>	<i>au</i>

Sandhi binnen het woord

Als de stam van een woord een suffix achter zich krijgt, vindt er *sandhi* binnen het woord plaats. Dat betekent dat in de verbuiging van naamwoorden en de vervoeging van werkwoorden veelvuldig *sandhi* zal optreden. Om te begrijpen waarom één woord in zo veel verschillende vormen verschijnt, kunnen onderstaande regels behulpzaam zijn. Ze zijn niet bedoeld om uit het hoofd te leren.

M.b.t. de klinkers:

- In woorden van één lettergeep die beginnen met een geaspireerde consonant, veranderen *i* en *ī* in *iy*; en *u* en *ū* in *uv* als er een klinker volgt. Dit doet zich bijvoorbeeld voor in de verbuiging van de zelfst. naamwoorden die op een *ī* en *ū* uitgaan.
Vbb *dhī-* (*gedachte*) heeft als accusatief enkelvoud *dhiyam*; *bhū-* (*aarde*) heeft als instrumentalis enkelvoud *bhuvā*.

30 Als dualisuitgang kent de *ī* geen *sandhi*.

31 Als dualisuitgang kent de *ū* geen *sandhi*.

32 Als dualisuitgang kent de *e* geen *sandhi*.

33 De *e* en de *o* blijven dus voor een *a-* onveranderd, maar de *a-* verdwijnt. Vb. *te atra* > *te'tra* (= dezen hier)

34 ► Klankleer ► Sandhi ► sandhi binnen een woord

- Vóór een klinker verandert de *e* in *ay* (de *e* is immers *a + i*) en de *ai* in *āy*. Evenzo de *o* in *av* en de *au* in *āv*.
Vbb Naast *e-mi* (**ik ga**) staat *ay-āni* (**ik zal gaan**).
Naast de nominatiefvorm sg. *nau-* (**schip**) staat de accusatief sg. *nāvam*.
- Vóór *r + cons.* en *v + cons.* worden *i* en *u* gewoonlijk verlengd.
Vb. *pur-* (**stad**) heeft als datief meervoud *pūr-bhyaḥ*.

M.b.t. de medeklinkers:

- Consonanten blijven onveranderd (dus worden niet beïnvloed door *sandhiregels*) als ze gevolgd worden door een suffix dat begint met een vocaal, een halfvocaal of een nasaal.
Vb. Het zelfst.nw. *manas-* (**denkvermogen**) heeft als bijv. nw naast zich: *manas-vin* (**wijs**).
- Vb. In *vac-mi* (**ik spreek**) wordt de oorspronkelijke *c* gehandhaafd. In *vak-ti* (**hij spreekt**) niet.
- Als een consonant evenwel gevolgd wordt door een andere consonant dan een halfvocaal of een nasaal, neemt de stam de vorm aan alsof hij in eindpositie stond.
Vb. Het zelfst. nw. *srotas* (**kanaal**) kent in het meervoud de vormen *srotaḥ-ṣu* (**in de kanalen**) en *srotobhiḥ* (< *srotaḥ-bhiḥ*) (**met de kanalen**).
- Als een woord dat op een stemhebbende geaspireerde medeklinker (*dh*, *bh*) uitgaat, een suffix achter zich krijgt dat met een *t* of een *th* begint, dan wordt die *t* een *d* en de aspiratie van het hoofdwoord verdwijnt en gaat naar die *d* toe (als die nog niet geaspireerd is).
Vb. Het ww *labh* (**verkrijgen**) heeft in het voltooid deelwoord het suffix *-ta*: *labh-ta* > *lab-dha* (**verkregen**).
- Als een suffix met een *t* begint en die *t* volgt op een (cerebrale) *ṣ* of *ṭ*, wordt ook die *t* cerebraal (*ṭ*).
- Vb. Het ww *dviṣ-* (**haten**) heeft als uitgang 3e persoon *-ti*: *dveṣ-ti* > *dveṣṭi* (**hij haat**).
- De palatale klanken *c*, *j* en *ś* (aan het einde van de stam) nemen de vorm aan die ze in eindpositie hebben.
Uitzondering: wanneer een suffix met een *t* of *th* begint, wordt de *j* vaak tot een *ṣ* (i.p.v. de in eindpositie normale *k*) en de *ś* wordt altijd

tot een *ṣ*. (En vervolgens wordt de *t* van het suffix weer tot een *ṣ*, omdat hij op een *ṣ* volgt!)

Vb. Het ww *drś* (**zien**) heeft in het voltooid deelwoord het suffix *-ta*: *drś-ta* > *drśta* (**gezien**).

Vb. De stam *rāj-* (**koning**) kan gevolgd worden door het suffix *-tra*. Dat levert op: *rāṣṭra* (**koninkrijk**).

Vb. Maar daarnaast ook: *yuj-ta* > *yukta* (**gebonden**).

- De *n* en *m* > *anusvāra* (*m̐*) vóór een *s*-klank.

Vb.: Het ww *han* (**doden**) heeft als uitgang 2e persoon – *si*: *han-si* > *haṁsi* (**jij doodt**).

- De *m* > *n* vóór een andere consonant, behalve vóór de *y*.

Vb. De infinitief van een werkwoord wordt gevormd door het suffix *-tum*. Zo staat naast *gam-* (**gaan**) de infinitief *gam-tum* > *gantum* (**het gaan**).

- De *n* > *ñ* na een *c* of *j*.

Vb. Het woord *rājan* (**koning**) kent als naamvalsform: *rājnā* > *rājñā* (**met de koning**).

Tot slot van dit deel nog twee belangrijke, want veel voorkomende, aanvullende regels:

- Een *n* > *ṇ* als hij wordt gevolgd door een klinker, een *n*, *m*, *y* of *v* en als hij in hetzelfde woord wordt voorafgegaan door een *ṛ*, *r* of *ṣ*, en er geen palatale, cerebrale of dentale klank tussen staat. Een gutturale, labiale of nasale klank mag er dus wel tussen staan.

Vb. Het woord *karman* (**daad**) heeft als naamvalsform: *karman-ā* > *karmaṇā* (**door de daad**).

Vb. Van het ww *uṣ* (**branden**) kan via het suffix *-na* een substantief gemaakt worden: *uṣ-na* > *uṣṇa* (**hitte**).

Vb. Maar in *darśana* (**het zien**) staat er een (palatale) *ś* tussen de *r* en de *n* en dan verandert de *n* niet. En evenmin in *rathena* (**met de kar**), waar een (dentale) *th* tussen de *r* en de *n* staat.

- Een *s* > *ṣ* als hij direct wordt voorafgegaan door een *k*, *r* of een klinker (behalve de korte en lange *a*) en wanneer hij niet wordt gevolgd door een *r* of een *ṛ*.³⁴

³⁴ Deze regel geldt ook als er een *visarga* of *anusvāra* direct vóór de *s* staat.

36 ►► Klankleer ►► Sandhi ►► sandhi binnen een woord

- Vb. Het ww *sthā-* (**staan**) heeft in de tegenwoordige tijd een voorvoegsel *ti-* en in de 3e persoon een uitgang *-ti*: *ti-stha-ti* > *tiṣṭhati* (**hij staat**).
- Vb. Het woord *ayus* (**leven**) heeft als naamvalsform: *ayus-ā* > *ayuṣā* (**door het leven**).
- Vb. Maar in het woord *asra* (**traan**) verandert de *s* niet, want hier gaat er een *a-* aan de *s* vooraf.

Woordenschat

Woordvorming

De basis van de woordenschat wordt gevormd door circa 2000 ‘wortels’. Een wortel heet in het Sanskriet *dhātu*, dat zoiets betekent als ‘basisvormend element’.³⁵ Deze wortel van het woord (weergegeven door √ vóór het woord) geeft het abstracte idee van zijn betekenis. De wortel van ‘geven’ benoemt dus het idee van ‘geven’, maar duidt nog niets concreets aan.

Uit deze wortel ‘groeit’ de stam. De stam heet in het Sanskriet *aṅga*, dat ‘ledemaat, deel van een groter geheel’ betekent.³⁶ Meestal ontstaat de stam door een achtervoegsel (*suffix*) achter de wortel te plaatsen.³⁷ Ook de stam is in feite nog een abstract iets. Toch is de stam heel belangrijk omdat het de basis van het concrete woord is.

Aan één wortel kunnen meerdere stammen ontspruiten. Zo komen de stammen *dāna* en *dadā* beide van √*dā* (**geven**). Van *dāna* komen naamwoorden (zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden) en van *dadā* komen werkwoordsvormen.

Verder is het nog belangrijk te vermelden dat de stam van een woord wordt gebruikt als het woord deel uitmaakt van een samenstelling. Een voorbeeld: *dāna-dharma* = **de plicht van het (aalmoezen) geven**. In een samenstelling heeft alleen het laatste woord een naamvaluitgang, de voorafgaande woorden staan altijd in hun stamvorm.

Als aan deze stam uitgangen zijn toegevoegd, dan pas spreken we van een woord.

35 Het is hetzelfde woord dat ook gebruikt wordt om lichaamsweefsels aan te duiden (de zeven *dhātu*’s). Het woord is een afleiding van √*dhā*, dat ‘dragen’ of ‘bevatten’ betekent (met het achtervoegsel *-tu*).

36 Vergelijk het woord *aṣṭāṅga* (< *aṣṭa-aṅga*) dat betekent: ‘acht ledematen/delen hebbend.’

37 Soms ook door een voorvoegsel (*prefix*) vóór de wortel te plaatsen of door een klinkerverandering in de wortel.

38 ► Woordenschat ► Wordvorming

Een woord heet in het Sanskriet een *pada*, dat oorspronkelijk **voetstap** betekent³⁸, maar dat later ook **teken, symbool, woord** is gaan betekenen³⁹.

Bij het zelfstandig naamwoord (en andere naamwoorden) komen er naamvalsuitgangen achter de stam, bij het werkwoord persoonsuitgangen.⁴⁰ Zo zijn van de stammen *dāna* en *dadā* de woorden *dānam* (**gift**) en *dadāti* (**hij geeft**) afkomstig.

In het Woordenboek wordt bij een *werkwoord* altijd de *wortel* van de werkwoordsvormen aangegeven (en daarbij de vorm van de 3e persoon teg. tijd) en niet al de verschillende vormen.⁴¹ (Net zoals wij in het Nederlandse Woordenboek de woorden **ziet** en **zag** moeten zoeken bij **zien**.) En van de *naamwoorden* zijn de *stammen* opgenomen en niet de verschillende concrete manifestaties van het woord. (Net zoals wij in het Wdb. bij **eer** moeten zoeken als we **ter ere van** in een tekst zien staan.)

In het Woordenboek is de werkwoordsvorm *dadāti* dus te vinden onder de wortel *√dā* en het zelfstandig naamwoord *dānam* is te vinden onder de stam *dāna*.

Het bovenstaande betekent dat je in staat moet zijn de bouw van een woord te doorzien om de stam van een naamwoord of de wortel van een werkwoord te kunnen achterhalen. Alleen dan kun je namelijk de betekenis in het Woordenboek opzoeken.

De woorden die worden verbogen (zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden en telwoorden) of vervoegd (werkwoorden) vormen veruit het grootste deel van de woordenschat. Daarnaast is er een aantal onverbuigbare woorden (bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden en tussenwerpsels). Deze woorden zijn niet altijd met een wortel in verband te brengen. Zo bijv. *ca* (**en**).

De kracht van een taal ligt voor een deel in zijn mogelijkheden om met de beschikbare hoeveelheid woorden nieuwe woorden te maken.⁴² We spreken dan over afleidingen of samenstellingen van bestaande woorden. Op dit punt is er heel veel mogelijk in het Sanskriet. Met behulp van uitgangen en door combinaties van woorden is er een taal met een rijke woordenschat ontstaan.

38 Het Nederlandse woord 'voet' is verwant met dit *pada*.

39 Het woord komt van *√pad* dat 'gaan' betekent.

40 En daaraan voorafgaande soms uitgangen t.b.v. de tijd en de wijze.

41 Afwijkende vormen worden wel vermeld.

42 Doordat het Sanskriet een dode taal is (d.w.z. dat hij nauwelijks meer gesproken wordt), komen er weinig nieuwe woorden meer bij (door b.v. ontleening uit andere talen).

1. *afleidingen* – Bij afleidingen worden aan een bestaand woord voor- of achtervoegsels (*prefixen* en *suffixen*) toegevoegd die op zichzelf geen (of nauwelijks) betekenis hebben.
Zo zijn in het Nederlands **be-** en **-ing** respectievelijk pre- en suffix in de woorden **betekenen** en **tekening**.
Soms wordt een nieuwe betekenis verkregen door een klankverandering in het woord.
Zoals de Nederlandse varianten van de eerste klinker van **bijten** in de woorden **ontbijt**, **bit** en **beet**.
2. *samenstellingen* – Bij samenstellingen hebben de verschillende delen van het woord ieder wel een eigen betekenis als woord, maar door de combinatie van de woorden ontstaat een nieuwe betekenis. Zo is een **hogeschool** (samenstelling) iets anders dan een **hoge school**.
Vgl. ook de Nederlandse samenstellingen **deurknop**, **drietand**, **Roodkapje**, **goedgezind** etc.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende soorten afleidingen en samenstellingen die worden onderscheiden.⁴³ Aan het slot van het boek is een lijst met de belangrijkste Sanskrietwortels opgenomen.

Afleidingen

Naamwoorden

Vaak wordt een vast achtervoegsel (suffix) gebruikt om een bepaalde betekenis aan het woord toe te kennen.

- Vb. Zo kennen we in het Nederlands de suffixen **-er** en **-aar** bij werkwoorden om aan te geven dat er sprake is van een persoon die de handeling verricht die in het werkwoord ligt opgesloten. Een **fietser** is iemand die fietst, een **goochelaar** is iemand die goochelt en een **werker** is iemand die werkt. Als er sprake is van een vrouw die de handeling verricht, wordt er vaak een aparte vorm gebruikt: **werkster**. Of er wordt **-es** geplaatst achter de mannelijke vorm: **zangeres**, **lerares** etc.

⁴³ Het overzicht van de afleidingssuffixen is niet volledig, dat van de samenstellingen wel.

Een bekend achtervoegsel bij zelfstandige naamwoorden is het verkleiningsuffix, dat in verschillende vormen kan voorkomen: **boekje, bloempje, kammetje** etc.

Achter een bijvoeglijk naamwoord duidt **-er** aan dat er sprake is van een vergrotende trap: **groter, witter** etc. en de uitgang **-st** geeft daar een overtreffende trap aan: **het grootst, het wilst** etc.

De suffixen in het Sanskriet hebben vaak ook een bepaalde 'betekenis' in zich. Zo kan de **-a** onder andere aanduiden dat er sprake is van een zelfstandigheid (mens, god, dier) die de handeling verricht die in de werkwoordswortel ligt opgesloten.

deva = **god** (van \sqrt{div} = **stralen**) = **hij die straalt**

sarpa = **slang** (van \sqrt{srp} = **kruipen**) = **hij die kruipt**

Er is een duidelijk onderscheid tussen achtervoegsels die meteen achter de stam kunnen komen (de *primaire* suffixen) en achtervoegsels die alleen achter een primair suffix komen (de *secundaire* suffixen).^{43b}

Een Nederlands voorbeeld: De **-aar** van **leraar** is een primair suffix, de **-es** van **lerares** is een secundair suffix. Je kunt de **-es** immers niet meteen achter de stam **leer-** plaatsen.

De verschillende naamvalsuitgangen van een naamwoord behoren tot de secundaire suffixen.

deva = **god** (stam; inclusief het primaire suffix **-a**)

deva-ḥ = **god** (onderwerp; nominatief)

deva-m = **god** (lijd.vw.; accusatief)

deva-sya = **van god** (genitief)

De naamvalsuitgangen worden evenwel niet hier behandeld, maar in het deel *Vormleer*.

Ik geef nu eerst een overzicht van de belangrijkste primaire suffixen, daarna volgt een aantal secundaire. Van ieder type worden één of meer voorbeelden gegeven met steeds daarbij de wortel die aan het woord ten grondslag ligt.

^{43b} De eerste groep heet in het Sanskriet *kṛdanta* (een dergelijk suffix komt meteen achter de stam); *kṛt* is een van die soort, vandaar de naam *kṛdanta*, de tweede groep heet *taddhita* (zo'n suffix komt achter een primair suffix).

Primaire suffixen

Doordat de suffixen op verschillende klanken uitgaan, zijn de verschillende klassen van de naamwoorden ontstaan, die ieder hun eigen verbuiging hebben. De suffixen die op een *-a* eindigen, liggen ten grondslag aan de *a*-klassen van de naamwoorden etc.

De woorden die zijn ontstaan door een primair suffix aan de wortel toe te voegen, behoren meestal tot de volgende twee groepen:

- abstracte naamwoorden (soort infinitief): $\sqrt{\text{vid}}$ - *ved-a* = **kennis** (het weten)
- concrete naamwoorden, die zelfstandig en bijvoeglijk gebruikt kunnen worden (soort deelwoord): $\sqrt{\text{yudh}}$ - *yodh-a* = **vechter** (de vechtende)

De abstracte naamwoorden krijgen vaak ook een concrete betekenis:

$\sqrt{\text{nī}}$ (**leiden**) - *nayana* = **leider**, maar ook: **oog** (het orgaan dat je leidt).

Soms wordt de wortel zelf als naamwoord gebruikt:

$\sqrt{\text{dviṣ}}$ - *dviṣ* = **haten**, maar ook: **vijand**

$\sqrt{\text{dhī}}$ - *dhī* = **denken**, maar ook: **gedachte, intellect**

Bij de primaire suffixen wordt in veel gevallen de klinker van de wortel versterkt.⁴⁴

N.B. In kolom 3 wordt vermeld welk type woord ontstaat door het toevoegen van een bepaald suffix. Daar worden de volgende woorden en afkortingen gebruikt:

- adj. = adjectief (bijvoeglijk naamwoord)
- subst. = substantief (zelfstandig naamwoord)
- subst. (agens) = handelend subject (degene die doet wat het werkwoord inhoudt)
- subst. (handeling) = de handeling die wordt verricht
- subst. (orgaan) = het orgaan waarmee de handeling wordt verricht
- subst. (instrument) = het instrument waarmee de handeling wordt verricht
- part. pass. = voltooid deelwoord
- part. pres. = tegenwoordig deelwoord

44 Een versterking betekent: een *a*-klank toegevoegd. Zo wordt *a+i* tot *e*, *a+u* tot *o*; en *a+r* tot *ar*. De versterking en verzwaaring van klinkers wordt besproken in het deel *Klankleer*.

42 ► Woordenschat ► naamwoorden ► primaire suffixen op -a

De primaire suffixen die op -a uitgaan:⁴⁵

-a	m. (n.) subst. (abstract)	√vid	weten	ved-a	kennis	
		√bhū	zijn	bhav-a	het bestaan	
		√yuj	verbinden	yog-a	verbinding	
		√paṭh	lezen	pāṭh-a	het lezen	
		subst. (agens)	√śrp	kruipen	sarp-a	slang ⁴⁶
			√div	schijnen	dev-a	god
			√jan	voortbrengen	jan-a	mens
		√duṣ	slecht maken	doṣa	ondeugd	
-ā	f. subst.	√jṛ	oud worden	jar-ā	ouderdom	
-a/-ā	m.n.f. adj.	√śubh	stralen	śubh-a	mooi	
		√prī	behagen	priy-a	geliefd	
-aka	m.n.f. adj.	√sādh	verkrijgen	sādh-aka	effectief	
	m.n. subst. (agens)	√pac	koken	pac-aka	hij die kookt	
-ana	n. subst.	√drś	zien	darś-ana	gezicht, uitzicht	
		√sthā	staan	sthāna (< sthā-ana)	plaats	
		√jñā	kennen	jñāna (< jñā-ana)	kennis	
		√ās	zitten	ās-ana	zit, houding	
		subst. (agens) ⁴⁷	√vad	spreken	vad-ana	mond
	m.n.f. adj. ⁴⁸	√śubh	stralen	śobh-ana	helder	
-una	m.n.	√mith	verenigen	mith-una	paar	
	m.f.n. adj.	√tṛ	doorgaan (met leven)	tar-uṇa	jong	
-ta	m.f.n. part.pass.	√śru	horen	śru-ta	gehoord	
		√kṛ	doen	kṛ-ta	gedaan	
	m.f.n. adj.	√śyai	bevriezen	śī-ta	koud	
	m. subst.	√vā	waaien	vā-ta	wind	
		√has	openen	has-ta	hand	
-tra/-trā	m.n. subst. (orgaan) subst. (instrument)	√śru	horen	śro-tra	oor	
		√gā	gaan	gā-tra	ledemaat	

45 De vrouwelijke woorden uit deze groep gaan uit op -ā of -ī.

46 Vergelijk het Latijns-Nederlandse woord 'serpent', dat de kruipende betekent.

47 De vrouwelijke tegenhangers hiervan gaan uit op -anī.

48 De vrouwelijke vormen gaan uit op -anī en anā.

primaire suffixen op -i ◀◀ naamwoorden ◀◀ Woordenschat ◀◀ 43

			√ <i>man</i>	denken	<i>man-tra</i>	gedachte, gebed
	f.		√ <i>mā</i>	meten	<i>mā-trā</i>	maat
-tavya	m.f.n.	omschrijving: wat ... moet worden	√ <i>kr</i>	doen	<i>kar-tavya</i>	wat gedaan moet worden ⁴⁹
			√ <i>dā</i>	geven	<i>dā-tavya</i>	wat gegeven moet worden
-tvā	⁵⁰	omschrijving: na-dat ... gedaan is	√ <i>kr</i>	doen	<i>kr-tvā</i>	gedaan hebbend
			√ <i>vac</i>	spreken	<i>uk-tvā</i>	gesproken hebbend
-tha/-thā	m.n.	subst.	√ <i>r</i>	gaan	<i>ar-tha</i>	doel
	f.	subst.	√ <i>gai</i>	zingen	<i>gā-thā</i>	zang
-na/-nā	m.f.n.	part.pass.	√ <i>pṛ</i>	vullen	<i>pūr-ṇa</i>	gevuld
	m.	subst.	√ <i>krṣ</i>	overwinnen	<i>krṣ-ṇa</i>	Krishna
			√ <i>vr</i>	bedekken	<i>var-ṇa</i>	uiterlijk
	f.		√ <i>trṣ</i>	dorstig zijn	<i>trṣ-nā</i>	dorst
-ma	m.n.	subst.	√ <i>dhū</i>	vuur aansteken	<i>dhū-ma</i>	rook
	m.f.n.	adj.	√ <i>bhī</i>	vrezen	<i>bhī-ma</i>	vreselijk
-ya/-yā	n.	subst. (abstract)	√ <i>vac</i>	spreken	<i>vak-ya</i>	spraak
	f.		√ <i>vid</i>	weten	<i>vid-yā</i>	kennis
-ra	m.n.	subst.	√ <i>rud</i>	huilen, brullen	<i>rud-ra</i>	een van de namen van Shiva
-la/-ala /-īla	m.n.	subst.	√ <i>an</i>	blazen	<i>an-īla</i>	wind
-va	m.f.n.	part. pass.; adj.	√ <i>pac</i>	koken	<i>pak-va</i>	gekookt
	m.n.	subst.	√* <i>aś</i> ⁵¹	snel zijn	<i>aś-va</i>	paard

De primaire suffixen die op -i uitgaan:

-i	m.f.n.	subst. (abstract)	√ <i>sac</i>	vertrouwd zijn met	<i>sac-i</i>	vriendschap
	m.f.n.	subst. (agens)	√ <i>akṣ</i>	bereiken	<i>akṣ-i</i>	oog
			√ <i>paṇ</i>	prijzen, eren	<i>pāṇ-i</i>	hand
	m.f.n.	adj.	√ <i>budh</i>	weten	<i>bodh-i</i>	wetende

49 Voorbeeld: de uit te voeren ('te doene') werkzaamheden.

50 Deze uitgang kent geen verbuiging.

51 Een sterretje voor een woord betekent dat men vermoedt dat het woord zo heeft geluid, maar dat het niet is overgeleverd.

44 ► Woordenschat ► naamwoorden ► primaire suffixen op -u, -ī en -ū

-ti	f.	subst. (abstract)	√śuc √śru √vr̥dh	zuiver zijn horen toenemen	śuc-i śru-ti vr̥dhi (<i>< vr̥dh+ti</i>)	zuiver gehoorde toename
			√jan	geboren wor- den	jā-ti	geboorte
-ni	m.f.	subst.	√jṛ	oud worden	jīr-ṇi	ouderdom
-mi	m.f.	subst.	√ag √bhū	kronkelen zijn	ag-ṇi bhū-mi, bhu-mi	vuur aarde
			√lakṣ	aanwijzen	lakṣ-mi	teken, voor- spoed

De primaire suffixen die op -u uitgaan:

-u	m.f.n.	adj.	√svād √laṅgh	zoet smaken springen, stij- gen	svād-u lagh-u	zoet licht
			√tan	uitstrekken	tan-u	dun
	m.f.n.	subst.	√tan	uitstrekken	tan-u	lichaam
			√bah	groeien	bāh-u	arm
-tu	m.	subst. (agens)	√hi √ṛ	aanzetten tot gaan	he-tu ṛ-tu	oorzaak seizoen
			√vas	wonen	vas-tu	woning
	n.	infinitief	√gam	gaan	gan-tu(m)	gaan
-nu	m.f.	subst.	√sū √dhe	voortbrengen drinken	sū-nu dhe-nu	zoon koe
-yu	m.	subst.	√man	denken	man-yu	boosheid
-ru	n.	subst.	√*aś	snel zijn	aś-ru	traan

De primaire suffixen die op -ī en -ū uitgaan

-ī	f.	subst. (vaak al- leen de wortel) ⁵²	√bhī √dhī	vrezen denken	bhī dhī	vrees gedachte
-ū	f.	subst.	√tan	uitstrekken	tan-ū	lichaam
			√vah	wegdragen	vadh-ū ⁵³	bruid
	f.	subst. (vaak al- leen de wortel) ⁵²	√bhū	zijn	bhū	aarde

52 Men spreekt hier wel van een nul-suffix.

53 Hier is de -h in een -dh overgegaan.

De primaire suffixen die op -tr uitgaan:

-tr	m.f.	subst. (agens)	√kr	handelen	kar-tr	werker
			√dā	geven	dā-tr	gever
m.f.	subst. (familie-lid) ⁵⁴		√pā	beschermen	pi-tr	vader
			√mā	produceren	mā-tr	moeder
			√bhr	ondersteunen	bhrā-tr	broer

De primaire suffixen die op -t en -d uitgaan:

-at / -ant	m.f.n.	part. pres.	√ad	eten	ad-at, ad-ant	etende
-it	m.f.n.	adj.	√*hr	groen zijn	har-it	groen
-t	m.	subst. ⁵⁵	√kr	doen	kr-t	doener
			m.f.n.	adj.	√ji	overwinnen
-d	f.	subst. (vaak alleen de wortel)	√cit	begrijpen	cit	verstand
			m.f.n.	adj.	√mud	blij zijn

De primaire suffixen die op -an uitgaan:

-an	m.	subst. (agens)	√rāj	regeren	rāj-an	koning
			√snih	beminnen	sneh-an	vriend

De primaire suffixen die op -in uitgaan:

-in	n.	subst. (agens)	√path	gaan	path-in	pad
		subst.	√dviṣ	haten	dveṣ-in	vijand

De primaire suffixen die op -man en -van uitgaan:

-man	n.m.	subst. (handeling)	√kr	doen	kar-man	daad
		subst.	√uṣ	branden	uṣ-man	hitte
-van	m.f.n.	adj. ⁵⁶	√bṛh	vermeerderen	brah-man	lett.: groei, ontwikkeling
			√pī	zwellen	pī-van	vet
	m.n.	subst.	√kr	doen	kr-t-van ⁵⁷	effectief
			√pṛ	vullen	par-van	gewricht

54 In deze groep is er vaak een klinkerwisseling.

55 De -t komt vaak na een korte klinker en de aldus gevormde woorden zijn vaak het laatste deel van een samenstelling. Vb. karma-kr-t = 'degene die het werk doet'.

56 De vrouwelijke vorm van de adjectieven is meestal -varī. (Vgl. ook prasūvarī, dat betekent 'zij die vrucht draagt, kinderen krijgt').

57 Als de wortel eindigt op een korte klinker, dan wordt een -t ingevoegd (vóór het suffix).

46 ► Woordenschat ► pr. suffixen op -as, -is, -us / sec. suffixen -a / -ā

De primaire suffixen die op -as, -is en -us uitgaan:

-as	n.	subst./subst.√vac (agens)	spreken	vac-as	spraak
			√man denken	man-as	denkvermogen
			√sru stromen	srot-as	kanaal, stroom
-is	n.		√jyut schijnen	jyot-is	licht
			√hu offeren	hav-is	offerande, ghee
-us	n.		√dhan laten rennen	dhan-us	boog
			√caksṣ zien	caksṣ-us	oog
			√jan geboren den	wor-jan-us	geboorte

Secundaire suffixen

De secundaire suffixen volgen op een primair suffix. Soms ondergaat de stam enkele wijzigingen als het secundaire suffix wordt toegevoegd:⁵⁹

- de wortelklinker verschijnt vaak in verzwaarde vorm (*mūla* - *maulya*);
- de *a*, *ā*, *i* en *ī* aan het einde v.h. woord vervallen (*deva* - *devī*);
- de *u* en *ū* worden versterkt tot *o*, die dan weer tot *av* kan worden (*manu* - *mānava*);
- de *o* en *au* worden (volgens de sandhiregels) tot *av* en *āv* (*go* - *gavya*; *nau* - *nāvya*);
- een slot *-(a)n* wordt weggelaten (*ātman* - *ātmya*).

De secundaire suffixen die op -a en -ā eindigen

-a	m.n.	adj. ('be- horend tot') ⁶⁰	<i>manu</i>	mens	<i>mānav-a</i>	menselijk
-ā	m.n.	subst.	<i>puruṣa</i>	mens	<i>pauruṣ-a</i>	mannelijkheid
	f.	adj. die in m.n. op -a uitgaan	<i>kānta</i>	geliefd	<i>kānt-ā</i>	geliefd
-ika	m.f.n.	adj.	<i>veda</i>	veda	<i>vaid-ika</i>	vedisch
-iṣṭha	m.f.n.	adj. (overtref- fende trap)	<i>alpa</i>	klein	<i>alp-iṣṭha</i>	minste
-īya	m.f.n.	adj. adj. (bezittelijk vriw)	<i>bhrātr</i> <i>tad</i>	broer hij	<i>bhrātr-īya</i> <i>tad-īya</i>	broederlijk van hem, zijn

⁵⁹ Alle hier gegeven voorbeelden zijn in de rijtjes hieronder terug te vinden.

⁶⁰ De klinker van het grondwoord verschijnt in de afleiding vaak in verzwaarde vorm. De verzwaarde klinkers zijn: *ā*, *ai*, *au*, *ār*, *āl*. De vrouwelijke vorm gaat in zo'n geval altijd op -ī uit.

secundaire suffixen op -a / -ā ◀◀ naamwoorden ◀◀ Woordenschat ◀◀ 47

-eya	m.f.n. adj.	<i>agni</i>	vuur	<i>agn-eya</i>	 vurig
-ka	m.f.n. adj.	<i>anta</i>	einde	<i>anta-ka</i>	eindigende
	m.n. subst. (verzamel-naam)	<i>madhu</i>	zoet	<i>madhu-ka</i>	zoetigheid
	m.n. subst. (verkleiningswoord) ⁶¹	<i>putra</i>	zoon	<i>putra-ka</i>	zootje
-ikā	f.		kind	<i>bāla-ka</i>	zootje
		subst. (verkleiningswoord)	<i>putra</i>	zoon	<i>putr-ikā</i>
-tama	m.f.n. adj. (overtreffende trap)		kind	<i>bāl-ikā</i>	dochter(tje)
		ud	opwaarts	<i>ut-tama</i>	hoogste
-tara	m.f.n. adj. (vergrotenende trap)		honderd	<i>śata-tama</i>	honderdste
		<i>śata</i>	opwaarts	<i>ut-tara</i>	hogere
-tā	f.	subst. (abstract)	god	<i>deva-tā</i>	goddelijkheid
		<i>deva</i>	veel	<i>bahu-tā</i>	veelheid
-tīya	m.f.n. adj. (rangtelwoorden)	<i>dvi</i>	twee	<i>dvi-tīya</i>	tweede
-tva	n.	subst. (abstract)	onsterfelijk	<i>amṛta-tva</i>	onsterfelijkheid
-tha	m.f.n. adj. (rangtelwoorden)		veel	<i>bahu-tva</i>	veelheid
		<i>bahu</i>	vier	<i>catur-tha</i>	vierde
-na	m.f.n. adj. / subst.	<i>purā</i>	oud	<i>purā-ṇa</i>	oud (verhaal)
-bha	m.	subst. (vormt diernamen)	schreeuwend	<i>garda-bha</i>	ezel
		<i>garda</i>	sterke man	<i>vṛṣa-bha</i>	stier
-ma	m.f.n. adj. ⁶²		midden	<i>madhya-ma</i>	allermiddelste
		<i>madhya</i>	voorbij	<i>para-ma</i>	voorste
		<i>para</i>	vijf	<i>pañca-ma</i>	vijfde
-maya ⁶³	m.f.n. adj. ('bestaande uit')	<i>pañca</i>	metaal	<i>loha-maya</i>	metalen
-ya	m.f.n. adj. ('met betrekking tot')	<i>loha</i>	nek	<i>graiv-ya</i>	m.b.t. de nek
		<i>grīvā</i>			
		<i>go</i>	koe	<i>gav-ya</i>	m.b.t. de koeien
		<i>nau</i>	schip	<i>nāv-ya</i>	behorend tot het schip

61 Vgl. het Nederlandse verkleiningsuffix *-je*, *-tje*, etc. of het oudere *-ke*, dat nog aanwezig is in veel eigennamen zoals Maaïke, Anneke.

62 Waarschijnlijk heeft dit suffix vroeger een overtreffende trap aangeduid.

63 De vrouwelijke woorden gaan op *-ī* uit.

48 ► Woordenschat ► sec. suffixen op -a / -ā, -i, -ī, -ū, -t, -d

			<i>ātman</i>	zelf	<i>ātm-ya</i>	persoonlijk
			<i>mūla</i>	wortel	<i>maul-ya</i>	wezenlijk
	m.n.	subst.	<i>madhura</i>	zoet	<i>mādhur-ya</i>	zoetigheid
	m.n.	subst. (familiebe- trekking)	<i>āditi</i>	Aditi	<i>ādit-ya</i>	zoon van Aditi
-ra	m.f.n.	adj. ⁶⁴	<i>ava</i>	omlaag	<i>ava-ra</i>	inferieur

De secundaire suffixen die op -i uitgaan:

-āni	m.n.f.	subst. (goden- vrouwen op -a)	<i>indra</i>	Indra	<i>indr-āni</i>	vrouw van Indra
-i	m.	subst. (verwant- schapsnaam)	<i>marut</i>	windgod	<i>mārut-i</i>	afstammeling v.d. windgoden

De secundaire suffixen die op -ī en -ū uitgaan:

-inī	f.	adj. v. subst. op -a (bezittend)	<i>bala</i>	kracht	<i>bal-inī</i>	sterk
-ī	f.	vr. tegenhangers v. subst. op -a	<i>deva</i>	god	<i>dev-ī</i>	godin
			<i>gopa</i>	herder	<i>gop-ī</i>	herderinnetje
-nū	f.	vr. tegenhangers v. subst. op -nu	<i>sūnu</i>	zoon	<i>sū-nū</i>	dochter

De secundaire suffixen die op -in uitgaan:

-in	m.	adj. v. subst. op -a (bezitt.)	<i>bala</i>	kracht	<i>bal-in</i>	sterk
			<i>yoga</i>	verbinding	<i>yog-in</i>	yogi (verbinding hebbende)
			<i>pakṣa</i>	vleugel	<i>pakṣ-in</i>	vogel (vleugels hebbende)
			<i>vāda</i>	spraak	<i>vādin</i>	sprekende
			<i>hasta</i>	hand	<i>hastin</i>	slurf bezittende, olifant
			<i>daṇḍa</i>	stok	<i>daṇḍin</i>	stokdrager, be- waker
-vin	m.f.n.	adj. (bezittend)	<i>manas</i>	verstand	<i>manas-vin</i>	wijs
			<i>tejas</i>	gloed	<i>tejasvin</i>	stralend
			<i>yaśas</i>	roem	<i>yaśasvin</i>	beroemd

64 Waarschijnlijk heeft dit suffix vroeger een vergrotende trap aangeduid.

65 De vrouwelijke woorden gaan uit op *matī*.

66 De vrouwelijke woorden gaan uit op *vati*.

De secundaire suffixen die op -vat of -mat uitgaan:⁶⁵

-mat	m.f.n.	adj. (bezittend)	buddhi	wijsheid	buddhi-mat	wijs
			vasu	rijkdom	vasumat	rijk
			dhī	wijsheid	dhīmat	wijs
-vat	m.f.n.	adj. (bezittend)	magha	weelde	magha-vat	prachtig
	m.	subst.	*athar	vuur	athar-vat	vuurpriester
			guṇa	goede eigenschap	guṇavat	excellent
			kṣama	geduld	kṣamavat	geduldig
			svar	hemel, licht	svarvat	verlicht

secundaire suffixen die op -as uitgaan:

-īyas ⁶⁷	m.f.n.	adj. (vergroten-de trap)	guru	zwaar	gar-īyas	zwaarder
			javin	snel	jav-īyas	sneller

Werkwoorden

Er zijn veel werkwoorden die gebruik maken van voorvoegsels (*prefixen*) om een speciale betekenis aan het werkwoord toe te voegen.

Dat doet het Nederlands ook: *spreken, verspreken, tegenspreken, inspreken, weerspreken, afspreken.*

De vervoeging van het werkwoord verandert niet wanneer er een prefix voor staat. De voorvoegsels die gebruikt worden, komen soms ook als zelfstandig voorzetsel of bijwoord voor. Het gaat met name om de volgende:

ati-	verder, daarenboven	ati + √kup	heel erg boos worden
adhi-	op, over, boven, in, opzij van	adhi + √kr	aan het hoofd plaatsen
anu-	na, volgend op, in navolging van	anu + √kr	volgen, imiteren, nadoen
antar-	tussen, te midden van, binnenin	antar + √dhā	ergens in zetten, verbergen
apa-	weg, vandaan, terug, omlaag	apa + √kr	wegbrengen, verwijderen
api-	op, dichtbij	api + √kr	in orde brengen, voorbereiden
abhi-	tegen, naar toe, tegemoet	abhi + √vad	groeten
ava-	neer, weg, naar beneden	ava + √kr	naar beneden doen (gezicht bv.)
ā-	hierheen, terug	ā + √gam	komen
ud-	omhoog, uit, opwaarts	ud + √bhū	geboren worden

⁶⁵ De vrouwelijke woorden gaan uit op *vatī* en *matī*.

⁶⁷ Als overtreffende trap hoort hierbij *iṣṭha*.

50 ► Woordenschat ► naamwoorden ► werkwoorden

<i>upa-</i>	naar toe	<i>upa + √kr</i>	(iets) ergens naar toe brengen
<i>ni-</i>	naar beneden, neerwaarts	<i>ni + √kr</i>	vernederen, omlaag brengen
<i>niṣ-</i>	naar buiten	<i>niṣ + √kr</i>	naar buiten brengen, wegdrijven
<i>parā-</i>	weg, achteruit	<i>parā + √kr</i>	opzij zetten, wegdoen
<i>pari-</i>	rondom	<i>pari + √kr</i>	omgeven
<i>pra-</i>	voor, vooruit, voorwaarts	<i>pra + √kr</i>	maken, produceren, bereiken
<i>prati-</i>	naar toe (tegengestelde richting), tegen	<i>prati + √kr</i>	een voorstel doen, terugbetalen
<i>vi-</i>	zonder, weg, afgescheiden van	<i>vi + √kr</i>	veranderen, transformeren, van het oorspronkelijke afwijken
<i>sam-</i>	samen, met	<i>sam + √kr</i> ⁶⁸	samenvoegen

Daarnaast treffen we zowel vóór werkwoorden als vóór deelwoorden ook vaak aan:

<i>duṣ-/dur-</i>	slecht	<i>duṣ-krta</i>	slecht gedaan
<i>su-</i>	goed	<i>su-krta</i>	goed gedaan

De werkwoorden maken altijd gebruik van achtervoegsels (*suffixen*). Deze kunnen worden onderscheiden in:

- suffixen die persoonsuitgangen aangeven: Vb.: *-te* in *bodhate* = **hij ontwaakt** (van *√budh* = **ontwaken**);
- suffixen die de tijd of wijze van een werkwoord aangeven: Vb. *-isy-* in *bodhiṣyate* = **hij zal ontwaken**.
- suffixen die een ander van het werkwoord afgeleid woord vormen (deelwoorden, infinitieven): Vb. *-tum* in *gantum* = **te gaan** (van *√gam* = **gaan**).

Daarnaast wordt ook gebruik gemaakt van voorvoegsels (bijvoorbeeld om de verleden tijd te vormen), van klankverandering in de wortel en van reduplicatie.⁶⁹

Zie voor al deze mogelijkheden bij de vervoeging van de werkwoorden in het deel *Vormleer*.

⁶⁸ Tengevolge van *sandhi* verandert de *m* vóór een *k* in een *m̐* of *ñ*.

⁶⁹ Reduplicatie is 'verdubbeling', zoals bv. in *dadā-* dat een stam is van *√dā* (geven)

Samenstellingen

Alle samenstellingen worden op dezelfde manier gevormd. Een aantal woorden wordt achter elkaar geplaatst en er wordt één woord van gemaakt. Zonodig worden de vereiste *sandhi*-regels toegepast. Alleen het laatste woord krijgt een uitgang. De andere woorden verschijnen in hun ‘stamvorm’ (dus zonder uitgang).⁷⁰

Er wordt in het Sanskriet veel gebruik gemaakt van samenstellingen (meer dan in enige andere Indo-Europese taal) en soms bestaan ze uit vele woorden.⁷¹ Het kan lastig zijn om de groep te ‘ontwarren’. Begin altijd met het laatste woord en werk dan naar voren toe.

Bij de samenstellingen wordt een onderverdeling gemaakt op basis van de wijze waarop de samenstellende delen zich tot elkaar verhouden.

- A. Samenstellingen waarvan de leden gelijkwaardig zijn.
- B. Samenstellingen waarvan het 2e deel het hoofdlid is.
- C. Samenstellingen waarvan ook het 2e deel het hoofdlid is, maar die naar iets of iemand buiten de samenstelling verwijzen.
- D. Samenstellingen waarvan het 1e deel het belangrijkste is.

A. Samenstellingen waarvan de leden gelijkwaardig zijn.

Deze samenstellingen worden in het Sanskriet *dvandva* (= **tweetal, koppel**) genoemd. Woorden die normaal gesproken door *en* zouden zijn verbonden, worden nu gewoon naast elkaar geplaatst. Er worden hier twee soorten onderscheiden:

1. De afzonderlijke woorden zijn een groep of een serie geworden met soms een eigen betekenisaspect.⁷² Bij twee leden krijgt het laatste woord de dualis-uitgang (van zijn eigen geslacht), bij meer leden krijgt het laatste woord de pluralis-uitgang (zelfs als dat laatste woord dus enkelvoud is).⁷³
(In het Ned. komt deze soort nauwelijks voor. Je zou kunnen denken aan een uitdrukking als: **huisje-boompje-beestje**.)

Vbb *rāma-sīte* = Rama en Sita

70 Dat is de vorm waarin ze in het woordenboek zijn opgenomen.

71 Een samenstelling heet in het sanskriet een *samāsa*, letterlijk: ‘naast elkaar gezet’.

72 Deze soort wordt in het Sanskriet *itaretara* (opsommende) *dvandva* genoemd.

73 Aan de woorden in hun stamvorm is niet te zien of ze enkelvoud, tweevoud of meervoud zijn. En op grond van het laatste lid weet je ook niet of er sprake is van meer dan twee leden.

52 ► Woordenschat ► naamwoorden ► samenstellingen

sītā-rāmau = **Sita en Rama**

dharma-artha-kāma-mokṣāḥ = **plicht, welstand, genot en bevrijding**

aśva-kāka-gajāḥ = **paarden, kraaien en olifanten of een paard, een kraai en een olifant**

Ook bijvoeglijke naamwoorden, deelwoorden en zelfs bijwoorden kunnen tot een samenstelling worden:

śiṭoṣṇa (<*śita-uṣṇa*) = **koud en heet**

kṛtākṛta (<*kṛta-akṛta*) = **gedaan en niet gedaan**

divā-naktam = **overdag en 's nachts**

2. De leden worden als een eenheid gezien.⁷⁴ Het kunnen er twee of meer zijn. Het laatste woord heeft hier altijd een onzijdige singularis-uitgang. (Ned. vb. **(bij) nacht en ontij; (het besef van) goed en kwaad**)
Vbb *sukha-duḥkham* = **geluk en lijden**
pāṇi-pādam = **handen en voeten**
carācaram (<*cara-acaram*) = **het bewegende en het niet bewegende**

B. Samenstellingen waarvan het 2e lid het hoofdlid is.

Deze samenstellingen worden in het Sanskriet *tatpuruṣa* (= **de man van hem**) genoemd. Het eerste woord kan als een bepaling bij het tweede gezien worden.⁷⁵

Er zijn hier weer enkele soorten te onderscheiden:

1. De leden verwijzen naar hetzelfde voorwerp en zouden in een woordgroep dezelfde naamval hebben.⁷⁶ Je kunt de afzonderlijke woorden onderbrengen in een zin met een naamwoordelijk gezegde. (Ned. vb.: **rauwkost**)
Vbb *śukla-mālā* = **de witte bloemenkrans** (de bloemenkrans is wit.)
nīlotpala (<*nīla-utpala*) = **de blauwe lotus**
rājarṣi (<*rājan-ṛṣi*) = **de koning-wijze** (hij die koning en een wijze is.)

⁷⁴ Deze soort heet in het Sanskriet *samāhāra* (verbindende) *dvandva*.

⁷⁵ Er is hier één speciale regel m.b.t. de verbuiging: een woord met een stamvorm op *-an* (zoals *rājan* en *ātman*) wordt behandeld als een *a*-stam en als dit woord het laatste woord is ook als zodanig verbogen. Verder wordt het woord *mahat* (groot) als eerste deel van een samenstelling tot *mahā-* (vgl. *mahābhūta* = element).

⁷⁶ Deze soort heeft in het Sanskriet een aparte naam, nl. *karmadhāraya* (= op hetzelfde voorwerp betrekking hebbende).

Soms is er sprake van een vergelijking. (Ned. vb. ‘kanariegeel’)

Vb *pāda-padma* = **een voet die op een lotus lijkt**

2. De leden verwijzen naar verschillende voorwerpen en zouden als ze tot een woordgroep werden omgezet, ook in een verschillende naamval staan. (Ned. vb. ‘koningszoon’)

Vbb *rāma-putra* = **de zoon van Rama** (lett: Rama-zoon)

rāma-putra-pustaka = **het boek van de zoon van Rama**

deva-datta = **door de goden gegeven** (een veelvoorkomende naam)

gaja-bhaya = **angst voor olifanten** (lett: **olifanten-angst**)

karma-yoga = **de yoga van de daad**

kavi-rāja = **koning der dichters** (lett: **dichters-koning**)

gaṅgā-jala-lava-kaṅkā = **een deeltje van een druppel Gangeswater.**

3. Het eerste deel is een ontkenning en hierdoor krijgt het geheel een betekenis die tegengesteld is aan die van het tweede woord.⁷⁷ (Ned. vbb. ‘a-sociaal, niet-roker’)

Vbb *a-vidyā* = **onwetendheid**

a-guru = **niet zwaar = licht**

4. Het eerste lid is een getal.⁷⁸ (Ned. vbb. ‘drietand, tweesprong’)

Vbb *dvi-vacana* = **tweevoudsgetal, dualis**

tri-guṇa = **de drie guna’s** (*sattva, rajas en tamas*)

5. Het laatste lid is een aangepaste werkwoordswortel en het zelfstandig naamwoord dat voorafgaat is daaraan ondergeschikt.⁷⁹

Vbb *brahma-vit* = **kenner van Brahman**

gr̥ha-stha = **huishouder, gezinshoofd**

C. *Samenstellingen die naar iets of iemand buiten de samenstelling verwijzen.*

Deze samenstellingen worden in het Sanskriet *bahuvrīhi* (= *veel rijst hebbend* = *rijk*) genoemd. Het woord kan zelfstandig en bijvoeglijk gebruikt worden (Het kan dus zowel *rijk* als *de rijke man* betekenen). Er wordt in de samenstelling verwezen naar eigenschappen, bezittingen etc. van een zelfstandigheid die op zich niet wordt genoemd. De verbuiging is die van het woord

⁷⁷ Deze soort heet in het Sanskriet *nañ-samāsa* (= ontkenkende samenstelling).

⁷⁸ Deze soort heet in het Sanskriet *dvigu* (= twee koeien waard).

⁷⁹ Deze soort heet in het Sanskriet *upapada* (= ondergeschikt woord).

54 ► Woordenschat ► naamwoorden ► samenstellingen

waar de samenstelling naar verwijst, wat betreft geslacht, getal en naamval.⁸⁰ (Ned. vbb.: ‘Roodkapje, bleekgezicht’)

- Vbb *mahā-ratha* = **grote wagen** > **de grote held**
dhanur-hasta = **boog-hand** > **de boogschutter**
catuṣ-pad = **vier voeten** > **een dier met vier voeten** = **een viervoeter**
a-putra = **zonder zoon** > **de man zonder zoon**
a-putrā = **zonder zoon** > **de vrouw zonder zoon**

Een samenstelling die in de *āyurveda* vrij veel gebruikt wordt (m.n. in de aanduiding van kruidenmengsels), is die met als tweede lid *ādi* (**begin**). Ook in lijsten met voedingsmiddelen komt het veel voor (bij Vāgbhaṭa o.a.). Dit *ādi* kan vaak met ‘etc.’ worden vertaald.

- sitopalādi* (< *sitopalā-ādi*) = **suiker als eerste** > een kruidencombinatie van 5 kruiden, waarvan suiker deel uitmaakt.
vātāmādi (< *vātāma-ādi*) = **amandelen etc.**

D. Samenstellingen waarvan het 1e lid het belangrijkste is.

Deze samenstellingen komen niet veel voor.⁸¹ Het eerste woord is hier vaak een bijwoord. De samenstelling functioneert zelf ook als een bijwoord. Deze wordt dan ook niet verboden. (Ned. vbb. ‘zogezegd, binnenshuis’)

- Vbb *yathā-nāma* = **genaamd, zo genoemd**
yathoktam (< *yathā-uktam*) = **zoals (boven) gezegd**
upa-kumbham = **in de pot**
sa-kopam = **met boosheid** = **boos**

⁸⁰ De uitgang van de samenstelling is bepalend voor het type verbuiging.

⁸¹ Deze samenstelling heet in het Sanskriet *avyayī-bhāva* (onverbuigbare toestand).

Vormleer: naamwoorden

Zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden

Inleiding

Het zelfstandig naamwoord (substantief) en het bijvoeglijk naamwoord (adjectief) worden in het Sanskriet op dezelfde wijze verbogen. Ze hebben drie geslachten, drie getallen en acht naamvallen.

Geslacht

Net als het Nederlands kent het Sanskriet mannelijke (m), vrouwelijke (f) en onzijdige (n) woorden, waarnaar wordt verwezen met respectievelijk *hij, zij en het*. Ieder geslacht heeft zijn eigen 'set' uitgangen.

Getal

Het Sanskriet kent drie getallen:

- enkelvoud – *eka-vacana* (Latijn: singularis),
- meervoud – *bahu-vacana* (Latijn: pluralis) en
- tweevoud – *dvi-vacana* (Latijn: dualis).

Het laatste getal, het tweevoud, kennen we in het Nederlands niet. In het Sanskriet wordt het gebruikt als er sprake is van een tweetal (mensen, voorwerpen etc.). Er is dus verschil in verbuiging als er sprake is van (een) *huis*, van *twee huizen* of van meer (dan twee) *huizen*.

Naamval

De basis van een naamwoord is zijn *stam*. Daaronder vind je het woord in het Woordenboek.

Bij gebruik in een zin krijgt het woord een *uitgang*, afhankelijk van de functie van het woord in de zin. Deze stam + uitgang vormen samen het concrete woord.

Het Sanskriet kent acht mogelijkheden om de verschillende functies in een zin aan te duiden. Je zou kunnen zeggen dat het Sanskriet-woord acht ‘gezichten’ heeft. Dat zijn de acht *naamvallen* waarin een woord kan verschijnen. Een naamval is dus een vorm van het woord die zijn functie in het grotere geheel (meestal: de zin) aangeeft. Het totaal van de verschillende naamvalsvormen noemen we de *verbuiging* van een woord.

In het Nederlands kennen we het begrip naamvallen eigenlijk alleen nog maar bij de voornaamwoorden. In de zinnen: **Hij loopt op straat** en **Ik zie hem** wordt naar diegene die met **hij** wordt aangeduid, zowel door het woordje **hij** als door **hem** verwezen. Dit zijn dus twee vormen van hetzelfde woord. Welk woord wordt gekozen, hangt af van de functie van het woord in de zin (in dit geval: onderwerp of lijdend voorwerp).

Vroeger kende het Nederlands ook een naamvalstelsel voor de zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden (zoals ook het Duits dat nog kent). In het moderne Nederlands is de functie van de naamvallen met name overgenomen door een vastere woordvolgorde en het gebruik van voorzetsels.

In vaste uitdrukkingen treffen we soms nog oude naamvalsuitgangen aan: **de heer des huizes** (genitief), **ter ere van** (datief), **te allen tijde** (datief), **de mening der aanwezigen** (genitief).

De verschillende naamvallen worden vaak met hun Latijnse naam aangeduid (*nominativus* etc.) of met de vernederlandste vorm daarvan (*nominatief* etc.). In het Sanskriet zelf worden ze *de eerste*, *de tweede* etc. genoemd.

De volgorde waarin de naamvallen worden opgesomd kan per taal verschillen. In het Duits bijvoorbeeld is de volgorde: nominatief, genitief, datief, accusatief. In het Sanskriet is de volgorde anders.

Op de volgende bladzijde volgt een overzicht van de naamvallen en een korte omschrijving van hun functie in de zin.⁸²

82 Zie voor een uitvoeriger bespreking van de naamvallen het deel *Zinsleer*.

<i>Latijnse naam</i>	<i>Sanskriet naam (+ vertaling)</i>	<i>Functie in de zin</i>
nominativus	<i>prathamā</i> = eerste	onderwerp & naamwoordelijk deel v.h. gezegde
accusativus	<i>dvitīyā</i> = tweede	lijdend voorwerp & bepaling van richting
instrumentalis	<i>ṭṛtīyā</i> = derde	bepaling van middel & van omstandigheid (door/met)
dativus	<i>caturthī</i> = vierde	meewerkendvoorwerp (aan) belanghebbend voorwerp (voor)
ablativus	<i>pañcamī</i> = vijfde	bepaling van herkomst & van vergelijking (uit, vandaan)
genitivus	<i>ṣaṣṭhī</i> = zesde	bepaling van bezit (van)
locativus	<i>saptamī</i> = zevende	bepaling van plaats (in/op)
vocativus	<i>saṃbuddhi</i> = aanroeping of <i>saṃbodhana</i> = opwekkend	aanspreking ⁸³

Verbuiging

Naast de drie geslachten en de drie getallen en de acht naamvallen, kan het woord dan ook nog op verschillende manieren verbogen worden, d.w.z. een verschillende set van uitgangen krijgen. Soms verandert de stam zelfs als er een uitgang wordt toegevoegd.

De soort verbuiging is afhankelijk van hoe de *stam* van een woord er uitziet. Een eerste onderscheid wordt gemaakt op basis van de laatste klank. Dat kan een consonant (medeklinker) of een vocaal (klinker) zijn.

Daarna wordt er een volgende onderverdeling gemaakt.

De soorten verbuiging zijn:

Consonantstammen

- Onveranderlijke stam
- Veranderlijke stam met
 - 2 vormen: sterk en zwak
 - 3 vormen: sterk, middel en zwak

⁸³ De aanspreking staat in feite buiten de zin. Er zijn geen grammaticale banden met een of meer woorden van de zin. In het Nederlands kan de aanspreking aan het begin, in het midden of aan het einde van de zin staan. Vbb 'Piet kom je eten?' 'Als je komt, Piet, wil je dan even dat boek meenemen?' 'Wil je even dat boek meenemen, Piet?' Dat is in het Sanskriet net zo.

Vocaalstammen

- a- en ā- stammen
- i- en u- stammen
- ī- en ū- stammen
- ṛ- stammen
- ai-, o-, en au- stammen (tweeklanken)

De uitgangen die ten gronslag liggen aan iedere verbuiging, zijn die zoals we ze aantreffen bij het woord *marut* (zie onder), met als uitzondering dat de -s-uitgang van de eerste naamval enkelvoud in dit woord (en in de woorden ernaast) is afgevalen.⁸⁴

De door *sandhi* veroorzaakte klankveranderingen zijn herkenbaar doordat ze, evenals de uitgangen, vet gedrukt zijn.⁸⁵

Consonantstammen

Consonantstammen met onveranderlijke stam

Woorden die uitgaan op een andere consonant dan een -s

	m. <i>marut</i> =wind	m. <i>suhṛd</i> =vriend	f. <i>vāc</i> =spraak	m./f. <i>go-duh</i> = koeienmelker
Sing.				
N.	<i>marut</i> ⁸⁶	<i>suhṛt</i>	<i>vāk</i>	<i>godhuk</i>
A.	<i>marut am</i>	<i>suhṛd am</i>	<i>vāc am</i>	<i>goduh am</i>
I.	<i>marut ā</i>	<i>suhṛd ā</i>	<i>vāc ā</i>	<i>goduh ā</i>
D.	<i>marut e</i>	<i>suhṛd e</i>	<i>vāc e</i>	<i>goduh e</i>
Ab. G.	<i>marut aḥ</i>	<i>suhṛd aḥ</i>	<i>vāc aḥ</i>	<i>goduh aḥ</i>
L.	<i>marut i</i>	<i>suhṛd i</i>	<i>vāc i</i>	<i>goduh i</i>
V.	<i>marut</i>	<i>suhṛt</i>	<i>vāk</i>	<i>godhuk</i>
Dualis				
N. V. A.	<i>marut au</i>	<i>suhṛd au</i>	<i>vāc au</i>	<i>goduh au</i>
I. D. Ab.	<i>marud bhyām</i>	<i>suhṛd bhyām</i>	<i>vāg bhyām</i>	<i>godhug bhyām</i>
G. L.	<i>marut oḥ</i>	<i>suhṛd oḥ</i>	<i>vāc oḥ</i>	<i>goduh oḥ</i>
Plur.				
N. V. A.	<i>marut aḥ</i>	<i>suhṛd aḥ</i>	<i>vāc aḥ</i>	<i>goduh aḥ</i>
I.	<i>marud bhiḥ</i>	<i>suhṛd bhiḥ</i>	<i>vāg bhiḥ</i>	<i>godhug bhiḥ</i>
D. Ab.	<i>marud bhyaḥ</i>	<i>suhṛd bhyaḥ</i>	<i>vāg bhyaḥ</i>	<i>godhug bhyaḥ</i>
G.	<i>marut ām</i>	<i>suhṛd ām</i>	<i>vāc ām</i>	<i>goduh ām</i>
L.	<i>marut su</i>	<i>suhṛt su</i>	<i>vāk ṣu</i>	<i>godhuk ṣu</i>

⁸⁴ Een woord kan in het Sanskriet niet uitgaan op twee medeklinkers waarvan de laatste een -s is.

⁸⁵ Zie voor de verschillende sandhi-regels het deel *Klankleer*.

⁸⁶ Een oorspronkelijk s-uitgang valt af omdat een woord in het Sanskriet niet op een -ts (etc.) uit kan gaan.

Woorden die uitgaan op -as, -is en -us

	n. manas= geest srotas= kanaal ojas= kracht	m./f. sumanas= welkom	n. haviṣ= offerande jyotis= vlam, licht	n. dhanus= boog āyus= leven
Sing.				
N.	manaḥ	sumanāḥ	haviḥ	dhanuḥ
A.	manaḥ	sumanas am	haviḥ	dhanuḥ
I.	manas ā	sumanas ā	haviṣ ā	dhanuṣ ā
D.	manas e	sumanas e	haviṣ e	dhanuṣ e
Ab. G.	manas aḥ	sumanas aḥ	haviṣ aḥ	dhanuṣ aḥ
L.	manas i	sumanas i	haviṣ i	dhanuṣ i
V.	manaḥ	sumanaḥ	haviḥ	dhanuḥ
Dualis				
N. V. A.	manas ī	sumanas au	haviṣ ī	dhanuṣ ī
I. D. Ab.	mano bhyām	sumano bhyām	haviṣ bhyām	dhanur bhyām
G. L.	manas oḥ	sumanas oḥ	haviṣ oḥ	dhanuṣ oḥ
Plur.				
N. V. A.	manāṁs i	sumanas aḥ	haviṁs i	dhanūṁs i
I.	mano bhiḥ	sumano bhiḥ	haviṣ bhiḥ	dhanur bhiḥ
D. Ab.	mano bhyaḥ	sumano bhyaḥ	haviṣ bhyaḥ	dhanur bhyaḥ
G.	manas ām	sumanas ām	haviṣ ām	dhanuṣ ām
L.	manaḥ ṣu	sumanaḥ ṣu	haviḥ ṣu	dhanuḥ ṣu

Consonantstammen met 2 stamvormen

De deelwoorden die uitgaan op -at.

De deelwoorden van de tegenwoordige en de toekomstige tijd in de bedrijvende vorm gaan uit op -at.

In feite is het alleen een verbuiging voor de mannelijke en onzijdige woorden, want de vrouwelijke woorden sluiten zich aan bij de ī-stammen (zie onder).

De sterke stamvorm gaat uit op -ant, de zwakke op -at.

	m. vad= eten adat/adant= etend	n.	f. adatī = etende [als ī -stam verbogen]
--	---	----	---

Sing.

N.	adan	adat	adat ī
A.	adant am	adat	adat īm
I.	adat ā	adat ā	adat yā
D.	adat e	adat e	adat yai

60 ►► Vormleer ►► naamwoorden ►► verbuiging ►► -vat en -mat

Ab. G.	<i>adat aḥ</i>	<i>adat aḥ</i>	<i>adat yāḥ</i>
L.	<i>adat i</i>	<i>adat i</i>	<i>adat yām</i>
V.	<i>adan</i>	<i>adat</i>	<i>adat i</i>
Dualis			
N. V. A.	<i>adant au</i>	<i>adat ī</i> ⁸⁷	<i>adat yau</i>
I. D. Ab.	<i>adad bhyām</i>	<i>adad bhyām</i>	<i>adat ībhyām</i>
G. L.	<i>adat oḥ</i>	<i>adat oḥ</i>	<i>adat yoḥ</i>
Plur.			
N. V.	<i>adant aḥ</i>	<i>adant i</i>	<i>adat yaḥ</i>
A.	<i>adat aḥ</i>	<i>adat i</i>	<i>adat yaḥ</i>
I.	<i>adad bhiḥ</i>	<i>adad bhiḥ</i>	<i>adat ībhiḥ</i>
D. Ab.	<i>adad bhyaḥ</i>	<i>adad bhyaḥ</i>	<i>adat ībhyaḥ</i>
G.	<i>adat ām</i>	<i>adat ām</i>	<i>adat īnām</i>
L.	<i>adat su</i>	<i>adat su</i>	<i>adat īṣu</i>

Een groep woorden uitgaande op -vat en -mat

De achtervoegsels -vat en -mat voegen de betekenis ‘bezittend’ of ‘gelijkend op’ toe aan het grondwoord. Zo betekent het woord *bhagavat* letterlijk: **rijkdom bezittend**.

Het suffix -vat wordt gebruikt na woorden die uitgaan op *a* en *ā*; het suffix -mat na andere klanken.

Zij verschillen slechts op één punt van de hierboven besproken groep deelwoorden op -at: de m. sg. nom. heeft bij deze woorden een *ā*.

De sterke stamvorm gaat uit op -ant, de zwakke op -at.

	m.	n.	f.
<i>bhaga</i> =rijkdom	<i>bhagavat</i> =rijk		<i>bhagavatī</i> =rijk
<i>buddhi</i> =wijsheid	<i>buddhimat</i> =wijs		[als <i>ī</i> -stam verbogen]
Sing.			
N.	<i>bhagavān</i>	<i>bhagavat</i>	<i>bhagavat ī</i>
A.	<i>bhagavant am</i>	<i>bhagavat</i>	<i>bhagavat īm</i>
I.	<i>bhagavat ā</i>	<i>bhagavat ā</i>	<i>bhagavat yā</i>
D.	<i>bhagavat e</i>	<i>bhagavat e</i>	<i>bhagavat yai</i>
Ab. G.	<i>bhagavat aḥ</i>	<i>bhagavat aḥ</i>	<i>bhagavat yāḥ</i>
L.	<i>bhagavat i</i>	<i>bhagavat i</i>	<i>bhagavat yām</i>
V.	<i>bhagavan</i>	<i>bhagavat</i>	<i>bhagavat i</i>
Dualis			
N. V. A.	<i>bhagavant au</i>	<i>bhagavat ī</i>	<i>bhagavat yau</i>
I. D. Ab.	<i>bhagavad bhyām</i>	<i>bhagavad bhyām</i>	<i>bhagavat ībhyām</i>
G. L.	<i>bhagavat oḥ</i>	<i>bhagavat oḥ</i>	<i>bhagavat yoḥ</i>

87 In sommige gevallen verschijnt hier de sterke vorm met *nt*.

Plur.			
N. V.	<i>bhagavat aḥ</i>	<i>bhagavant i</i>	<i>bhagavat yaḥ</i>
A.	<i>bhagavat aḥ</i>	<i>bhagavant i</i>	<i>bhagavat yaḥ</i>
I.	<i>bhagavad bhiḥ</i>	<i>bhagavad bhiḥ</i>	<i>bhagavat ībhiḥ</i>
D. Ab.	<i>bhagavad bhyaḥ</i>	<i>bhagavad bhyaḥ</i>	<i>bhagavat ībhyaḥ</i>
G.	<i>bhagavat ām</i>	<i>bhagavat ām</i>	<i>bhagavat īnām</i>
L.	<i>bhagavat su</i>	<i>bhagavat su</i>	<i>bhagavat īṣu</i>

Een groep woorden uitgaande op - in en -vin/min

De woorden met deze suffixen hebben ook de betekenis 'bezittend'. Het gaat om een heel grote groep.

De woorden op -in zijn afgeleid van een zelfst. nw. op -a (zoals *bala*).

De woorden op -vin en -min zijn afgeleid van een zelfst. nw. op -as (zoals *manas* = verstand; *manasvin* = wijs).

De sterke stamvorm gaat uit op -in, de zwakke op -i.

	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>f.</i>
<i>hasta</i> =hand	<i>hastin</i> =olifant	<i>balin</i> =sterk (adj.)	<i>balinī</i> =sterk (adj.) [als ī-stam verbogen]
<i>pakṣa</i> =vleugel	<i>pakṣin</i> =vogel		
<i>yoga</i> =verbinding	<i>yogin</i> =yogi		
<i>bala</i> =kracht	<i>balin</i> =sterk (adj.)		
Sing.			
N.	<i>hastī</i> ⁸⁸	<i>bali</i>	<i>balinī</i>
A.	<i>hastin am</i>	<i>bali</i>	<i>balinīm</i>
I.	<i>hastin ā</i>	<i>balin ā</i>	<i>balin yā</i>
D.	<i>hastin e</i>	<i>balin e</i>	<i>balin yai</i>
Ab. G.	<i>hastin aḥ</i>	<i>balin aḥ</i>	<i>balin yāḥ</i>
L.	<i>hastin i</i>	<i>balin i</i>	<i>balin yām</i>
V.	<i>hastin</i>	<i>bali / balin</i>	<i>balin i</i>
Dualis			
N. V. A.	<i>hastin au</i>	<i>balin ī</i>	<i>balin yau</i>
I. D. Ab.	<i>hasti bhyām</i>	<i>bali bhyām</i>	<i>balin ībhyaām</i>
G. L.	<i>hastin oḥ</i>	<i>balin oḥ</i>	<i>balin yoḥ</i>
Plur.			
N. V.	<i>hastin aḥ</i>	<i>balīn i</i>	<i>balin yaḥ</i>
A.	<i>hastin aḥ</i>	<i>balīn i</i>	<i>balin īḥ</i>
I.	<i>hasti bhiḥ</i>	<i>bali bhiḥ</i>	<i>balin ībhiḥ</i>
D. Ab.	<i>hasti bhyaḥ</i>	<i>bali bhyaḥ</i>	<i>balin ībhyaḥ</i>
G.	<i>hastin ām</i>	<i>balīn ām</i>	<i>balin īnām</i>
L.	<i>hasti ṣu</i>	<i>bali ṣu</i>	<i>balin īṣu</i>

Een groep woorden uitgaande op -īyas

Bijvoeglijke naamwoorden kunnen een vergrotende trap hebben die uitgaat op -īyas⁸⁹. Naast *guru* staat *garīyas*, naast *dīrgha* staat *drāghīyas*.

88 Ondanks het feit dat de -n hier is afgevallen (net als in de an-stammen, zie onder), wordt dit toch als een sterke stam beschouwd.

89 Er zijn twee manieren om de vergrotende trap te maken. De andere manier is d.m.v. -tara.

62 ► Vormleer ► verbuiging ► consonantstammen met 3 vormen, -an

Ook deze woorden hebben in hun mannelijke en onzijdige verbuiging sterke en zwakke vormen. De sterke stamvorm gaat uit op *-īyāms*, de zwakke op *-īyas*. N.B. De vrouwelijke woorden gaan weer als een *ī*-stam.

	m.	n.
<i>guru</i> = zwaar	<i>garīyas</i> = zwaarder	
<i>dīrgha</i> = lang	<i>drāghīyas</i> = langer	
<i>laghu</i> = licht	<i>laghīyas</i> = lichter	
<i>javin</i> = snel	<i>javiyas</i> = sneller	
Sing.		
N.	<i>garīyān</i> ⁹⁰	<i>garīyaḥ</i>
A.	<i>garīyāms am</i>	<i>garīyaḥ</i>
I.	<i>garīyas ā</i>	<i>garīyas ā</i>
D.	<i>garīyas e</i>	<i>garīyas e</i>
Ab. G.	<i>garīyas aḥ</i>	<i>garīyas aḥ</i>
L.	<i>garīyas i</i>	<i>garīyas i</i>
V.	<i>garīyan</i>	<i>garīyaḥ</i>
Dualis		
N. V. A.	<i>garīyāms au</i>	<i>garīyas ī</i>
I. D. Ab.	<i>garīyo bhyām</i>	<i>garīyo bhyām</i>
G. L.	<i>garīyas oḥ</i>	<i>garīyas oḥ</i>
Plur.		
N. V.	<i>garīyāms aḥ</i>	<i>garīyāms i</i>
A.	<i>garīyas aḥ</i>	<i>garīyāms i</i>
I.	<i>garīyo bhiḥ</i>	<i>garīyo bhiḥ</i>
D. Ab.	<i>garīyo bhyaḥ</i>	<i>garīyo bhyaḥ</i>
G.	<i>garīyas ām</i>	<i>garīyas ām</i>
L.	<i>garīyaḥ su</i>	<i>garīyaḥ su</i>

Consonantstammen met 3 stamvormen

Een groep woorden uitgaande op - an

Een groep woorden (waaronder een aantal veel gebruikte) gaat uit op *-an* (inclusief *-man* en *-van*).

De mannelijke en onzijdige verbuiging van dit woord kent drie stamvormen.

De sterke stamvorm van deze groep gaat uit op *-ān*, de middelste op *-a*, de zwakke op *-n* (maar na 2 medeklinkers op *-an*, omdat het anders bijna niet uit te spreken is).

N.B. De vrouwelijke verbuiging kent slechts één stamvorm, nl. de zwakke. Die krijgt *-ī* achter zich en wordt dan verbogen als *nadī*.

90 T.g.v. sandhi is de s-uitgang hier afgefallen.

deelwoorden op -vas ◀ verbuiging ◀ naamvallen ◀ Vormleer ◀ 63

	m. <i>rājān</i> = koning	m. <i>ātman</i> = Zelf <i>brahman</i> = schepper	n. <i>nāman</i> = naam <i>janman</i> = geboorte <i>brahman</i> = het Zijn	m. <i>panthan</i> = pad	n. <i>ahan</i> = dag
Sing.					
N.	<i>rājā</i> ⁹¹	<i>āt mā</i>	<i>nāma</i>	<i>panthā ḥ</i>	<i>ah aḥ</i>
A.	<i>rājān am</i>	<i>āt mān am</i>	<i>nāma</i>	<i>panthān am</i>	<i>ah aḥ</i>
I.	<i>rājñ ā</i>	<i>ātman ā</i>	<i>nāmn ā</i>	<i>path ā</i>	<i>ahn ā</i>
D.	<i>rājñ e</i>	<i>ātman e</i>	<i>nāmn e</i>	<i>path e</i>	<i>ahn e</i>
Ab. G.	<i>rājñ aḥ</i>	<i>ātman aḥ</i>	<i>nāmn aḥ</i>	<i>path aḥ</i>	<i>ahn aḥ</i>
L.	<i>rājñ i</i> <i>rājān i</i>	<i>ātman i</i>	<i>nāmn i</i> <i>nāman i</i>	<i>path i</i>	<i>ahn i</i> <i>ahan i</i>
V.	<i>rājan</i>	<i>ātman</i>	<i>nāma</i> <i>nāman</i>	<i>panthā ḥ</i>	<i>ah aḥ</i>
Dualis					
N.V.A.	<i>rājān au</i>	<i>āt mān au</i>	<i>nāmn ī</i> <i>nāman ī</i>	<i>panthān au</i>	<i>ahn ī</i> <i>ahan ī</i>
I.D. Ab.	<i>rāja bhyām</i>	<i>atma bhyām</i>	<i>nāma bhyām</i>	<i>pathi bhyām</i>	<i>aho bhyām</i>
G.L.	<i>rājñ oḥ</i>	<i>ātman oḥ</i>	<i>nāmn oḥ</i>	<i>path oḥ</i>	<i>ahn oḥ</i>
Plur.					
N.V.	<i>rājān aḥ</i>	<i>āt mān aḥ</i>	<i>nāmān i</i>	<i>panthān aḥ</i>	<i>ahān i</i>
A.	<i>rājñ aḥ</i>	<i>ātman aḥ</i>	<i>nāmān i</i>	<i>path aḥ</i>	<i>ahān i</i>
I.	<i>rāja bhiḥ</i>	<i>ātma bhiḥ</i>	<i>nāma bhiḥ</i>	<i>pathi bhiḥ</i>	<i>aho bhiḥ</i>
D.Ab.	<i>rāja bhyaḥ</i>	<i>ātma bhyaḥ</i>	<i>nāma bhyaḥ</i>	<i>pathi bhyaḥ</i>	<i>aho bhyaḥ</i>
G.	<i>rājñ ām</i>	<i>ātman ām</i>	<i>nāmn ām</i>	<i>path ām</i>	<i>ahn ām</i>
L.	<i>rāja su</i>	<i>ātma su</i>	<i>nāma su</i>	<i>pathi ṣu</i>	<i>ahaḥ su</i>

De deelwoorden van het reduplicerende perfectum, uitgaande op - vas

Het deelwoord van deze verleden tijd (bedrijvende vorm) zouden we in het Nederlands omschrijven met ‘gedaan hebbende’, ‘gekookt hebbende’ etc. Het komt niet zo veel voor.

De mannelijke en onzijdige verbuiging van dit deelwoord kent drie stamvormen. De sterke stamvorm gaat uit op -vāms, de middelste op -vat, de zwakke op -uṣ. Soms wordt een -i- ingevoegd voor de uitgangen die met een -v beginnen.

N.B. De vrouwelijke verbuiging kent slechts één stamvorm, nl. de zwakke. Die krijgt -ī achter zich en wordt verbogen als *nadī*.

91 Ondanks het feit dat de -n hier is afgevallen (net als in de an-stammen, zie onder), wordt dit toch als een sterke stam beschouwd.

64 ► Vormleer ► verbuiging ► bijv. naamwoorden op -ac

	m.	n.
	<i>cakṛ-vas</i> =gedaan hebbende	
Sing.		
N.	<i>cakṛvān</i> ⁹²	<i>cakṛvat</i>
A.	<i>cakṛvāms</i> am	<i>cakṛvat</i>
I.	<i>cakruṣ</i> ā	<i>cakruṣ</i> ā
D.	<i>cakruṣ</i> e	<i>cakruṣ</i> e
Ab. G.	<i>cakruṣ</i> aḥ	<i>cakruṣ</i> aḥ
L.	<i>cakruṣ</i> i	<i>cakruṣ</i> i
V.	<i>cakṛvan</i>	<i>cakṛvan</i>
Dualis		
N.V.A.	<i>cakṛvāms</i> au	<i>cakruṣ</i> ī
I.D. Ab.	<i>cakṛvad</i> bhyām	<i>cakṛvad</i> bhyām
G.L.	<i>cakruṣ</i> oḥ	<i>cakruṣ</i> oḥ
Plur.		
N.V.	<i>cakṛvāms</i> aḥ	<i>cakṛvāms</i> i
A.	<i>cakruṣ</i> aḥ	<i>cakṛvāms</i> i
I.	<i>cakṛvad</i> bhiḥ	<i>cakṛvad</i> bhiḥ
D.Ab.	<i>cakṛvad</i> bhyaḥ	<i>cakṛvad</i> bhyaḥ
G.	<i>cakruṣ</i> ām	<i>cakruṣ</i> ām
L.	<i>cakṛvat</i> su	<i>cakṛvat</i> su

Andere deelwoorden die op deze wijze verbogen worden zijn:

tasth-i-vas (van $\sqrt{sthā}$) = **gestaan hebbende**

ninī-vas (van $\sqrt{nī}$) = **geleid hebbende**

babhū-vas (van $\sqrt{bhū}$) = **bestaan hebbende, geweest zijnde**

jaghn-i-vas (van \sqrt{han}) = **gedood hebbende**

jagan-vas of *jagm-i-vas* (van \sqrt{gam}) = **gegaan zijnde**

vid-vas (van \sqrt{vid}) = **gekend hebbende**

Een groep bijvoeglijke naamwoorden, uitgaande op -ac

Deze adjectiva drukken meestal een beweging uit. Het laatste deel kan worden vertaald met -'waarts' (dus bijv. **voorwaarts, opwaarts** etc.)

De sterke vormen van de stam gaan uit op -añc, de middelste op -ac, de zwakke op -īc of ūc (afhankelijk van de voorafgaande klank).

N.B. De vrouwelijke verbuiging kent slechts één stamvorm, nl. de zwakke. Die krijgt -ī achter zich en wordt dan verbogen als *nadī*.

92 Ondanks het feit dat de -ms hier is gereduceerd tot een -n, wordt dit toch als een sterke vorm beschouwd. Het kan soms enige verwarring geven dat deze nominatief-uitgang dezelfde is als die van *bhagavat*.

m.	n.
<i>praty-ac</i> =achterwaarts, naar binnen gericht	
Sing.	
N. <i>pratyān</i> ⁹³	<i>pratyak</i>
A. <i>pratyāñc am</i>	<i>pratyak</i>
I. <i>prātīc ā</i>	<i>prātīc ā</i>
D. <i>prātīc e</i>	<i>prātīc e</i>
Ab. G. <i>prātīc aḥ</i>	<i>prātīc aḥ</i>
L. <i>prātīc i</i>	<i>prātīc i</i>
V. <i>pratyān</i>	<i>pratyān</i>
Dualis	
N.V.A. <i>pratyāñc au</i>	<i>prātīc ī</i>
I.D. Ab. <i>pratyag bhyām</i>	<i>pratyag bhyām</i>
G.L. <i>prātīc oḥ</i>	<i>prātīc oḥ</i>
Plur.	
N.V. <i>pratyāñc aḥ</i>	<i>pratyāñc i</i>
A. <i>prātīc aḥ</i>	<i>pratyāñc i</i>
I. <i>pratyag bhiḥ</i>	<i>pratyag bhiḥ</i>
D.Ab. <i>pratyag bhyaḥ</i>	<i>pratyag bhyaḥ</i>
G. <i>prātīc ām</i>	<i>prātīc ām</i>
L. <i>pratyak ṣu</i>	<i>pratyak ṣu</i>

Andere adjectiva die op deze wijze verbogen worden zijn:

- ny-ac* = **naar beneden, neerwaarts** (*nyañc, nyak, nīc*)
- sam-y-ac* = **rechtdoor** (*samyāñc, samyak, samīc*)
- tir-y-ac* = **dwars over** (*tiryāñc, tiryak, tiraśc*)
- ud-ac* = **opwaarts** (*udañc, udak, udīc*)
- anv-ac* = **volgend** (*anvañc, anvak, anūc*)
- viṣv-ac* = **alles doordringend** (*viṣvañc, viṣvak, viṣūc*)

N.B. Enkele adjectiva (waarvan de stam op *-āc* uitgaat) hebben slechts twee stamvormen: sterk en zwak. Het betreft:

- parāc* = **weggedraaid** (*parañc, parāc*)
- prāc* = **voorwaarts, oostwaarts** (*prañc, prāc*)
- avāc* = **neerwaarts, zuidwaarts** (*avañc, avāc*)

Onregelmatige consonantstammen

Er zijn twee zelfstandige naamwoorden die veel gebruikt worden en die een onregelmatige verbuiging hebben. Het betreft:

⁹³ Ondanks het feit dat de *-nis* hier is gereduceerd tot een *-n*, wordt dit toch als een sterke vorm beschouwd.

66 ► Vormleer ► naamwoorden ► verbuiging ► vocaalstammen

- *ap* (f) = **water**.
- *pumaṁs* (m) = **man**.

Het woord *ap* komt alleen in het meervoud voor.

Het uitzonderlijke is dat dit woord de *a* verlengt tot een *ā* in de sterke stamvorm en dat het de *p* verruilt voor een *t* als deze voor een *-bh* komt (en dat is in de zwakke stamvorm).

Het woord *pumaṁs* heeft drie stamvormen.

De sterke stamvorm is *pumāṁs*, de middelste *pum*, de zwakke *puṁs*.

	f.	m.
	<i>ap</i> = water	<i>pumaṁs</i> = man, mens
Sing.		
N.		<i>pumān</i>
A.		<i>pumāṁs am</i>
I.		<i>puṁs ā</i>
D.		<i>puṁs e</i>
Ab. G.		<i>puṁs aḥ</i>
L.		<i>puṁs i</i>
V.		<i>puman</i>
Dualis		
N.V.A.		<i>pumāṁs au</i>
I.D. Ab.		<i>puṁ bhyām</i>
G.L.		<i>puṁs oḥ</i>
Plur.		
N.V.	<i>āp aḥ</i>	<i>pumāṁs aḥ</i>
A.	<i>ap aḥ</i>	<i>puṁs aḥ</i>
I.	<i>ad bhiḥ</i>	<i>puṁ bhiḥ</i>
D.Ab.	<i>ad bhyaḥ</i>	<i>puṁ bhyaḥ</i>
G.	<i>ap ām</i>	<i>puṁs ām</i>
L.	<i>ap su</i>	<i>puṁ su</i>

Vocaalstammen

De *a* - / *ā* - stammen

m.	n.	f.
<i>nara</i> = man	<i>phala</i> = vrucht	<i>mālā</i> = bloemenkrans
<i>aśva</i> = paard	<i>mītra</i> = vriend	<i>bālā</i> = meisje
<i>kānta</i> ⁹⁴ = geliefde	<i>kānta</i> = geliefde	<i>kāntā</i> = geliefde

94 Het woord *kānta* is eigenlijk het voltooid deelwoord van het ww. *kam* (liefhebben). Het woord kan als adjectief en als substantief gebruikt worden.

Sing.			
N.	<i>kānta ḥ</i>	<i>kānta m</i>	<i>kāntā</i>
A.	<i>kānta m</i>	<i>kānta m</i>	<i>kāntā m</i>
I.	<i>kāntena</i>	<i>kāntena</i>	<i>kānta yā</i>
D.	<i>kāntāya</i>	<i>kāntāya</i>	<i>kāntā yai</i>
Ab.	<i>kāntāt</i>	<i>kāntāt</i>	<i>kāntā yāḥ</i>
G.	<i>kānta sya</i>	<i>kānta sya</i>	<i>kāntā yāḥ</i>
L.	<i>kānte</i>	<i>kānte</i>	<i>kāntā yām</i>
V.	<i>kānta</i>	<i>kānta</i>	<i>kānte</i> ⁹⁵

Dualis			
N.V.A.	<i>kānt au</i>	<i>kānt e</i>	<i>kānt e</i>
I.D.Ab.	<i>kāntā bhyām</i>	<i>kāntā bhyām</i>	<i>kāntā bhyām</i>
G.L.	<i>kānta yoḥ</i>	<i>kānta yoḥ</i>	<i>kānta yoḥ</i>

Plur.			
N.V.	<i>kāntāḥ</i>	<i>kāntā ni</i>	<i>kāntāḥ</i>
A.	<i>kāntān</i>	<i>kāntā ni</i>	<i>kāntāḥ</i>
I.	<i>kāntaiḥ</i>	<i>kāntaiḥ</i>	<i>kāntā bhiḥ</i>
D.Ab.	<i>kānte bhyaḥ</i>	<i>kānte bhyaḥ</i>	<i>kāntā bhyaḥ</i>
G.	<i>kāntā nām</i>	<i>kāntā nām</i>	<i>kāntā nām</i>
L.	<i>kānte ṣu</i>	<i>kānte ṣu</i>	<i>kāntā su</i>

De *i*-en *u*-stammen⁹⁶

	m.	f.	n.	m.	f.	n.
	<i>agni</i> =vuur	<i>gati</i> =gang	<i>asthi</i> =bot	<i>ṛtu</i> =seizoen	<i>dhenu</i> =koe	<i>ambu</i> =water
	<i>śuci</i> =schoon	<i>śuci</i> =schoon	<i>śuci</i> =schoon	<i>mṛdu</i> =zacht	<i>mṛdu</i> =zacht	<i>mṛdu</i> =zacht
Sing.						
N.	<i>śuci ḥ</i>	<i>śuci ḥ</i>	<i>śuci</i>	<i>mṛdu ḥ</i>	<i>mṛdu ḥ</i>	<i>mṛdu</i>
A.	<i>śuci m</i>	<i>śuci m</i>	<i>śuci</i>	<i>mṛdu m</i>	<i>mṛdv m</i>	<i>mṛdu</i>
I.	<i>śuci nā</i>	<i>śucy ā</i>	<i>śuci nā</i>	<i>mṛdu nā</i>	<i>mṛdv ā</i>	<i>mṛdu nā</i>
D.	<i>śuc aye</i>	<i>śuc aye,</i> <i>śucy ai,</i>	<i>śuci ne</i>	<i>mṛd ave</i>	<i>mṛd ave,</i> <i>mṛdv ai</i>	<i>mṛdu ne</i>
Ab.G.	<i>śuc eḥ</i>	<i>śuc eḥ,</i> <i>śucy āḥ</i>	<i>śuci naḥ</i>	<i>mṛd oḥ</i>	<i>mṛd oḥ,</i> <i>mṛdv āḥ</i>	<i>mṛdu naḥ</i>
L.	<i>śuc au</i>	<i>śuc au,</i> <i>śucy ām</i>	<i>śuci ni</i>	<i>mṛd au</i>	<i>mṛd au,</i> <i>mṛdv ām</i>	<i>mṛdu ni</i>
V.	<i>śuc e</i>	<i>śuc e</i>	<i>śuci</i>	<i>mṛd o</i>	<i>mṛd o</i>	<i>mṛdu</i>

⁹⁵ De vocatief van *ambā* (moeder) is *amba*.

⁹⁶ De uitgangen in de *i*-en *u*-stammen zijn erg beïnvloed door de uitgangen van andere stammen. Vandaar de vele onregelmatige vormen.

68 ► Vormleer ► naamwoorden ► vocaalstammen ► -a/ā, -ī/-ū

Dualis

N.V.A.	śuc ī	śuc ī	śuci nī	mṛd ū	mṛd ū	mṛdu nī
I.D.Ab.	śuci bhyām	śuci bhyām	śuci bhyām	mṛdu bhyām	mṛdu bhyām	mṛdu bhyām
G.L.	śucy oḥ	śucy oḥ	śuci noḥ	mṛdv oḥ	mṛdv oḥ	mṛdu noḥ

Plur.

N.V.	śuc ayaḥ	śuc ayaḥ	śuc īni	mṛd ayaḥ	mṛd ayaḥ	mṛd ūni
A.	śuc īn	śuc īḥ	śuc īni	mṛd ūn	mṛd ūḥ	mṛd ūni
I.	śuci bhiḥ	śuci bhiḥ	śuci bhiḥ	mṛdu bhiḥ	mṛdu bhiḥ	mṛdu bhiḥ
D.Ab.	śuci bhyaḥ	śuci bhyaḥ	śuci bhyaḥ	mṛdu bhyaḥ	mṛdu bhyaḥ	mṛdu bhyaḥ
G.	śuc īnām	śuc īnām	śuc īnām	mṛd ūnām	mṛd ūnām	mṛd ūnām
L.	śuci śu	śuci śu	śuci śu	mṛdu śu	mṛdu śu	mṛdu śu

De ī - en ū - stammen

	meerlettergreppig		éénlettergreppig		onregelmatig
	f.	f.	f.	f.	f.
	nadī = rivier	vadhū = vrouw	dhī = intellect	bhū = aarde	strī = vrouw

Sing.

N.	nadī	vadhū ḥ	dhī ḥ	bhū ḥ	strī
A.	nadī m	vadhū m	dhīy am	bhuv am	strī m/strīy am
I.	nady ā	vadv ā	dhīy ā	bhuv ā	strīy ā
D.	nady ai	vadv ai	dhīy e / dhīy ai	bhuv e	strīy ai
Ab. G.	nady āḥ	vadv āḥ	dhīy aḥ	bhuv aḥ	strīy āḥ
L.	nady ām	vadv ām	dhīy i	bhuv i	strīy ām
V.	nadī	vadhu	dhī ḥ	bhū ḥ	strī

Dualis

N.V.A.	nady au	vadv au	dhīy au	bhuv au	strīy au
I.D. Ab.	nadī bhyām	vadhū bhyām	dhī bhyām	bhū bhyām	strī bhyām
G.L.	nady oḥ	vadv oḥ	dhīy oḥ	bhuv oḥ	strīy oḥ

Plur.

N.V.	nady aḥ	vadv aḥ	dhīy aḥ	bhuv aḥ	strīy aḥ
A.	nadī ḥ	vadhū ḥ	dhīy aḥ	bhuv aḥ	strī ḥ / strīy aḥ
I.	nadī bhiḥ	vadhū bhiḥ	dhī bhiḥ	bhū bhiḥ	strī bhiḥ
D.Ab.	nadī bhyaḥ	vadhū bhyaḥ	dhī bhyaḥ	bhū bhyaḥ	strī bhyaḥ
G.	nadī nām	vadhū nām	dhīy ām / dhī nām	bhuv ām	strī nām
L.	nadī śu	vadhū śu	dhī śu	bhū śu	strī śu

De ṛ - stammen

De ṛ-stammen zijn oorspronkelijk consonantische *-ar*-stammen geweest. De verbuiging lijkt dan ook erg op die van de *-an*-stammen (zie: *rājan* = **ko-ning**).

De stam heeft, evenals de *an*-stammen, drie vormen: sterk, midden en zwak. De mannelijke en vrouwelijke vormen verschillen alleen in de pluralis accusatief. Onzijdige stammen zijn er niet.

De sterke vorm van de stam kan zowel *-ar* als *-ār* luiden. De namen van familieleden kiezen voor *-ar*, andere zelfstandige naamwoorden hebben de *-ār*-vorm.

N.B. Het woord *svasṛ* (**zuster**) is een uitzondering op deze regel, want het gaat als *dātr*.

	m. <i>dātr</i> = gever	m. <i>pitṛ</i> = vader <i>bhrātr</i> = broer	f. <i>mātr</i> = moeder
Sing.			
N.	<i>dātā</i>	<i>pitā</i>	<i>mātā</i>
A.	<i>dātār am</i>	<i>pitār am</i>	<i>mātār am</i>
I.	<i>dātr ā</i>	<i>pitṛ ā</i>	<i>mātr ā</i>
D.	<i>dātr e</i>	<i>pitṛ e</i>	<i>mātr e</i>
Ab. G.	<i>dāt uḥ</i>	<i>pit uḥ</i>	<i>māt uḥ</i>
L.	<i>dāt ari</i>	<i>pit ari</i>	<i>māt ari</i>
V.	<i>dātār</i>	<i>pitār</i>	<i>mātār</i>
Dualis			
N. V. A.	<i>dātār au</i>	<i>pitār au</i>	<i>mātār au</i>
I. D. Ab.	<i>dātr bhyām</i>	<i>pitṛ bhyām</i>	<i>mātr bhyām</i>
G. L.	<i>dātr oḥ</i>	<i>pitṛ oḥ</i>	<i>mātr oḥ</i>
Plur.			
N. V.	<i>dātār aḥ</i>	<i>pitār aḥ</i>	<i>mātār aḥ</i>
A.	<i>dātṛṇ</i>	<i>pitṛṇ</i>	<i>mātṛḥ</i>
I.	<i>dātr bhiḥ</i>	<i>pitṛ bhiḥ</i>	<i>mātr bhiḥ</i>
D. Ab.	<i>dātr bhyaḥ</i>	<i>pitṛ bhyaḥ</i>	<i>mātr bhyaḥ</i>
G.	<i>dātṛ ṇ ām</i>	<i>pitṛ ṇ ām</i>	<i>mātṛ ṇ ām</i>
L.	<i>dātr ṣu</i>	<i>pitṛ ṣu</i>	<i>mātr ṣu</i>

70 ►► Vormleer ►► naamwoorden ►► vocaalstammen ►► -ai, -o, -au

De ai-, o- en au-stammen

Er zijn maar weinig woorden met een tweeklank in de stam. Het zijn:

rai = weelde (m)

go = stier, koe (m.f.)

dyo = hemel (f)

nau = schip (f)

	m.	m./f.	f.
	<i>rai</i> = weelde	<i>go</i> = stier, koe	<i>nau</i> = schip
Sing.			
N. V.	<i>rā ḥ</i>	<i>gau ḥ</i>	<i>nau ḥ</i>
A.	<i>rāy ām</i>	<i>gā m</i>	<i>nāv am</i>
I.	<i>rāy ā</i>	<i>gav ā</i>	<i>nāv ā</i>
D.	<i>rāy e</i>	<i>gav e</i>	<i>nāv e</i>
Ab. G.	<i>rāy aḥ</i>	<i>go ḥ</i>	<i>nāv aḥ</i>
L.	<i>rāy i</i>	<i>gav i</i>	<i>nāv i</i>
Dualis			
N. V. A.	<i>rāy au</i>	<i>gāv au</i>	<i>nāv au</i>
I. D. Ab.	<i>rā bhyām</i>	<i>go bhyām</i>	<i>nau bhyām</i>
G. L.	<i>rāy oḥ</i>	<i>gav oḥ</i>	<i>nāv oḥ</i>
Plur.			
N. V.	<i>rāy aḥ</i>	<i>gāv aḥ</i>	<i>nāv aḥ</i>
A.	<i>rāy aḥ</i>	<i>gā ḥ</i>	<i>nāv aḥ</i>
I.	<i>rāy bhiḥ</i>	<i>go bhiḥ</i>	<i>nau bhiḥ</i>
D. Ab.	<i>rāy bhyaḥ</i>	<i>go bhyaḥ</i>	<i>nau bhyaḥ</i>
G.	<i>rāy ām</i>	<i>gav ām</i>	<i>nāv ām</i>
L.	<i>rā śu</i>	<i>go śu</i>	<i>nau śu</i>

Vormleer: voornaamwoorden

Inleiding

Een voornaamwoord staat in de plaats van een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord (of een naamwoordgroep). Zo staat **hij** in de plaats van **die man** en **zij** vervangt **die vrouw** of **dat meisje**. En **wie** vraagt naar **welke persoon**, terwijl **iemand** aanduidt dat je het over **een of andere persoon** hebt.

Er worden verschillende soorten voornaamwoorden onderscheiden. In de verbuiging kennen ze geen van alle de vocatief (aanspreekvorm).

Persoonlijke voornaamwoorden

De 1e en 2e persoon (*ik, wij, jij, jullie*) kennen geen onderscheid naar geslacht (m/f/n), de derde persoon wel. Dat is net als in het Nederlands.

Aan de vormen van de 1e en 2e persoon liggen verschillende stammen ten grondslag. Vandaar al die afwijkende vormen (vgl. het Ndl. *ik* en *mij*, waarbij dat ook het geval is).

	1	2	3 masc.	3 neutr.	3 fem.
Stam	<i>mad/asmad</i>	<i>tvad/yaṣmad</i>	<i>tad</i>		
Sing.	ik	jij	hij, die	het, dat	zij, die
N	<i>aham</i>	<i>tvam</i>	<i>sa, saḥ</i> ⁹⁷	<i>tat (<tad)</i>	<i>sā</i>
A.	<i>mām (mā)</i> ⁹⁸	<i>tvām (tvā)</i>	<i>tam</i>	<i>tat (<tad)</i>	<i>tām</i>
I.	<i>mayā</i>	<i>tvayā</i>	<i>tena</i>	<i>tena</i>	<i>tayā</i>
D.	<i>mahyam (me)</i>	<i>tubhyam (te)</i>	<i>tasmai</i>	<i>tasmai</i>	<i>tasyai</i>
Ab.	<i>mat (<mad)</i>	<i>tvat (<tvad)</i>	<i>tasmāt</i>	<i>tasmāt</i>	<i>tasyāḥ</i>
G.	<i>mama (me)</i>	<i>tava (te)</i>	<i>tasya</i>	<i>tasya</i>	<i>tasyāḥ</i>
L.	<i>mayi</i>	<i>tvayi</i>	<i>tasmin</i>	<i>tasmin</i>	<i>tasyām</i>

⁹⁷ Alleen aan het einde van een zin wordt *saḥ* gebruikt, verder altijd *sa*. De enige uitzondering is wanneer het voornaamwoord staat voor een woord dat met een *a* begint. Dan wordt de *saḥ* tot *so* (t.g.v. *sandhi*) en de begin-*a* van het volgende woord verdwijnt.

⁹⁸ De vormen tussen haakjes zijn de ongeaccentueerde vormen (die niet aan het begin van een zin kunnen voorkomen).

72 ► Vormleer:voornaamwoorden ► pers.vnw/aanw. vnw

Dualis	wij beiden	jullie beiden	zij beiden	de beide	zij beiden
N.A.	āvām (A. nau)	yuvām (A. vām)	tau	te	te
I.D.Ab.	āvābhyām (D. nau)	yuvābhyām (D. vām)	tābhyām	tābhyām	tābhyām
G.L.	āvayoḥ (G. nau)	yuvayoḥ (G. vām)	tayoḥ	tayoḥ	tayoḥ

Plur.	wij	jullie	zij	ze	zij
N.	vayam	yūyam	te	tāni	tāḥ
A.	asmān (naḥ)	yuṣmān (vaḥ)	tān	tāni	tāḥ
I.	asmābhiḥ	yuṣmābhiḥ	taiḥ	taiḥ	tābhiḥ
D.	asmabhyam (naḥ)	yuṣmabhyam (vaḥ)	tebhyaḥ	tebhyaḥ	tābhyaḥ
Ab.	asmat (-asmad)	yuṣmat (-yuṣmad)	tebhyaḥ	tebhyaḥ	tābhyaḥ
G.	asmākam (naḥ)	yuṣmākam (vaḥ)	teṣām	teṣām	tāṣām
L.	asmāsu	yuṣmāsu	teṣu	teṣu	tāsu

Aanwijzende voornaamwoorden

Het pers.vnw *ta* (= *hij*) doet ook dienst als aanw. vnw (= *die*). De versterkte vorm ervan luidt *eta* (= **deze, die**). De verbuiging daarvan is gelijk aan die van *ta*.

Er zijn nog twee voornaamwoorden die ‘**deze**’ en ‘**die**’ aanduiden, nl. *ayam* en *amu*. Die worden gebruikt als er minder nadruk op het vnw. ligt of als de verwijzing wat vaag is.

stam	<i>tad</i>			<i>etad</i>		
Sing.	die, hij	dat, het	die, zij	deze	het, dit	zij, deze
N.	sa, saḥ	tat	sā	eṣa, eṣaḥ	etat	eṣā
A.	tam	tat	tām	etam	etat	etām
I.	tena	tena	tayā	etena	etena	etayā
D.	tasmai	tasmai	tasyai	etasmai	etasmai	etasyai
Ab.	tasmāt	tasmāt	tasyāḥ	etasmāt	etasmāt	etasyāḥ
G.	tasya	tasya	tasyāḥ	etasya	etasya	etasyāḥ
L.	tasmin	tasmin	tasyām	etasmin	etasmin	etasyām
Dualis						
N.A.	tau	te	te	etau	ete	ete
I.D.Ab.	tābhyām	tābhyām	tābhyām	etābhyām	etābhyām	etābhyām
G.L.	tayoḥ	tayoḥ	tayoḥ	etayoḥ	etayoḥ	etayoḥ
Plur.						
N.	te	tāni	tāḥ	ete	etāni	etāḥ
A.	tān	tāni	tāḥ	etān	etāni	etāḥ
I.	taiḥ	taiḥ	tābhiḥ	etaiḥ	etaiḥ	etābhiḥ
D.Ab.	tebhyaḥ	tebhyaḥ	tābhyaḥ	etebhyaḥ	etebhyaḥ	etābhyaḥ
G.	teṣām	teṣām	tāṣām	eteṣām	eteṣām	etāṣām
L.	teṣu	teṣu	tāsu	eteṣu	eteṣu	etāsu

andere voornaamwoorden ◀◀ **Vormleer: Voornaamwoorden** ◀◀ 73

stam	<i>ayam</i> ⁹⁹			<i>amu</i> ¹⁰⁰		
Sing.	deze	dit	deze	die	dat	die
N.	<i>ayam</i> ¹⁰¹	<i>idam</i>	<i>iyam</i>	<i>asau</i>	<i>adaḥ</i>	<i>asau</i>
A.	<i>imam</i>	<i>idam</i>	<i>imām</i>	<i>amum</i>	<i>adaḥ</i>	<i>amūm</i>
I.	<i>anena</i>	<i>anena</i>	<i>anayā</i>	<i>amunā</i>	<i>amunā</i>	<i>amyā</i>
D.	<i>asmai</i>	<i>asmai</i>	<i>asyai</i>	<i>amuṣmai</i>	<i>amuṣmai</i>	<i>amuṣyai</i>
Ab.	<i>asmāt</i>	<i>asmāt</i>	<i>asyāḥ</i>	<i>amuṣmāt</i>	<i>amuṣmāt</i>	<i>amuṣyāḥ</i>
G.	<i>asya</i>	<i>asya</i>	<i>asyāḥ</i>	<i>amuṣya</i>	<i>amuṣya</i>	<i>amuṣyāḥ</i>
L.	<i>asmin</i>	<i>asmin</i>	<i>asyām</i>	<i>amuṣmin</i>	<i>amuṣmin</i>	<i>amuṣyām</i>
Dualis						
N.A.	<i>imau</i>	<i>ime</i>	<i>ime</i>	<i>amū</i>	<i>amū</i>	<i>amū</i>
I.D.Ab.	<i>ābhyām</i>	<i>ābhyām</i>	<i>ābhyām</i>	<i>amūbhyām</i>	<i>amūbhyām</i>	<i>amūbhyām</i>
G.L.	<i>anayoḥ</i>	<i>anayoḥ</i>	<i>anayoḥ</i>	<i>amuyoḥ</i>	<i>amuyoḥ</i>	<i>amuyoḥ</i>
Plur.						
N.	<i>ime</i>	<i>imāni</i>	<i>imāḥ</i>	<i>amī</i>	<i>amūni</i>	<i>amūḥ</i>
A.	<i>imān</i>	<i>imāni</i>	<i>imāḥ</i>	<i>amūn</i>	<i>amūni</i>	<i>amūḥ</i>
I.	<i>ebhiḥ</i>	<i>ebhiḥ</i>	<i>ābhiḥ</i>	<i>amībhiḥ</i>	<i>amībhiḥ</i>	<i>amūbhiḥ</i>
D.Ab.	<i>ebhyaḥ</i>	<i>ebhyaḥ</i>	<i>ābhyah</i>	<i>amībhyaḥ</i>	<i>amībhyaḥ</i>	<i>amūbhyah</i>
G.	<i>eṣām</i>	<i>eṣām</i>	<i>āṣām</i>	<i>amīṣām</i>	<i>amīṣām</i>	<i>amūṣām</i>
L.	<i>eṣu</i>	<i>eṣu</i>	<i>āṣu</i>	<i>amīṣu</i>	<i>amīṣu</i>	<i>amūṣu</i>

Andere voornaamwoorden

We hebben boven gezien dat het aanw. vnw *eta* op dezelfde wijze wordt verbogen als *ta*. Daarnaast worden ook nog als *ta* verbogen:

		m.	n.	f.
aanwijzend vnw (pron. demonstrativum)	<i>ena</i> ¹⁰² = hij, zij, het	[<i>enaḥ</i>]	[<i>enat</i>]	[<i>enā</i>]
betrekkelijk vnw (pron. relativum)	<i>ya</i> ¹⁰³ = degene die, wie, dat wat	<i>yaḥ</i>	<i>yat</i>	<i>yā</i>

99 In de verbuiging van *ayam* zijn de wortels van de oorspronkelijke voornaamwoorden *a* en *i* beide opgegaan. Daardoor zijn er veel onregelmatige vormen.

100 De vormen *asau* en *adaḥ* zijn uitzonderingen in dit paradigma. Van dit pronomen worden overigens vrijwel alleen de nom. vormen gebruikt. Soms betekent het woord ook 'jij'.

101 Dit pronomen betekent ook 'hier'.

102 Dit pronomen kent slechts enkele vormen: sg., du., en pl. acc; sing. instr.; du. gen. & loc.

103 Als het woord *yad* herhaald wordt, krijgt het een onbepaalde betekenis: 'wie dan ook', 'wat dan ook'.

74 ► Vormleer:voornaamwoorden ► andere voornaamwoorden

vragend vnw.
(pron. interrogativum)

*ka*¹⁰⁴ = **wie? welke? wat?** *kaḥ* *kim*¹⁰⁵ *kā*

onbepaald vnw
(pron. indefinitum)
(Het eerste deel, *ka*,
wordt verbogen)

*ka + ca, cit, cana of api*¹⁰⁶ = *kaścī*¹⁰⁷ *kimcī*¹⁰⁸ *kācī*
men, iemand, iets, *kaścana* *kimcana* *kācana*
iedereen, wie/wat dan *kopi* *kimapi* *kāpi*
ook, sommige

En de groepen woorden:¹⁰⁹

anya = **andere**
anya-tara = **een van tweeën**
i-tara = **de andere**
ka-tara = **welke van de twee**
ka-tama = **welke van de vele**
eka-tama = **een van de vele**
*sarva*¹¹⁰ = **alle**
ubhaya = **beide**
eka = **een**
eka-tara = **een ervan**
*pūrva*¹¹¹ = **voorafgaand, oost**
avara = **later, west**
adhara = **inferieur**
uttara = **volgend, noord**
dakṣiṇa = **zuid, rechts**
para = **volgend, ander**
apara = **ander, inferieur**
antara = **binnen**
sva = **eigen**

anyaḥ *anyat* *anyā*

sarvaḥ *sarvam* *sarvā*

pūrvaḥ *pūrvam* *pūrvā*

104 In afleidingen een samenstellingen worden ook de vormen *ki* en *ku* gebruikt: *ki-y-at* = hoe groot? *ku-tra* = waar? *ka-da* = wanneer? Als eerste lid van een samenstelling wordt meestal *kim* gebruikt: *kimrūpa* = van welke vorm?

105 Het woord *ka* wordt net als *ta* verbogen, met als afwijkende vorm *kim* in nom. en acc. van het neutrum.

106 Bij toevoeging van de ontkenning *na* wordt de betekenis: 'geen, niemand, niets'. Vaak wordt *ka* hier voorafgegaan door een vorm van het betrekk. vnw *yad*.

107 Tengevolge van *sandhi* verandert de *visarga* (*ḥ*) in een *ś*.

108 Tengevolge van *sandhi* verandert de *m* in een *anusvāra* (*m̐*) of in een *ñ*.

109 Deze woorden worden wel als pronominaal adjectiva aangeduid. Als laatste deel van een (possessive) samenstelling worden ze als een adjectief (naamwoord) verbogen.

110 Deze groep wordt in zijn geheel als de voornaamwoorden verbogen m.u.v. de n. sg. nom. & acc. die een *-m* hebben (en geen *-d* zoals de voornaamwoorden).

111 Deze groep heeft in de n. sg. nom. / acc. een *-m* (en geen *-d* zoals de voornaamwoorden). Verder kunnen zij in sommige gevallen ook de verbuiging van het naamwoord volgen (nl. in m./n. sg. abl. en loc., en in m. pl. nom.)

*ardha*¹¹² = half
alpa = weinig, klein
katipaya = sommige
prathama = eerst
carama = laatst
dvaya = tweevoudig
*dvitaya*¹¹³ = tweevoudig
*dvitīya*¹¹⁴ = tweede
trītiya = derde

ardhaḥ *ardham* *ardhā*

Het wederkerende voornaamwoord

Als wederkerend vnw (pronomen reflexivum) worden gebruikt:

- *sva*. Dit woord wordt als *ta* (stam: *tad*) verbogen (zie boven). Het kan voor alle personen gebruikt worden (ikzelf, hijzelf, zichzelf etc.).
- *svayam*. Dit woord kan voor alle personen in enkel- en meervoud gebruikt worden (*ikzelf, hijzelf* etc.) en wordt *niet* verbogen. Vaak betekent het ook 'vanuit zichzelf, spontaan'.
- *ātman*. Dit woord kan ook voor alle personen gebruikt worden (in het enkelvoud) en wordt als een mannelijk substantief verbogen.
- *nija*. Dit is eigenlijk een bijv. naamwoord met de betekenis 'van nature', maar wordt vaak in de betekenis van *sva* (*zichzelf*) gebruikt. Het wordt als een bijvoeglijk naamwoord verbogen.

Het bezittelijk voornaamwoord

Het bezittelijk vnw (pronomen possessivum) kan op twee manieren worden gevormd:

1. Door het suffix – *īya* achter de stam van het pers. vnw te plaatsen:

- 'mad' – *madīya* = **mijn**
- 'tvad' – *tvadīya* = **jouw**
- 'asmad' – *asmadīya* = **onze**
- 'yuṣmad' – *yuṣmadīya* = **jullie**
- 'tad' – *tadīya* = **zijn, haar, hun**

112 Deze groep wordt als bijv. nw. verbogen, maar kan ook als voornaamwoord worden verbogen in m. pl. nom.

113 En andere woorden op *ya* en *taya*.

114 Deze groep wordt als bijvoeglijk naamwoord verbogen. In het enkelvoud kunnen ze evenwel in alle naamvallen behalve de nominatief ook als voornaamwoord worden verbogen.

76 ►► **Vormleer:voornaamwoorden** ►► wederkerend/bezittelijk

2. Door het suffix *-ka* achter de genitiefvorm van **mij, jij** en **U** te plaatsen:

‘mama’ – *māmaka* = **mijn**¹¹⁵

‘tava’ – *tāvaka* = **jouw**

‘bhavat’ (**u**) – *bhāvatka* = **uw**

¹¹⁵ Vgl. het eerste vers van de *Bhagavadgītā*, waar gesproken wordt over de twee partijen, die worden aangeduid met *māmakāḥ* (de mijnen) en *pāṇḍavāḥ* (de Pandava’s).

Vormleer: Telwoorden

Inleiding

Bij de telwoorden (Latijn: numeralia) onderscheiden we hoofdtelwoorden (**een, twee** etc.) en rangtelwoorden (**eerste, tweede** etc.).

De hoofdtelwoorden worden soms als bijv. bep. gebruikt (**twee huizen**), soms zijn ze kern van een woordgroep (vergelijkbaar met: **een honderdtal huizen**).

De rangtelwoorden fungeren bijna altijd als bijv. bep. (**het eerste woord**).

Hoofdtelwoorden

Als een hoofdtelwoord wordt gebruikt als bijvoeglijke bepaling, richt het zich naar het woord waar het bij hoort (qua naamval; en voor wat betreft de getallen 1 t/m 4 ook qua geslacht).

Alleen de eerste vier hoofdtelwoorden (Latijn: cardinalia) kennen drie geslachten.

Het telwoord 1 komt niet alleen in het enkelvoud maar soms ook in het meervoud voor. Dan betekent het 'sommige'.

Het telwoord 2 komt alleen in het tweevoud (dualis) voor.

De telwoorden vanaf 3 komen alleen in het meervoud voor.

stam masc. neutr. fem.

1	<i>eka</i>	<i>ekaḥ</i>	<i>ekam</i>	<i>ekā</i>	Wordt verbogen als <i>sarva</i> . (Zie 'Andere voornaamwoorden')
2	<i>dvi</i>	<i>dvau</i>	<i>dve</i>	<i>dve</i>	Wordt verbogen volgens de <i>a</i> -stammen (de dualisvorm).
3	<i>tri</i>	<i>trayaḥ</i>	<i>trīni</i>	<i>tisraḥ</i>	Zie onder.
4	<i>catur</i>	<i>catvāraḥ</i>	<i>catvāri</i>	<i>catasraḥ</i>	Zie onder.

78 ►► Vormleer: Telwoorden ►► rangtelwoorden

5. Het telwoord *pañca* (**vijf**) wordt verbogen als *nāman* (n. *an*-stam), behalve in de gen. die luidt: *pañcāṇām*. Zie onder voor de verbuiging.
6. Het telwoord *ṣaṣ* (**zes**): Zie onder voor de verbuiging.
7. De telwoorden *sapta* (**zeven**), *nava* (**negen**) en *daśa* (**tien**) worden net als *pañca* (**vijf**) verbogen.
8. Het telwoord *aṣṭa* (**acht**) wordt ook verbogen als *pañca* (**vijf**), maar kent daarnaast nog enkele oudere vormen. Zie onder voor de verbuiging.
9. Zie 7.
10. Zie 7.
- 11-19. Deze telwoorden worden gevormd op dezelfde wijze als het Nederlandse **vijftien**, **zestien** etc. Het zijn samenstellingen met *daśa* (**tien**) als tweede lid en ze worden als *daśa* (en dus als *pañca*) verbogen.
- 20-99. Deze telwoorden zijn altijd kern van een woordgroep. Ze zijn vrouwelijk en worden in het enkelvoud (!) gebruikt. Het woord dat volgt is een bepaling bij het telwoord. Deze bepaling staat soms in dezelfde naamval als het telwoord, maar ook vaak in de genitief.
- 100 en 1000. De telwoorden *śata* (**honderd**) en *sahasra* (**duizend**) zijn eveneens kern van de groep en het woord dat volgt is een bepaling daarbij.

In het Nederlands blijkt het zelfstandige karakter van het telwoord onder meer uit het feit dat we kunnen zeggen: **honderd mensen**, maar ook **honderd van de mensen** of **een honderdtal mensen**.

Ze zijn onzijdig en worden (net als de getallen 20-99) in het enkelvoud gebruikt (*śatam* en *sahasram*). De bepaling staat soms in dezelfde naamval als het telwoord (wel in het meervoud), maar ook vaak in de genitief.

honderd jaren
met honderd meisjes
id.

śataṁ samāḥ
śatena bālābhiḥ
śatena bālānām

sg. acc. + pl. acc.
sg. instr. + pl. instr.
sg. instr. + pl. gen.

De verbuiging van 3 en 4

De telwoorden 3 en 4 kennen mannelijke, onzijdige en vrouwelijke vormen.

verbuiging van 3 en 4 ◀◀ Vormleer: Telwoorden ▶▶ 79

	3			4		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.
stam	tri		tiṣṭ	catur		catasṭ
Plur.						
N.V.	trayaḥ	triṇi	tiṣṭraḥ	catvāraḥ	catvāri	catasraḥ
A.	trīn	triṇi	tiṣṭraḥ	caturah	caturah	catasraḥ
I.	tribhiḥ	tribhiḥ	tiṣṭbhiḥ	caturbhiḥ	caturbhiḥ	catasṭbhiḥ
D.Ab.	tribhyaḥ	tribhyaḥ	tiṣṭbhyaḥ	caturbhyaḥ	caturbhyaḥ	catasṭbhyaḥ
G.	trayāṇām	trayāṇām	tiṣṭnām	caturṇām	caturṇām	catasṭnām
L.	triṣu	triṣu	tiṣṭṣu	caturṣu	caturṣu	catasṭṣu

De verbuiging van 5, 6 en 8

Deze telwoorden worden niet onderscheiden naar geslacht.

	5	6	8
stam	pañca	ṣaṣ	aṣṭa
plur.			
N.V.	pañca	ṣaṭ	aṣṭa / aṣṭau
A.	pañca	ṣaṭ	aṣṭā / aṣṭau
I.	pañcabhiḥ	ṣaḍbhiḥ	aṣṭabhiḥ / aṣṭābhiḥ
D.Ab.	pañcabhyaḥ	ṣaḍbhyaḥ	aṣṭabhyaḥ / aṣṭābhyaḥ
G.	pañcāṇām	ṣaṇṇām	aṣṭānām
L.	pañcasu	ṣaṭsu	aṣṭasu / aṣṭāsu

Rangtelwoorden

Voor het vormen van de rangtelwoorden (Latijn: ordinalia) kent het Sanskriet verschillende achtervoegsels.

De rangtelwoorden van de getallen 1-10 kennen vier verschillende suffixen: *-tha*, *-ma*, *-ya* en *-īya*. Ook combinaties komen voor: *-thama* en *-tīya*.

De rangtelwoorden van 11-19 zijn identiek aan de hoofdtelwoorden.

De rangtelwoorden vanaf 20 zijn óf een verkorting van het hoofdtelwoord óf zij gebruiken het suffix *-tama*.

De rangtelwoorden worden vrijwel altijd als bijvoeglijke bepaling gebruikt. Ze staan vóór het zelfstandig naamwoord dat ze bepalen en stemmen daarmee overeen wat betreft naamval en geslacht. Ze staan altijd in het enkelvoud.

De mannelijke en onzijdig gebruikte woorden worden verbogen als de a-stammen (zoals *kānta*).

De vrouwelijke vorm van de rangtelwoorden van 1-3 gaat uit op een *-ā*; die van 4 kent zowel een *-ā* als een *-ī*, en vanaf 5 gaan ze altijd uit op een *-ī*.

Afhankelijk van de uitgang worden de vrouwelijke woorden verbogen als *ā*-stam (zoals *kāntā*) of *ī*-stam (zoals *nadī*).

Lijst van telwoorden

0	<i>śūnya</i> ¹¹⁶		
1	<i>eka</i>	1e	<i>prathama</i> / f. <i>prathamā</i>
2	<i>dva</i> / <i>dvi</i>	2e	<i>dviṭīya</i> / f. <i>dviṭīyā</i>
3	<i>tri</i>	3e	<i>ṭṛṭīya</i> / f. <i>ṭṛṭīyā</i>
4	<i>catur</i>	4e	<i>caturtha</i> / f. <i>caturthī</i> , <i>turīya</i> / f. <i>turīyā</i>
5	<i>pañca</i>	5e	<i>pañcama</i> / f. <i>pañcamī</i> ¹¹⁷
6	<i>ṣaṣ</i>	6e	<i>ṣaṣṭha</i>
7	<i>sapta</i>	7e	<i>saptama</i>
8	<i>aṣṭa</i>	8e	<i>aṣṭama</i>
9	<i>nava</i>	9e	<i>navama</i>
10	<i>daśa</i>	10e	<i>daśama</i>
11	<i>ekādaśa</i>	11e	<i>ekādaśa</i>
12	<i>dvādaśa</i>	12e	<i>dvādaśa</i>
13	<i>trayodaśa</i>	13e	<i>trayodaśa</i>
14	<i>caturdaśa</i>	14e	<i>caturdaśa</i>
15	<i>pañcadaśa</i>	15e	<i>pañcadaśa</i>
16	<i>ṣoḍaśa</i>	16e	<i>ṣoḍaśa</i>
17	<i>saptadaśa</i>	17e	<i>saptadaśa</i>
18	<i>aṣṭādaśa</i>	18e	<i>aṣṭādaśa</i>
19	<i>navadaśa</i> , <i>ūnavimśati</i> ¹¹⁸	19e	<i>navadaśa</i> , <i>ūnavimśa</i>
20	<i>vimśati</i>	20e	<i>vimśa</i> / <i>vimśatitama</i>
21	<i>ekavimśati</i>		
22	<i>dvāvimśati</i>		
23	<i>trayovimśati</i>		
24	<i>caturvimśati</i>		
25	<i>pañcavimśati</i>		
26	<i>ṣaḍvimśati</i>		
27	<i>saptavimśati</i>		
28	<i>aṣṭāvimśati</i>		
29	<i>navavimśati</i> , <i>ūnatrimśat</i>		
30	<i>trimśat</i>	30e	<i>trimśa</i> / <i>trimśattama</i>
31	<i>ekatrimśat</i>		
32	<i>dvātrimśat</i>		
33	<i>trayastrimśat</i>		

116 Het woord *śūnya* betekent: 'leegte, vacuum, niet-zijn'.

117 De vrouwelijke vorm van alle volgende rangtelwoorden gaat op *-ī* uit.

118 Het woord *ūna* betekent 'één tekort'.

40	<i>catvāriṃśat</i>	40e	<i>catvāriṃśa / catvāriṃśattama</i>
41	<i>ekacatvāriṃśat</i>		
42	<i>dvācatvāriṃśat</i>		
43	<i>tricatvāriṃśat</i>		
44	<i>catuścatvāriṃśat</i>		
45	<i>pañcacatvāriṃśat</i>		
46	<i>ṣaṭcatvāriṃśat</i>		
47	<i>saptacatvāriṃśat</i>		
48	<i>aṣṭacatvāriṃśat</i>		
49	<i>navacatvāriṃśat, ūnapañcāśat</i>		
50	<i>pañcāśat</i>	50e	<i>pañcaśa / pañcaśattama</i>
60	<i>ṣaṣṭi</i>	60e	<i>ṣaṣṭitama</i>
61	<i>ekaṣaṣṭi</i>	61e	<i>ekaṣaṣṭa</i>
62	<i>dvāṣaṣṭi, dviṣaṣṭi</i>		
63	<i>trayaḥṣaṣṭi, triṣaṣṭi</i>		
70	<i>saptati</i>	70e	<i>saptatitama</i>
71	<i>ekasaptati</i>	71e	<i>ekasaptata / ekasaptatitama</i>
80	<i>aṣṭi</i>	80e	<i>aṣṭitama</i>
81	<i>ekāṣṭi</i>	81e	<i>ekāṣṭa / ekāṣṭitama</i>
82	<i>dvyāṣṭi</i>		
88	<i>aṣṭāṣṭi</i>		
90	<i>navati</i>	90e	<i>navatitama</i>
91	<i>ekanaṣṭi</i>	91e	<i>ekanaṣṭa / ekanaṣṭitama</i>
96	<i>ṣaṇṇavati</i>		
100	<i>śata(m)</i>	100e	<i>śatatama</i>
101	<i>ekādhikam śatam</i> ¹¹⁹		
102	<i>dvyadhikam śatam, dviśatam</i>		
200	<i>dve śate, dviśata</i>		
300	<i>trīṇi śatāni, triśata</i>		
1000	<i>sahasra(m)</i>	1000e	<i>sahasratama</i>
10 000	<i>ayuta</i>		
100 000	<i>lakṣa</i>		
1 000 000	<i>prayuta</i>		
10 000 000	<i>koṭi</i>		

Bijwoorden en naamwoorden met een telwoord-karakter

Bijwoorden

Er zijn (multiplicerende) bijwoorden die aangeven hoeveel keren een handeling zich voltrekt:

eenmaal = *sa-kṛt* (lett. één makende)

tweemaal = *dviḥ* (<dvi-s).

¹¹⁹ De telwoorden na 100 worden meestal gevormd met behulp van het woordje *adhika*, dat 'meer' betekent.

82 ►► Vormleer: Telwoorden ►► woorden met telwoordkarakter

driemaal = *triḥ* (< *tri-s*)
viermaal = *catuḥ* (< *catur-s*)
vijfmaal = *pañca-kṛtvah*¹²⁰ (lett.: vijf keren)
zesmaal = *ṣaṭ-kṛtvah*
vele malen = *bahu-kṛtvah*
etc.

Daarnaast zijn er bijwoorden (van wijze) met het suffix *-dhā*.

op één manier = *eka-dhā*
op twee manieren = *dvi-dhā* / *dve-dhā*
op drie manieren = *tri-dhā* / *tre-dhā*
op zes manieren = *ṣo-dhā*
op zeven manieren = *sapta-dhā*
etc.

En er zijn (distributieve) bijwoorden met het suffix *-śas*.

enkelvoudig = *eka-śaḥ* (< *eka-śas*)
in paren = *dvi-śaḥ*
in drieën = *tri-śaḥ*
in vijven = *pañca-śaḥ*
etc.

Naamwoorden

Er zijn ook naamwoorden samengesteld met behulp van een telwoord. Het gaat om bijvoeglijke naamwoorden, waarvan dan weer een zelfstandig naamwoord kan zijn afgeleid. De mannelijke en onzijdige adjectiva worden als de *a*-stammen verbogen, de vrouwelijke als de *ī*-stammen. De zelfstandige naamwoorden zijn altijd onzijdig.

tweevoudig	<i>dvay-a</i> (f. <i>ī</i>)	paar	<i>dvay-a</i>	n. <i>a</i> -stam
drievoudig	<i>tray-a</i>	drietel, triade	<i>tri-taya</i>	id.
viervoudig	<i>catus-ṭaya</i>	viertal, rechthoek	<i>catus-ṭaya</i>	id.
vijfvoudig	<i>pañca-taya</i>	vijftal	<i>pañca-taya</i>	id.
achtvoudig	<i>aṣṭa-taya</i>	achtal	<i>aṣṭa-taya</i>	id.
tienvoudig	<i>daśa-taya</i>	tiental, decade	<i>daśa-taya</i>	id.
etc.				

¹²⁰ Het telwoord *kṛtvah* komt alleen voor aan het einde van een dergelijke samenstelling voor. Het wordt niet verbogen. Het is afkomstig van \sqrt{kr} (doen) en de oorspronkelijke betekenis is eigenlijk 'acties'.

Vormleer: werkwoorden

Algemene inleiding

In het Sanskriet worden tien klassen van werkwoorden onderscheiden, die in verschillende tijden en wijzen kunnen worden gebruikt. Daarnaast kunnen de meeste werkwoorden ook nog eens in de bedrijvende vorm en de middenvorm worden vervoegd, ieder met een eigen set uitgangen. Verder komt daar nog bij: zinnen in de lijdende vorm (waarin werkwoorden passief gebruikt worden) en afgeleide werkwoorden zoals het causativum. De klankveranderingen ten gevolge van sandhi maken het bovendien extra lastig de systematiek goed te doorzien. Al met al dus een vrij ingewikkeld geheel.

Daarom eerst een korte inleiding in al de begrippen die in dit deel ter sprake komen.

Bedrijvende zinnen, zinnen in de middenvorm en passieve zinnen

In het Nederlands kennen we twee soorten zinnen:

1. actieve of bedrijvende zinnen; en
2. passieve of lijdende zinnen.

De bedrijvende zinnen kunnen vervolgens weer onderverdeeld worden in:

- a. transitieve (met een lijdend voorwerp); en
- b. intransitieve (zonder lijd. vw.).

Deze drie soorten zinnen kent het Sanskriet ook:

- 1 a. In sommige zinnen voert het onderwerp een handeling uit waarbij ook een andere zelfstandigheid betrokken is (Vb: **De man slaat de hond**). In deze zinnen wordt een transitief (of: overgankelijk) werk-

woord gebruikt, dat een lijdend voorwerp bij zich heeft of kan hebben.

In het Sanskriet heet dit type: *parasmai-pada* (lett: woord voor een ander).

- 1 b. Er zijn ook zinnen waarin geen lijdend voorwerp mogelijk is (Vb: **Hij mediteert**). Dan is er sprake van een intransitief (of onovergankelijk) werkwoord. In het Nederlands behoren ook de wederkerende werkwoorden tot deze groep (**zich vermaken, zich opwinden** etc.).

In het Sanskriet heet dit type: *ātmane-pada* (lett: woord voor zichzelf).

2. En een laatste mogelijkheid is dat het onderwerp de handeling niet uitvoert, maar ondergaat (Vb: **De hond wordt geslagen**). We spreken dan van passieve zinnen.

In het Sanskriet wordt in zo'n geval geen gebruik gemaakt van een hulpwerkwoord zoals in het Nederlands (**worden**), maar er wordt in de tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd een suffix (-ya) achter de wortel geplaatst.¹²¹

Veel werkwoorden kunnen zowel in de bedrijvende vorm als in de middenvorm gebruikt worden.

punāti = **hij reinigt** (iets of iemand) - bedrijvende vorm

punīte = **hij reinigt zichzelf** - middenvorm

Er zijn er echter ook die alleen in de bedrijvende vorm gebruikt kunnen worden en er zijn er die alleen in de middenvorm gebruikt worden. Dat wordt in het Woordenboek aangegeven via een P (*parasmai-pada*) en een Ā (*ātmane-pada*).

Getal

Het Sanskriet kent bij de vervoeging van het werkwoord drie getallen met ieder drie personen:

- enkelvoud – *eka-vacana* (Latijn: singularis): **ik, jij, hij/zij/het**.
- tweevoud – *dvi-vacana* (Latijn: dualis): **wij tweeën, jullie tweeën, zij tweeën**.
- meervoud – *bahu-vacana* (Latijn pluralis): **wij, jullie, zij**.

Het tweevoud kennen we in het Nederlands niet.

¹²¹ In de andere tijden (bv. de toekomstige tijd) wordt gebruik gemaakt van de *ātmanepada*-uitgangen om de passieve betekenis aan te geven.

Net zoals het zelfstandig naamwoord in het Sanskriet een aparte uitgang heeft voor een tweetal:

één vrucht = *phalam*;

twee vruchten = *phale*;

veel vruchten = *phalāni*.

zo heeft dus ook het werkwoord aparte uitgangen voor een onderwerp dat uit twee mensen, voorwerpen etc. bestaat:

ik doe = *karomi*;

wij tweeën doen = *kurvah*;

wij doen = *kurmah*.

Tijd

Het Sanskriet kent meer tijden dan het Nederlands:¹²²

1. een tegenwoordige tijd: *presens*.
2. drie verleden tijden:
 - *perfectum*: drukt een handeling in het verleden uit waarbij de spreker niet betrokken was. Er is een zekere afstand tot dat wat verteld wordt. Er is dan ook vrijwel altijd sprake van een onderwerp in de 3e persoon.
Ned. vb: **Zijn grootvader heeft het huis gebouwd.**
 - *imperfectum*: drukt een handeling uit waarbij de spreker zelf betrokken was of waarvan hij getuige was. Deze tijd wordt ook gebruikt in het verslag van historische gebeurtenissen.
Ned. vb: **Hij zei tegen mij.**
 - *aorist*: geeft een presens-aspect. Deze tijd wordt veel in dialogen gebruikt. Hij komt niet zo vaak voor en wordt daarom hier niet besproken.
In het Nederlands wordt in zo'n situatie soms de tegenwoordige tijd gebruikt om de levendigheid te bevorderen. Vb: **En ik zeg nog tegen hem: 'Dat moet je niet doen, joh!' Maar hij deed het toch!**
3. twee toekomstige tijden:
 - *futurum simplex* en *perifrastisch futurum*. De twee futurumvormen worden vaak door elkaar gebruikt. De tweede is wat meer afstandelijk.

122 Maar minder dan het Latijn en het Grieks.

Al deze tijden worden gevormd met behulp van voor-, tussen- en achtervoegsels. Er worden geen hulpwerkwoorden bij gebruikt.

Wijze

In het Nederlands kennen we drie wijzen, al wordt de derde maar zelden meer gebruikt:

- a. aantoonende wijs of *indicatief*: **Jij gaat naar de bakker.**
- b. gebiedende wijs of *imperatief*: **Ga naar de bakker!**
- c. wensende of aansporende wijs¹²³: **Lang leve de koningin!**

Aan de gegeven voorbeelden kun je al zien dat iedere wijs zijn eigen uitgangen heeft.

In het Sanskriet worden ook verschillende wijzen onderscheiden. De drie belangrijkste zijn:¹²⁵

- a. *indicatief*. In grote lijnen is het gebruik van deze wijs identiek aan dat in het Nederlands.
- b. *imperatief*: Deze wijs kan gebruikt worden als er sprake is van een bevel:
gaccha = **ga!**
maar ook om een wens of een zegening uit te drukken:¹²⁴
(ciram) jīva = **(lang) moge jij leven!**
of om een onzekerheid aan te geven:
(kim adhunā) karavāma = lett: **(wat nu) moeten we doen?**
- c. *optatief*: Deze wijs geeft aan wat gedaan zou moeten of kunnen worden, waarop gehoopt wordt, wat verwacht wordt, wat waarschijnlijk is, wat geadviseerd wordt etc. Ze wordt vrij veel gebruikt.
jivet (abda-śatam) = **hij kan leven (honderd jaar).**

Deze drie wijzen komen alleen maar in de tegenwoordige tijd voor. De verleden tijd en de toekomstige tijd kennen alleen de indicatief.

Iedere wijs heeft zijn eigen set uitgangen (zie onder).

123 In deze wijs zijn in het Nederlands drie oorspronkelijk verschillende wijzen samengevoegd; nl. de subjunctief, de optatief en de adhortatief. In ouderwetse kookboeken treft men deze wijs nog wel aan: Men neme een ei...

124 Om didactische redenen worden de woorden in de volgende voorbeelden niet verbonden en er zijn geen *sandhiregels* toegepast.

125 Er zijn naast deze drie nog twee wijzen die weinig voorkomen: de conditionele (voorwaardelijke wijs) en de benedictief (een wijs die beperkt is tot wensen en zegeningen). Deze worden hier niet besproken.

Reduplicatie

Sommige werkwoordelijke vormen maken gebruik van het principe van reduplicatie. Het betreft m.n. de tegenwoordige tijd van de werkwoorden van de 3e klasse, het perfectum (een verleden tijdsvorm) en het desiderativum (een werkwoordsvorm die een wens uitdrukt). Ook het Nederlands heeft vroeger reduplicatie gekend. We treffen er een restant van aan in de verleden tijdsvorm **deed** (< **dede**).

Het woord reduplicatie zegt het al: er wordt iets *herhaald*. Volgens de regel is dat de eerste medeklinker en de klinker van de wortel (die samen de *reduplicatiesyllabe* vormen).¹²⁶

√ <i>puṣ</i>	voeden	<i>pu-puṣ</i>	geredupliceerde vorm
√ <i>prach</i>	vragen	<i>pa-prach</i>	geredupliceerde vorm
√ <i>tap</i>	verwarmen	<i>ta-tap</i>	geredupliceerde vorm

Maar er zijn enkele uitzonderingen op die regel:

Een geaspireerde medeklinker aan het begin van de wortel wordt in de reduplicatiesyllabe vervangen door een ongeaspireerde (vb.: *dh* > *d*);

√ <i>bhid</i>	snijden	<i>bi-bhid</i>	geredupliceerde vorm
---------------	----------------	----------------	----------------------

Een lange klinker verschijnt in de reduplicatiesyllabe als een korte klinker (vb.: *ā* > *a*).

√ <i>dhā</i>	dragen	<i>da-dhāti</i>	hij draagt
--------------	---------------	-----------------	-------------------

Een gutturale klank (keelklank; incl. de *h*) wordt vervangen door zijn palatale tegenhanger (*k* > *c*; *g* > *j*; *h* > *j*);

√ <i>hu</i>	offeren	<i>ju-ho</i>	geredupliceerde vorm
√ <i>kr</i>	doen	<i>ca-kr</i>	geredupliceerde vorm

De vocalische korte en lange *r* krijgen in de tegenwoordige tijd een *i* in de reduplicatiesyllabe van de 3e klasse van de werkwoorden en een *a* in het perfectum.

√ <i>bhr</i>	dragen	<i>bi-bhar</i>	3e klasse ww	<i>ba-bhr</i>	perfectum
√ <i>kr</i>	doen			<i>ca-kr</i>	perfectum

¹²⁶ Deze reduplicatiesyllabe heet in het Sanskriet *abhyāsa* (<*abhi āsa* = bijgezet).

88 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► Algemene inleiding

Normaal gesproken wordt de eerste van twee medeklinkers herhaald. Maar als die eerste een s-klank is, gevolgd door een stemloze medeklinker, dan wordt de laatste herhaald. Is de klank die volgt op de s-klank evenwel stemhebbend (nasaal of halfvocaal), dan voltrekt alles zich normaal.

\sqrt{skand}	gaan			$ca-skand$	gereduplicateerde vorm
$\sqrt{sthā}$	staan	$ti-ṣṭhati$	hij staat	$ta-sthā$	gereduplicateerde vorm
$\sqrt{smṛ}$	zich herinneren			$sa-smṛ$	gereduplicateerde vorm

Bij de bespreking van klasse 3 van de werkwoorden worden verschillende voorbeelden gegeven van werkwoorden die hun tegenwoordige tijd vormen met behulp van reduplicatie.

Nominale vormen

Van een werkwoord kan een aantal *nominale* vormen worden afgeleid. Zo kennen we in het Nederlands de infinitief, het tegenwoordig deelwoord en het voltooid deelwoord.

Deze vormen heten *nominaal* omdat ze als een naamwoord gebruikt kunnen worden.

In **Het lopen van lange afstanden is voor ouderen vaak een probleem** is de infinitief **lopen** een zelfstandig naamwoord.

In **Blaffende honden bijten niet** is het tegenwoordig deelwoord **blaffende** als bijvoeglijk naamwoord gebruikt. En in **Hij was de gebeten hond** is het voltooid deelwoord **gebeten** ook een bijvoeglijk naamwoord.

Het Sanskriet kent, net als het Nederlands, ook een infinitief. Zo is *gantum* (te **gaan**) de infinitief van $\sqrt{gam} = \text{gaan}$.

Daarnaast kent de taal meer deelwoorden dan het Nederlands, die allemaal met behulp van suffixen worden gevormd. Ik noem er enkele die veel voorkomen.

- Het voltooid deelwoord:
gata = **gegaan**
- Het tegenwoordig deelwoord van een werkwoord in de bedrijvende vorm:
adat/adant = **etende**
- Het tegenwoordig deelwoord van een werkwoord in de midden-vorm:
kurvāṇa = **doende**

- Het deelwoord van de passieve toekomstige tijd (ook wel *gerundivum* genoemd), dat aangeeft ‘dat wat gedaan moet worden’:¹²⁷
(*aśvaḥ rājñā*) *neyaḥ*¹²⁸ = (Het paard) moet (door de koning) geleid worden.
- Een onverbuigbaar voltooid deelwoord of *absolutivum* dat aangeeft dat de genoemde handeling voorafgaat aan de handeling van het hoofdwerkwoord:
kṛtvā = na gedaan te hebben; *labdhvā* = na verkregen te hebben
smṛtvā (*rāmaḥ vadati*) = Nadat hij het zich herinnerd heeft, (spreekt Rama).

Al deze vormen (infinitief en deelwoorden) worden als naamwoorden verbogen, behalve de laatste soort dus. Die blijft altijd onverbogen.

Wortel, stam en uitgang

De basis van een werkwoord is zijn wortel, aangegeven door een wortel-teken vóór het woord (*√gam* = **gaan**). Een lijst van de belangrijkste wortels vind je achter in het boek.

Deze wortel kan een klinker achter zich krijgen vóórdat de persoonsuitgangen erachter komen. Deze klinker wordt wel de *thema-vocaal* genoemd. We treffen deze aan bij de klassen 1, 4, 6 en 10, die dan ook gezamenlijk de *thematische vervoeging* (of: *eerste vervoeging*) worden genoemd. Wortel + themavocaal = stam.

Soms wordt de stam niet via een thema-vocaal gevormd maar op een andere wijze en dan ontstaan er – ten gevolge van een wisselend accent – sterke en zwakke vormen van de stam. Dat is het geval bij de overige klassen. Men spreekt hier van de *athematische vervoeging* (of: *tweede vervoeging*).

Achter de stam komen de persoonsuitgangen. Iedere persoon (1, 2, 3) van ieder getal (enkelvoud, meervoud, tweevoud) heeft zijn eigen uitgang.

In het Nederlands zijn in de loop der eeuwen veel uitgangen samengevallen. Wij hebben alleen nog: **ik loop, jij/hij loopt, wij/jullie/zij lopen**, dus uitgang: *nul*, *-t* en *-en*. In het Duits, maar ook in sommige dialecten, kan men nog iets van een oudere situatie aantreffen (Vb. **du gehst; ihr geht**).

¹²⁷ Een Nederlands voorbeeld: ‘de te nemen maatregelen’. De groep ‘te nemen’ kan als gerundivum worden beschouwd.

¹²⁸ In de hier aangehaalde voorbeelden zijn geen *sandhiregels* toegepast.

Werkwoordsklassen

Als je de werkwoorden van het moderne Nederlands bekijkt, zou je kunnen zeggen dat wij drie klassen hebben:

- **sterke** werkwoorden:

Deze vormen hun verleden tijd via klinkerwisseling.

Vbb: **bijten – beet, zingen – zong.**

- **zwakke** werkwoorden:

Deze hebben in de verleden tijd *-te* of *-de* achter de stam.

Vbb: **spelen – speelde; fietsen – fietste.**

- **onregelmatige** werkwoorden:

Deze wijken af van de vorige twee groepen.

Vbb: **denken – dacht; doen – deed; weten – wist.**

Het Sanskriet kent tien werkwoordsklassen, die zijn ingedeeld op basis van hun stamvorming.

Om te beginnen vallen de tien klassen in twee grote groepen uiteen (zie boven):

- A. de werkwoorden met een *thematische* vervoeging (de klassen 1, 4, 6 en 10). Hier gaat de stam van de teg. tijd uit op een *-a* en deze stam is onveranderlijk.
- B. die met een *athematische* vervoeging (de klassen 2, 3, 5, 7, 8 en 9). De stam is variabel: er zijn sterke en zwakke vormen.

Deze indeling is alleen belangrijk voor die vormen die afgeleid worden van de stam van de tegenwoordige tijd, te weten: presens (indicatief, imperatief en optatief) en imperfectum.

Eerst wordt nu iets gezegd over de thematische vervoeging en de athematische vervoeging in het algemeen. Daarna volgt dan een overzicht van de vervoeging van de verschillende klassen van werkwoorden.

Thematische vervoeging: de klassen 1, 4, 6 en 10

Het verschil tussen de vier klassen zit hem in de wijze waarop ze de stam van de tegenwoordige tijd vormen.

Klasse 1: Een *-a* wordt toegevoegd aan de werkwoordswortel terwijl de klinker van de wortel wordt versterkt (d.w.z. de *guna*-vorm krijgt).

Zo heeft \sqrt{budh} (**weten**) als stam *bodh-a* en $\sqrt{bhū}$ (**zijn**) als stam *bha-va*.¹²⁹

Klasse 6: Hier wordt eveneens een *-a* toegevoegd aan de werkwoordswortel, maar nu behoudt de klinker zijn oorspronkelijke (zwakke) vorm.

Zo heeft $\sqrt{kṣip}$ (**gooien**) als stam *kṣip-a*.

Klasse 4: Er wordt *-ya* aan de werkwoordswortel toegevoegd, terwijl de wortel zijn oorspronkelijke vorm behoudt.

Zo heeft $\sqrt{duṣ}$ (**verkwisten, bederven**) als stam *duṣ-ya* en \sqrt{man} (**denken**) als stam *man-ya*.

Klasse 10: Hier wordt *-aya* aan de wortel toegevoegd. Als de wortel uitgaat op een consonant, krijgt de vocaal de versterkte vorm (de *guṇa*-vorm). Een korte *a* in het woord wordt meestal verlengd.

Zo heeft \sqrt{cur} (**stelen**) als stam *cor-aya* en \sqrt{kam} (**wensen**) als stam *kāmaya*.

De vervoeging van deze vier groepen is gelijk. Verder hebben zij de volgende gemeenschappelijke kenmerken:

- De stam eindigt op een *-a*. Deze *a* wordt een *ā* voor de uitgangen die met een *m* en een *v* beginnen.
- De 2e persoon enkelvoud gebiedende wijs (bedrijvende vorm) is gelijk aan de stam.¹³⁰
- Het suffix in de optatief is *-ī*, dat voor vocalen tot *-īy* wordt.¹³¹ De uitgang van de 1e persoon enkelvoud in de optatief is echter afwijkend. Die luidt: *-am*.

Athematische vervoeging: de klassen 2, 3, 5, 7, 8 en 9

Het gemeenschappelijke kenmerk van deze klassen is:

- dat de stam niet via een themavocaal gevormd wordt ; en
- dat de stam sterke en zwakke vormen kent. Dat is een gevolg van het accent. Is de stam of het voorvoegsel geaccentueerd (en de uitgang

¹²⁹ De *ū* wordt versterkt tot een *o*. Deze valt vóór een klinker uiteen in zijn samenstellende delen: *a + u*. De laatste klank wordt in deze positie (vóór een vocaal) een half-vocaal: *v*.

¹³⁰ In het Nederlands is de gebiedende wijs 'loop' ook gelijk aan de stam van 'lopen'.

¹³¹ Ten gevolge van de sandhiregels wordt deze *ī* samen met de *a* van de stam tot een *e* (of *ey*)

92 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► werkwoordsklassen ►► athem. verv.

dus ongeaccentueerd), dan is de stam sterk. Heeft de uitgang het accent, dan is de stam zwak.

De sterke vormen (dertien in totaal) zijn:

- de enkelvoudsvorm van het presens indicatief (o.t.t.) en imperfectum (o.v.t.) in de bedrijvende vorm;
- alle 1e personen (dus enkelvoud, tweevoud en meervoud) van de gebiedende wijs, zowel in de bedrijvende (actieve) als in de middenvorm (mediale vorm); en
- de 3e persoon enkelvoud van de gebiedende wijs in de bedrijvende vorm.¹³²

Waarin onderscheiden deze klassen zich van elkaar?

Klasse 2: De persoonsuitgangen worden direct achter de wortel geplaatst, terwijl de wortelvocaal in de versterkte vorm (de *guṇa*-vorm) verschijnt.¹³³ Doordat er geen themavocaal is, is er vaak een op elkaar stoten van consonanten en dus van *sandhi*. Dit maakt het herkennen van de verschillende vormen soms wat lastig.

Zo wordt *√ad* (**eten**) in het enkelvoud als volgt vervoegd: *ad-mi*, *at-si*, *at-ti* (**ik**, **jij**, **hij eet**).

En *√i* (**gaan**) gaat als volgt: *e-mi*, *e-si*, *e-ti* (*e* is de *guṇa*-vorm van *i*).

Klasse 3: Een bijzonderheid van deze klasse is de reduplicatie. De wortel wordt geredupliceerd (d.w.z. er komt een voorvoegsel voor) en de klinker neemt de versterkte vorm aan (de *guṇa*-vorm) als dat mogelijk is.

Zo heeft *√hu* (**offeren**) als 1e pers. enkelvoud: *ju-ho-mi* (**ik offer**; sterke vorm) en als 1e pers. meervoud: *ju-hu-maḥ* (**wij offeren**; zwakke vorm).¹³⁴

Klasse 7: De persoonsuitgangen worden direct achter de slotconsonant van de wortel geplaatst, terwijl vóór die slotconsonant *na* wordt ingevoegd in de sterke vormen en *n* in de zwakke vormen.

¹³² In de overzichten van de vervoegingen zijn de sterke vormen in romein gezet.

¹³³ Als dat mogelijk is tenminste. Een *a* als wortelvocaal is zelf al een versterkte vorm, dus die kan niet nogmaals versterkt worden.

¹³⁴ In principe wordt bij reduplicatie de eerste consonant en de klinker van een wortel geredupliceerd en voor de wortel geplaatst (*budh* - *bu-budh*), maar in het geval van een gutturaal (zoals de *h*) komt er een palataal (*j*) i.p.v. de gutturaal.

Zo staan bij \sqrt{yuj} (**verbinden**) naast elkaar: *yunaj-mi* (**ik verbind**; sterke vorm) en *yuñj-maḥ* (**wij verbinden**; zwakke vorm).

Klasse 5: Er wordt *nu* ingevoegd achter de wortel en vóór de persoonsuitgangen. In de sterke vormen verschijnt dit *nu* in de *guṇa*-vorm *no*.

Zo komen bij \sqrt{su} (**persen, brouwen**) naast elkaar voor: *suno-mi* (**ik pers**; sterke vorm), *sunu-maḥ* (**wij persen**).

Klasse 8: Er wordt *u* ingevoegd achter de wortel en vóór de persoonsuitgangen. In de sterke vormen verschijnt deze *u* in de *guṇa*-vorm *o*. Zeven van de acht werkwoorden van deze klasse gaan op een *-n* uit. Het achtste werkwoord is *kr*.

Zo staan bij \sqrt{tan} (**uitrekken**) naast elkaar: *tano-mi* (**ik rek uit**; sterke vorm) en *tanu-maḥ* (**wij rekken uit**).

En naast *karomi* (**ik doe**) staat *kurmaḥ* (**wij doen**).¹³⁵

Klasse 9: Er wordt *nā* ingevoegd achter de wortel en vóór de persoonsuitgangen in de sterke vormen en *nī* in de zwakke vormen.

Zo staan bij $\sqrt{krī}$ (**kopen**) naast elkaar: *krīnā-mi* (**ik koop**; sterke vorm) en *krīnī-maḥ* (**wij kopen**).

Tot slot een samenvattend overzicht van de verschillende werkwoordklassen en hun wijze van stamvorming zoals die hierboven besproken is. In de tweede kolom wordt de klasse aangeduid met een werkwoord dat als voorbeeld voor de hele groep dient. Als de wortel in de stam zijn oorspronkelijke vocaal behoudt, staat er in de derde kolom een $\sqrt{\quad}$. Als de wortelvocaal versterkt wordt, staat er: $\sqrt{guṇa}$ ¹³⁶. In de vierde kolom wordt een voorbeeld gegeven met de uitgang van de 3e persoon enkelvoud (**hij**) en als er sterke en zwakke stammen zijn, wordt naast deze sterke vorm ook de zwakke vorm van de 1e persoon meervoud (**wij**) gegeven.

¹³⁵ Het werkwoord *kr* heeft als sterke stam *kar-o* en als zwakke stam *kur-u*. De *-u* van de zwakke stam kan echter verdwijnen voor een uitgang die met een *v* of een *m* begint.

¹³⁶ De *guṇa*-vorm kan alleen verschijnen als de wortel eindigt op een vocaal of op een korte vocaal gevolgd door één consonant.

94 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► presens ►► bedrijvende vorm

De 10 klassen van het werkwoord

#	KLASSE	STAMVORMING	PRESENS	VERTALING
1	√bhū	√gūṇa + a	bhava+ti	hij is
2	√ad	√gūṇa (sterk) √(zwak)	at+ti ad+maḥ	hij eet wij eten
3	√hu	prefix + √gūṇa (sterk) prefix + √(zwak)	juho+ti juhu+maḥ	hij offert wij offeren
4	√div	√+ ya	dīvyā+ti	hij speelt
5	√su	√+ no (sterk) √+ nu (zwak)	suno+ti sunu+maḥ	hij perst wij persen
6	√tud	√+ a	tuda+ti	hij duwt
7	√rudh	na na vocaal van √(sterk) n na vocaal van √(zwak)	ruṇadhi (ruṇadh+ti) rundh+maḥ	hij houdt tegen wij houden tegen
8	√tan	√+ o (sterk) √+ u (zwak)	tano+ti tanu+maḥ	hij rekt uit wij rekken uit
9	√krī	√+ nā (sterk) √+ nī (zwak)	krīṇā+ti krīṇī+maḥ	hij koopt wij kopen
10	√cur	√gūṇa + aya	coraya+ti	hij steelt

De presens indicatief

Alle werkwoorden van de klassen 1, 4, 6 en 10 worden op dezelfde wijze vervoegd.

Er worden daarom alleen voorbeelden van werkwoorden van klasse 1 gegeven, nl. van √nī (leiden) en van √bhāṣ (spreken).

Het werkwoord nī wordt in de bedrijvende vorm gebruikt. De versterkte vocaal van de wortel (e) + de themavocaal (a) vormen de stam *naya-*.¹³⁷ De vervoeging van dit werkwoord is als volgt:

Bedrijvende vorm:

√nī = **leiden**

singularis	eka-vacana		
1e	uttama ¹³⁸	nayāmi ¹³⁹	ik leid
2e	madhyama	nayasi	jij leidt
3e	prathama	nayati	hij leidt

¹³⁷ De *e* valt vóór de vocaal uiteen in zijn twee delen, de *a* en de *i*. De laatste daarvan verschijnt in de vorm van zijn halfvocaal, de *y*.

¹³⁸ In het Sanskriet wordt de 3e persoon als de eerste aangeduid (*prathama*), de 2e als middelste (*madhyama*) en de eerste als laatste (*uttama*).

¹³⁹ In de uitgangen van de eerste persoon, d.w.z. vóór *m* en *v* wordt de themavocaal (zoals boven gezegd) verlengd.

<i>dualis</i>	<i>dvi-vacana</i>		
1e		<i>nayāvaḥ</i>	wij tweeën leiden
2e		<i>nayathaḥ</i>	jullie tweeën leiden
3e		<i>nayataḥ</i>	zij tweeën leiden
<i>pluralis</i>	<i>bahu-vacana</i>		
1e		<i>nayāmaḥ</i>	wij leiden
2e		<i>nayatha</i>	jullie leiden
3e		<i>nayanti</i>	zij leiden

Het werkwoord √*bhāṣ* (**spreken**) wordt alleen in de middenvorm vervoegd. De uitgangen zijn gemakkelijk te herkennen omdat ze allemaal op een *-e* uitgaan.

Middenvorm:

√ *bhāṣ* = **spreken**

<i>singularis</i>	<i>eka-vacana</i>		
1e	<i>uttama</i>	<i>bhāṣe</i>	ik spreek
2e	<i>madhyama</i>	<i>bhāṣase</i>	jij spreekt
3e	<i>prathama</i>	<i>bhāṣate</i>	hij spreekt
<i>dualis</i>	<i>dvi-vacana</i>		
1e		<i>bhāṣāvahe</i>	wij tweeën spreken
2e		<i>bhāṣethe</i>	jullie tweeën spreken
3e		<i>bhāṣete</i>	zij tweeën spreken
<i>pluralis</i>	<i>bahu-vacana</i>		
1e		<i>bhāṣāmahe</i>	wij spreken
2e		<i>bhāṣadhve</i>	jullie spreken
3e		<i>bhāṣante</i>	zij spreken

De presens imperatief

De gebiedende wijs kent andere uitgangen dan de aantonende wijs. Bovendien is er niet alleen een 2e persoon, zoals in het Nederlands, maar ook een 1e en 3e persoon gebiedende wijs. Deze worden meestal vertaald met **laat ik... of laten we...** (1e persoon) en **laat hij... of laten zij...** (3e persoon).¹⁴⁰

Voor de vervoeging, zie onder.

¹⁴⁰ Deze 3e persoon wordt ook wel gebruikt in de beleefdheidsvorm, zoals in: ‘Koning, luistert u alstublieft’.

96 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► optatief/imperfectum

De presens optatief

Ook de optatief heeft zijn eigen set uitgangen. De vocaal van de optatief is de *-ī-*, maar deze is onherkenbaar, omdat hij samen met de voorafgaande *-a-* tot een *-e-* of *-ey-* is geworden (als gevolg van *sandhi*).¹⁴¹

Zo is *naya-ī-am* tot *nayeyam* geworden.

De optatief kan, afhankelijk van de context op verschillende manieren vertaald worden: **Het is mogelijk dat ik ga leiden, ik zou willen leiden, ik kan wel leiden, ik mag leiden** etc.

Voor de vervoeging, zie onder.

Het imperfectum (een verleden tijd)

De vorige drie vervoegingen hadden betrekking op de tegenwoordige tijd. Nu komt de verleden tijd aan de beurt.

Het imperfectum wordt gevormd met behulp van een voorvoegsel *a-*, dat vóór de stam komt, en een uitgang achter de stam.

gacchati = hij gaat; *a-gaccha-t* = hij ging.¹⁴²

Wanneer de stam begint met een klinker, krijgt die klinker de verzwaarde vorm (de zogenaamde *vṛddhi*-vorm). Een begin-*a* wordt verlengd tot *ā*.

asyati = hij gooit; *āsyat* = hij gooide.

ukṣati = hij maakt nat; *aukṣat* = hij maakte nat.

De uitgangen van het imperfectum zijn grotendeels gelijk aan die van de optatief.

Wanneer er sprake is van een werkwoord met een voorvoegsel, bijv. *prati* + *√gam* (*terugkeren*), dan komt de *a-* tussen het voorvoegsel en de stam.

prati-gacchati = hij keert terug;

praty-agacchat = hij keerde terug.¹⁴³

De uitgangen

Uit het bovenstaande is duidelijk geworden dat iedere tijd en wijs zijn eigen set persoonsuitgangen heeft.

141 Dit suffix moet al tot de Indo-Europese oertaal behoord hebben, want ook de Europese talen hebben het gekend. De *-e* uitgang in de wensende wijs van het Nederlands (*Lang leve de koningin*) is in feite deze *ī* in verzwakte vorm.

142 Het werkwoord *√gam* heeft een afwijkende stam: *gaccha* (i.p.v. *gama*).

143 Ten gevolge van *sandhi* wordt de *i + a* tot *ya*.

them. vervoeging ◀ presens ◀ Vormleer: Werkwoorden ◀ 97

Het gaat in feite om drie groepen uitgangen, die zowel voor de thematische als de athematische vervoeging gelden.¹⁴⁴

1. Die van de presens indicatief (tegenwoordige tijd, aantonende wijs);
2. Die van de presens imperatief (gebiedende wijs); en
3. Die van
 - de presens optatief (de wijs met de betekenis **het kan dat...**) en
 - het imperfectum (verleden tijd).

In de volgende schema's zijn deze uitgangen af te lezen. Omdat de themavocaal de uitgangen soms beïnvloedt, ziet de vervoeging van de thematische en die van de athematische werkwoorden er hier en daar toch wat anders uit. Daarom worden beide gegeven. Bij de thematische vervoeging wordt themavocaal + uitgang gegeven, bij de athematische alleen de uitgang. De B boven een kolom staat voor de uitgangen in de bedrijvende vorm, de M voor die in de middenvorm:

Thematische vervoeging: klassen 1, 4, 6 en 10

	pres. indicatief		pres. imperatief		pres. optatief		imperfectum	
	B	M	B	M	B	M	B	M
<i>sing.</i>								
1e	-āmi ¹⁴⁵	-e	-āni	-ai	-eyam	-eya	-am	-e
2e	-asi	-ase	-a	-asva	-eḥ	-ethāḥ	-aḥ	-athāḥ
3e	-ati	-ate	-atu	-atām	-et	-eta	-at	-ata
<i>dualis</i>								
1e	-āvah ¹⁴⁶	-āvahe	-āva	-āvahai	-eva	-evahi	-āva	-āvahi
2e	-athah	-ethe	-atam	-ethām	-etam	-eyāthām	-atam	-ethām
3e	-ataḥ	-ete	-atām	-etām	-etām	-eyātām	-atām	-etām
<i>pluralis</i>								
1e	-āmah	-āmāhe	-āma	-āmahai	-ema	-emahi	-āma	-āmahi
2e	-atha	-adhve	-ata	-adhvam	-eta	-edhvam	-ata	-adhvam
3e	-anti ¹⁴⁷	-ante	-antu	-antām	-eyuh ¹⁴⁸	-eran	-an	-anta

144 In feite zijn er nog twee groepen, maar die zijn op dit moment niet van belang.

145 In de uitgangen van de eerste persoon, d.w.z. vóór *m* en *v*, wordt de themavocaal verlengd.

146 Door *sandhi* is de *-s* aan het einde van een woord een visarga (*h*) geworden. Dit geldt voor alle uitgangen waar de visarga volgt op een *a* of een *ā*.

147 Voor de uitgangen *-anti*, *ante*, en *antu* verdwijnt de themavocaal *a*.

148 Door *sandhi* is de *-r* aan het eind van een woord tot een visarga (*h*) geworden. Dit geldt voor alle uitgangen waar de visarga volgt op een *u*.

98 ►► **Vormleer: Werkwoorden** ►► presens ►► athem. vervoeging

Athematische vervoeging: klassen 2, 3, 5, 7, 8 en 9

	pres. indicatief		pr. imperatief		pres. optatief		imperfectum	
	B	M	B	M	B	M	B	M
<i>singularis</i>								
1e	-mi	-e	-āni	-ai	-yām	-īya	-am	-i
2e	-si	-se	-hi, tāt	-sva	-yāḥ	-īthāḥ	-ḥ ¹⁴⁹	-thāḥ
3e	-ti	-te	-tu, tāt	-tām	-yāt	-īta	-t	-ta
<i>dualis</i>								
1e	-vaḥ	-vahe	-āva	-āvahai	-yāva	-īvahi	-va	-vahi
2e	-thāḥ	-āthe	-tam	-āthām	-yātam	-īyāthām	-tam	-āthām
3e	-taḥ	-āte	-tām	-ātām	-yātām	-īyātām	-tām	-ātām
<i>pluralis</i>								
1e	-maḥ	-mahe	-āma	-āmahai	-yāma	-īmahī	-ma	-mahī
2e	-tha	-dhve	-ta	-dhvam	-yāta	-īdhvam	-ta	-dhvam
3e	-anti	-ate	-antu	-antām	-yuh	-īran	-an	-ata

In het Woordenboek en ook in de grammatica's wordt een werkwoord vrijwel altijd samen met de persoonsvorm van de 3e persoon gegeven (vaak: *-ati* en/of *-ate*).¹⁵⁰ Je ziet dan meteen of het werkwoord in beide vormen gebruikt kan worden of slechts in één vorm, en als dat laatste het geval is, in welke.

Overzicht van de werkwoorden van de thematische vervoeging

Er volgt nu een schema met daarin alle vervoegingen die tot nu toe zijn besproken van de klassen 1, 4, 6 en 10. Onder de vorm wordt steeds aangegeven hoe het woord is opgebouwd.

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
---	-----------------------	-----------------------	---------------------	-------------

√*nī* = **leiden**
stam: *naya*

singularis

ik	<i>nayāmi</i> naya+a+mi	<i>nayāni</i> naya+āni	<i>nayeyam</i> naya+ī+am	<i>anayam</i> a+naya-a+am
jij	<i>nayasī</i> naya+si	<i>naya</i>	<i>nayeh</i> naya+ī+s	<i>anayah</i> a+naya+s
hij	<i>nayati</i> naya+ti	<i>nayatu</i> naya+tu	<i>nayet</i> naya+ī+t	<i>anayat</i> a+naya+t

¹⁴⁹ Door *sandhi* is de -s aan het einde van dit woord tot een *visarga* (h) geworden.

¹⁵⁰ Ook in de lijst van werkwoorden (wortels) achterin het boek is dat het geval.

<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>nayāvah</i> naya+a+vas	<i>nayāva</i> naya+a+va	<i>nayeva</i> naya+ī+va	<i>anayāva</i> a+naya+a+va
jullie beiden	<i>nayathaḥ</i> naya+thas	<i>nayatam</i> naya+tam	<i>nayetam</i> naya+ī+tam	<i>anayatam</i> a+naya+tam
zij beiden	<i>nayataḥ</i> naya+tas	<i>nayatām</i> naya+tām	<i>nayetām</i> naya+ī+tām	<i>anayatām</i> a+naya+tām
<i>pluralis</i>				
wij	<i>nayāmaḥ</i> naya+a+mas	<i>nayāma</i> naya+a+ma	<i>nayema</i> naya+ī+ma	<i>anayāma</i> a+naya+a+ma
jullie	<i>nayatha</i> naya+tha	<i>nayata</i> naya+ta	<i>nayeta</i> naya+ī+ta	<i>anayata</i> a+naya+ta
zij	<i>nayanti</i> naya-a+anti	<i>nayantu</i> naya-a+antu	<i>nayeyuḥ</i> naya+ī+ur	<i>anayan</i> a+naya-a+an
middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
√ <i>bhāṣ</i> =spreken stam = <i>bhāṣa</i>				
<i>singularis</i>				
ik	<i>bhāṣe</i> bhāṣa+i	<i>bhāṣai</i> bhāṣa+e	<i>bhāṣeya</i> bhāṣa+ī+a	<i>abhāṣe</i> a+bhāṣa+i
jij	<i>bhāṣase</i> bhāṣa+se	<i>bhāṣasva</i> bhāṣa+sva	<i>bhāṣethāḥ</i> bhāṣa+ī+thāḥ	<i>abhāṣathāḥ</i> a+bhāṣa+thāḥ
hij	<i>bhāṣate</i> bhāṣa+te	<i>bhāṣatām</i> bhāṣa+tām	<i>bhāṣeta</i> bhāṣa+ī+ta	<i>abhāṣata</i> a+bhāṣa+ta
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>bhāṣāvahē</i> bhāṣa+a+vahe	<i>bhāṣāvahai</i> bhāṣa+a+vahai	<i>bhāṣevahi</i> bhāṣa+ī+vahi	<i>abhāṣāvahi</i> a+bhāṣa+a+vahi
jullie beiden	<i>bhāṣethe</i> bhāṣa+ithe	<i>bhāṣethām</i> bhāṣa+ithām	<i>bhāṣeyāthām</i> bhāṣa+ī+āthām	<i>abhāṣethām</i> a+bhāṣa+ithām
zij beiden	<i>bhāṣete</i> bhāṣa+ite	<i>bhāṣetām</i> bhāṣa+itām	<i>bhāṣeyātām</i> bhāṣa+ī+ātām	<i>abhāṣetām</i> a+bhāṣa+itām
<i>pluralis</i>				
wij	<i>bhāṣāmahe</i> bhāṣa+a+mahe	<i>bhāṣāmahai</i> bhāṣa+a+mahai	<i>bhāṣemahi</i> bhāṣa+ī+mahi	<i>abhāṣāmahi</i> a+bhāṣa+a+mahi
jullie	<i>bhāṣadhve</i> bhāṣa+dhve	<i>bhāṣadhvam</i> bhāṣa+dhvam	<i>bhāṣedhvam</i> bhāṣa+ī+dhvam	<i>abhāṣadhvam</i> a+bhāṣa+dhvam
zij	<i>bhāṣante</i> bhāṣa-a+ante	<i>bhāṣantām</i> bhāṣa-a+antām	<i>bhāṣeran</i> bhāṣa+ī+ran	<i>abhāṣanta</i> a+bhāṣa-a+anta

100 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► ww. them. vervoeging

Tot besluit van de thematische vervoeging nog enkele opmerkingen:

Sommige werkwoorden, waaronder enkele heel bekende, vormen de stam met het suffix *-ccha*. Het betreft:

klasse 1	√gam	gaan	gacchati	hij gaat
id.	√yam	houden	yacchati	hij houdt
klasse 6	√iṣ	wensen	icchati	hij wenst
id.	√vas	licht worden	ucchati	hij wordt licht
id.	√r	gaan	ṛcchati	hij gaat

Tot klasse 6 behoort √prach (**vragen**) dat als stam *ṛccha* heeft en in de 3e persoon enkelvoud *ṛcchati*.

Bij sommige werkwoorden wordt de klinker van de stam verlengd.

√bhram	dwalen	bhrāmyati	hij dwaalt
√guh	verbergen	gūhati	hij verbergt
√div	spelen	dīvyati	hij speelt

Een uitzonderingsgeval is √jan (**geboren worden**) dat in de tegenwoordige tijd *jāyate* (**hij wordt geboren**) heeft.

Sommige wortels waarvan de voorlaatste consonant een nasaal is, verliezen deze nasaal in de vervoeging. Dit komt met name in de klassen 1 en 4 voor.

√dañś	bijten	daśati	hij bijt
√svaṅj	omhelzen	svajate	hij omhelst
√rañj	rood worden	rajyati	hij wordt rood

Andere wortels voegen daarentegen juist een nasaal in. Deze werkwoorden behoren meestal tot klasse 6.

√muc	bevrijden	muñcati	hij bevrijdt
√vid	vinden	vindati	hij vindt

Sommige wortels van klasse 1 kennen reduplicatie.¹⁵¹ Naast deze reduplicatie doen zich soms ook nog andere afwijkende klankverschijnselen voor. Het gaat om enkele bekende werkwoorden:

¹⁵¹ Reduplicatie is dus niet uitsluitend voorbehouden aan de 3e klasse.

√sthā	staan	tiṣṭhati	hij staat
√ghrā	ruiken	jighrati	hij ruikt
√pā	drinken	pibati	hij drinkt
√sad	zitten	sīdati	hij zit

Voor **zien** zijn twee wortels beschikbaar: √dṛś en √paś. In de vervoeging van de tegenwoordige tijd en het imperfectum wordt alleen √paś gebruikt (paśyati etc.).¹⁵²

De werkwoorden van de athematische vervoeging

Tot deze groep behoren de klassen 2, 3, 5, 7, 8 en 9.

Hieronder volgt een overzicht van de vervoeging van al deze klassen. De uitgangen zijn bekend, dus die worden alleen besproken als ze afwijkend zijn. Bij sommige klassen worden meerdere voorbeelden gegeven.

Klasse 2

Tot deze klasse behoren enkele veel gebruikte werkwoorden, waaronder √ad = **eten**, √as = **zijn**, √ās = **zitten**, **blijven**, √i = **gaan**, √han = **doden**, √vac = **spreken**.

In klasse 2 wordt de uitgang direct achter de wortel van het werkwoord geplaatst. Als het accent op de stam ligt, verschijnt de vocaal van de wortel in versterkte vorm (de *guṇa*-vorm) en als het accent op de uitgang ligt, verschijnt de wortel in de zwakke vorm.

Hieronder volgt eerst de vervoeging van √dviṣ = **haten**. Daar zijn de sterke en zwakke vormen van de stam heel duidelijk te herkennen. De sterke vorm is in dit geval *dveṣi* – en de zwakke vorm is *dviṣ-*. (De sterke stamvormen zijn in romein gedrukt.)

Er zijn enkele afwijkende vormen, zoals bijv. 2e pers. enkelv. presens indicatief (*dveṣi* = **jij haat**) en de 2e en 3e persoon enkelvoud van het imperfectum (*advet* = **jij haatte**). Deze zijn ontstaan ten gevolge van *sandhi*.

¹⁵² √dṛś wordt in andere werkwoordsvormen gebruikt, zoals b.v. in de toekomstige tijd en in het perfectum.

102 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► ww. athem. vervoeging kl 2

√*dviṣ* = **haten**

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>dveṣ-mi</i>	<i>dveṣ-āni</i>	<i>dviṣ-yām</i>	<i>a-dveṣ-am</i>
jij	<i>dvek-ṣi</i>	<i>dviḍ-ḍhi</i>	<i>dviṣ-yāh</i>	<i>a-dveṭ</i>
hij	<i>dveṣ-ṭi</i>	<i>dveṣ-ṭu</i>	<i>dviṣ-yāt</i>	<i>a-dveṭ</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>dviṣ-vaḥ</i>	<i>dveṣ-āva</i>	<i>dviṣ-yāva</i>	<i>a-dviṣ-va</i>
jullie beiden	<i>dviṣ-ṭhaḥ</i>	<i>dviṣ-ṭam</i>	<i>dviṣ-yātam</i>	<i>a-dviṣ-ṭam</i>
zij beiden	<i>dviṣ-ṭaḥ</i>	<i>dviṣ-ṭām</i>	<i>dviṣ-yātām</i>	<i>a-dviṣ-ṭām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>dviṣ-maḥ</i>	<i>dveṣ-āma</i>	<i>dviṣ-yāma</i>	<i>a-dviṣ-ma</i>
jullie	<i>dviṣ-ṭha</i>	<i>dviṣ-ṭa</i>	<i>dviṣ-yāta</i>	<i>a-dviṣ-ṭa</i>
zij	<i>dviṣ-anti</i>	<i>dviṣ-antu</i>	<i>dviṣ-yuḥ</i>	<i>a-dviṣ-an</i>

√*dviṣ* = **haten**

middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>dviṣ-e</i>	<i>dveṣ-ai</i>	<i>dviṣ-īya</i>	<i>a-dviṣ-i</i>
jij	<i>dvik-ṣe</i>	<i>dvik-ṣva</i>	<i>dviṣ-īthāḥ</i>	<i>a-dviṣ-ṭhāḥ</i>
hij	<i>dviṣ-ṭe</i>	<i>dviṣ-ṭām</i>	<i>dviṣ-īta</i>	<i>a-dviṣ-ṭa</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>dviṣ-vahe</i>	<i>dveṣ-āvahai</i>	<i>dviṣ-īvahi</i>	<i>a-dviṣ-vahi</i>
jullie beiden	<i>dviṣ-āthe</i>	<i>dviṣ-āthām</i>	<i>dviṣ-īyāthām</i>	<i>a-dviṣ-āthām</i>
zij beiden	<i>dviṣ-āte</i>	<i>dviṣ-ātām</i>	<i>dviṣ-īyātām</i>	<i>a-dviṣ-ātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>dviṣ-mahe</i>	<i>dveṣ-āmahai</i>	<i>dviṣ-īmahi</i>	<i>a-dviṣ-mahi</i>
jullie	<i>dviḍ-ḍhve</i>	<i>dviḍ-ḍhvam</i>	<i>dviṣ-īdhvam</i>	<i>a-dviḍ-ḍhvam</i>
zij	<i>dviṣ-ate</i>	<i>dviṣ-atām</i>	<i>dviṣ-īran</i>	<i>a-dviṣ-ata</i>

Opmerking: Alle werkwoorden waarvan de wortel op een consonant uitgaat, zullen afwijkende vormen hebben in de 2e en 3e persoon enkelvoud van het imperfectum. Er komen daar normaal gesproken een *-s* (> *-h*) en een *-t* als uitgang, maar aangezien er in het Sanskriet geen twee consonanten aan het einde van een woord kunnen komen, wordt deze combinatie teruggebracht tot één consonant.

Hieronder volgt de vervoeging van enkele andere veel voorkomende werkwoorden van deze klasse. Ze hebben enkele ‘lastige’ vormen.

√*as* = **zijn**

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	asmi	asāni	syām	āsam
jij	asi	edhi	syāḥ	āsīḥ
hij	asti = hij is , er is	astu = laat er zijn	syāt	āsīt = hij was, er was
<i>dualis</i>				
wij beiden	svaḥ	asāva	syāva	āsva
jullie beiden	sthaḥ	stam	syātam	āstam
zij beiden	stah	stām	syātām	āstām
<i>pluralis</i>				
wij	smah	asāma	syāma	āsma
jullie	stha	sta	syāta	āsta
zij	santi = zij zijn, er zijn	santu	syuḥ	āsan = zij waren, er waren

√*i* = **gaan**

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	emi	ayāni	īyām	āyam
jij	eṣi	ihi	īyāḥ	aiḥ
hij	eti	etu	īyāt	ait
<i>dualis</i>				
wij beiden	ivaḥ	ayāva	īyāva	aiva
jullie beiden	ithaḥ	itam	īyātam	aitam
zij beiden	itah	itām	īyātām	aitām
<i>pluralis</i>				
wij	imah	ayāma	īyāma	aima
jullie	itha	ita	īyāta	aita
zij	yanti	yantu	īyuh	āyan

104 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► ww. athem. vervoeging kl 2

√*ās* = zitten

middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>āse</i>	<i>āsai</i>	<i>āsiya</i>	<i>āsi</i>
jij	<i>āsse</i>	<i>āssva</i>	<i>āsīthāḥ</i>	<i>āsthāḥ</i>
hij	<i>āste</i>	<i>āstām</i>	<i>āsīta</i>	<i>āsta</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>āsvahe</i>	<i>āsāvahai</i>	<i>āsivahi</i>	<i>āsvahi</i>
jullie beiden	<i>āsāthe</i>	<i>āsāthām</i>	<i>āsīyāthām</i>	<i>āsāthām</i>
zij beiden	<i>āsāte</i>	<i>āsātām</i>	<i>āsīyātām</i>	<i>āsātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>āmahe</i>	<i>āsāmahai</i>	<i>āsīmahī</i>	<i>āsmahī</i>
jullie	<i>ādhve</i>	<i>ādhdvam</i>	<i>āsīdhvam</i>	<i>ādhdvam</i>
zij	<i>āsate</i>	<i>āsātām</i>	<i>āsīran</i>	<i>āsata</i>

Bij √*han* (**slaan, doden**) vertonen de presens indicatief en het imperfectum enkele onregelmatige vormen. Daarom worden ook die hier gegeven.

√*han* = doden

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>		
ik	<i>han-mi</i>	<i>a-han-am</i>
jij	<i>haṁ-si</i>	<i>a-han</i>
hij	<i>han-ti</i>	<i>a-han</i>
<i>dualis</i>		
wij beiden	<i>han-vaḥ</i>	<i>a-han-va</i>
jullie beiden	<i>ha-ṭhaḥ</i>	<i>a-ha-ṭam</i>
zij beiden	<i>ha-ṭaḥ</i>	<i>a-ha-ṭām</i>
<i>pluralis</i>		
wij	<i>han-maḥ</i>	<i>a-han-ma</i>
jullie	<i>ha-ṭha</i>	<i>a-ha-ta</i>
zij	<i>ghnanti</i>	<i>a-ghn-an</i>

Bij sommige werkwoorden wordt in sommige vormen een vocaal of een halfvocaal ingevoegd (t.b.v. een soepeler uitspraak).

Zo voegt $\sqrt{br\bar{u}}$ een \bar{i} toe voor sterke uitgangen die met een consonant beginnen. Naast *brūmah* (**wij spreken**) staan de vormen *bravīmi* (**ik spreek**) en *abravīt* (**hij sprak**).

Klasse 3

Tot klasse 3 behoren de werkwoorden die hun stam vormen door reduplicatie.¹⁵³

De uitgangen komen meteen na de wortel. De vocaal van de wortel verschijnt in de sterke stamvormen in de *guṇa*-vorm.¹⁵⁴

Opvallende kenmerken van deze vervoeging:

- De werkwoorden van deze klasse missen de *n* in de uitgang van de 3e persoon meervoud indicatief en imperatief van de bedrijvende vorm. Zij hebben *-ati* en *-atu* i.p.v. *-anti* en *-antu*.
- De uitgang van de 3e persoon meervoud imperfectum van de bedrijvende vorm luidt hier *-uḥ* i.p.v. het gebruikelijke *-an*. Bovendien verschijnt hier vaak de sterke stamvorm i.p.v. de zwakke.

Als voorbeeld voor deze klasse wordt gegeven: \sqrt{hu} = **offeren**. De sterke vorm van de stam is *juho-* vóór een consonant en *juhav-* vóór een klinker.¹⁵⁵ De zwakke vorm is *juhu-* vóór een consonant en *juhv-* vóór een klinker.

\sqrt{hu} = offeren

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENTS indicatief	PRESENTS imperatief	PRESENTS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	juho-mi	juhav-āni	juhu-yām	a-juhav-am
jij	juho-si	juhu-dhi	juhu-yāḥ	a-juho-ḥ
hij	juho-ti	juho-tu	juhu-yāt	a-juho-t
<i>dualis</i>				
wij beiden	juhu-vaḥ	juhav-āva	juhu-yāva	a-juhu-va
jullie beiden	juhu-thaḥ	juhu-tam	juhu-yātam	a-juhu-tam
zij beiden	juhu-taḥ	juhu-tām	juhu-yātām	a-juhu-tām
<i>pluralis</i>				
wij	juhu-maḥ	juhav-āma	juhu-yāma	a-juhu-ma
jullie	juhu-tha	juhu-ta	juhu-yāta	a-juhu-ta
zij	juhv-ati	juhv-atu	juhu-yuḥ	a-juhav-uḥ

153 Zie voor de bespreking van het principe van de reduplicatie de algemene inleiding van dit deel.

154 Als dat mogelijk is uiteraard. Een *a* of \bar{a} verandert dus niet.

155 De *o* is een samenstelling van *a* + *u*. Voor een vocaal neemt de *u* zijn halfvocalische vorm *v* aan.

106 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► ww. athem. vervoeging kl 3

√*hu* = offeren

middenvorm (ātmanepada)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>juhv-e</i>	<i>juhav-ai</i>	<i>juhv-īya</i>	<i>a-juhv-i</i>
jij	<i>juhu-ṣe</i>	<i>juhu-ṣva</i>	<i>juhv-īthāḥ</i>	<i>a-juhu-thāḥ</i>
hij	<i>juhu-te</i>	<i>juhu-tām</i>	<i>juhv-īta</i>	<i>a-juhu-ta</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>juhu-vahe</i>	<i>juhav-āvahai</i>	<i>juhv-īvahi</i>	<i>a-juhu-vahi</i>
jullie beiden	<i>juhv-āthe</i>	<i>juhv-āthām</i>	<i>juhv-īyāthām</i>	<i>a-juhv-āthām</i>
zij beiden	<i>juhv-āte</i>	<i>juhv-ātām</i>	<i>juhv-īyātām</i>	<i>a-juhv-ātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>juhu-mahe</i>	<i>juhav-āmahai</i>	<i>juhv-īmahi</i>	<i>a-juhu-mahi</i>
jullie	<i>juhu-dhve</i>	<i>juhu-dhvam</i>	<i>juhv-īdhvam</i>	<i>a-juhu-dhvam</i>
zij	<i>juhv-ate</i>	<i>juhv-atām</i>	<i>juhv-īran</i>	<i>a-juhv-ata</i>

Hieronder volgen nog enkele bekende werkwoorden van deze klasse. Ik geef daarbij ook de 3e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd, zodat de stam (met zijn reduplicatiesyllabe) herkenbaar is.

√ <i>dā</i>	geven	<i>dadāti</i>
√ <i>diś</i>	aanwijzen	<i>dideṣṭi</i>
√ <i>dhā</i>	dragen, steunen	<i>dadhāti</i>
√ <i>dhī</i>	waarnemen, denken	<i>dīdhīte</i>
√ <i>bhṛ</i>	dragen, ondersteunen	<i>bibharti</i>
√ <i>hā</i>	verlaten, afzien van	<i>jahāti</i>

Tot besluit nog enkele opmerkingen:

- Sommige werkwoorden met een *ā* hebben een *i* in de reduplicatiesyllabe. In de zwakke stamvormen verandert de *ā* bovendien in een *ī* vóór consonanten en verdwijnt helemaal vóór uitgangen die met een vocaal beginnen.

Zo heeft √*mā* (meten), dat in de 3e klasse alleen in de middenvorm wordt vervoegd, als zwakke stamvormen *mimī-* (*mimīte* = hij meet) en *mim-* (*mime* = ik meet).

- In aansluiting hierop: √*hā* (verlaten) heeft als zwakke stamvormen *jahi-* of *jahī-* vóór consonanten en *jah-* vóór uitgangen die met een vocaal beginnen.

- De wortel \sqrt{bhr} (**dragen**) heeft een onregelmatige vorm in de gebiedende wijs, 2e pers. enkelvoud, bedrijvende vorm. In plaats van de uitgang *-hi* treffen we *-dhi* aan.

bibhr̥dhi = **draag!**

- De wortels $\sqrt{dā}$ (**geven**) en $\sqrt{dhā}$ (**dragen**) verliezen hun wortelvocaal in de zwakke vormen. De sterke stamvormen zijn dus: *dadā-* en *dadhā-* en de zwakke zijn: *dad-* en *dadh-*. Omdat de vervoeging van deze twee werkwoorden ook nog door *sandhi* wordt beïnvloed, zijn de vormen soms moeilijk te herkennen. Daarom volgt hier de vervoeging van $\sqrt{dhā}$ (**dragen**). De vervoeging van $\sqrt{dā}$ (**geven**) is identiek, alleen ontbreekt de *h* (dus *dadā-mi* i.p.v. *dadhā-mi*).

$\sqrt{dhā}$ = dragen bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>dadhā-mi</i>	<i>dadhā-ni</i>	<i>dadh-yām</i>	<i>a-dadhā-m</i>
jij	<i>dadhā-si</i>	<i>dhehi</i> ¹⁵⁶	<i>dadh-yāḥ</i>	<i>a-dadhā-ḥ</i>
hij	<i>dadhā-ti</i>	<i>dadhā-tu</i>	<i>dadh-yāt</i>	<i>a-dadhā-t</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>dadh-vaḥ</i>	<i>dadhā-va</i>	<i>dadh-yāva</i>	<i>a-dadh-va</i>
jullie beiden	<i>dhat-thaḥ</i> ¹⁵⁷	<i>dhat-tam</i>	<i>dadh-yātam</i>	<i>a-dhat-tam</i>
zij beiden	<i>dhat-taḥ</i>	<i>dhat-tām</i>	<i>dadh-yātām</i>	<i>a-dhat-tām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>dadh-maḥ</i>	<i>dadhā-ma</i>	<i>dadh-yāma</i>	<i>a-dadh-ma</i>
jullie	<i>dhat-tha</i>	<i>dhat-ta</i>	<i>dadh-yāta</i>	<i>a-dhat-ta</i>
zij	<i>dadh-ati</i>	<i>dadh-atu</i>	<i>dadh-yuḥ</i>	<i>a-dadh-uḥ</i>
middenvorm (<i>ātmanepada</i>)				
<i>singularis</i>				
ik	<i>dadh-e</i>	<i>dadhai</i>	<i>dadh-īya</i>	<i>a-dadh-i</i>
jij	<i>dhat-se</i>	<i>dhat-sva</i>	<i>dadh-īthāḥ</i>	<i>a-dhat-thāḥ</i>
hij	<i>dhat-te</i>	<i>dhat-tām</i>	<i>dadh-īta</i>	<i>a-dhat-ta</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>dadh-vahe</i>	<i>dadhā-vahai</i>	<i>dadh-īvahi</i>	<i>a-dadh-vahi</i>
jullie beiden	<i>dadh-āthe</i>	<i>dadh-āthām</i>	<i>dadh-īyāthām</i>	<i>a-dadh-āthām</i>
zij beiden	<i>dadh-āte</i>	<i>dadh-ātām</i>	<i>dadh-īyātām</i>	<i>a-dadh-ātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>dadh-mahe</i>	<i>dadhā-mahai</i>	<i>dadh-īmahi</i>	<i>a-dadh-mahi</i>
jullie	<i>dhad-dhve</i>	<i>dhad-dhvam</i>	<i>dadh-īdhvam</i>	<i>a-dhad-dhvam</i>
zij	<i>dadh-ate</i>	<i>dadh-atām</i>	<i>dadh-īran</i>	<i>a-dadh-ata</i>

¹⁵⁶ Deze vorm is uitzonderlijk, ook bij $\sqrt{dā}$, waar hij *dehi* luidt.

¹⁵⁷ Als de uitgang begint met een *t*, *th* of *s*, wordt de *dh* aan het eind van de wortel tot een *t*. Vóór een *t*, *th*, *dh* en *s* neemt de beginconsonant de aspiratie over.

Klasse 5

Tot deze klasse behoort o.a. \sqrt{su} = **uitpersen**.

De stam wordt hier gevormd door *no* achter de wortel te plaatsen in de sterke vormen en *nu* in de zwakke vormen. De sterke vorm van de stam is *suno-* vóór een consonant en *sunav-* vóór een klinker.¹⁵⁸ De zwakke vorm is *sunu-* vóór een consonant en *sunv-* vóór een klinker.

\sqrt{su} = uitpersen bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	suno-mi	sunav-āni	sunu-yām	a-sunav-am
jij	suno-ṣi	sunu	sunu-yāḥ	a-suno-ḥ
hij	suno-ti	suno-tu	sunu-yāt	a-suno-t
<i>dualis</i>				
wij beiden	sunu-vaḥ	sunav-āva	sunu-yāva	a-sunu-va
jullie beiden	sunu-thaḥ	sunu-tam	sunu-yātam	a-sunu-tam
zij beiden	sunu-taḥ	sunu-tām	sunu-yātām	a-sunu-tām
<i>pluralis</i>				
wij	sunu-maḥ	sunav-āma	sunu-yāma	a-sunu-ma
jullie	sunu-tha	sunu-ta	sunu-yāta	a-sunu-ta
zij	sunv-anti	sunv-antu	sunu-yuḥ	a-sunv-an
middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	sunv-e	sunav-ai	sunv-īya	a-sunv-i
jij	sunu-ṣe	sunu-ṣva	sunv-īthāḥ	a-sunu-thāḥ
hij	sunu-te	sunu-tām	sunv-īta	a-sunu-ta
<i>dualis</i>				
wij beiden	sunu-vahe	sunav-āvahai	sunv-īvahi	a-sunu-vahi
jullie beiden	sunv-āthe	sunv-āthām	sunv-īyāthām	a-sunv-āthām
zij beiden	sunv-āte	sunv-ātām	sunv-īyātām	a-sunv-ātām
<i>pluralis</i>				
wij	sunu-mahe	sunav-āmahai	sunv-īmahi	a-sunu-mahi
jullie	sunu-dhve	sunu-dhvam	sunv-īdhvam	a-sunu-dhvam
zij	sunv-ate	sunv-atām	sunv-īran	a-sunv-ata

158 De *o* is een samenstelling van *a+u*. Voor een vocaal neemt de *u* zijn halfvocalische vorm *v* aan.

Opmerkingen:

- Tot deze klasse behoort ook $\sqrt{śru}$ = **horen, luisteren**. De sterke stamvorm van dit werkwoord is $śṛno-$ en de zwakke $śṛṇu-$. Hier zijn de *no* en *nu* dus achter de $śṛ$ geplaatst en niet achter de hele wortel.

$śṛṇoti$ = hij luistert

- Wanneer de *nu* van de zwakke stamvorm gevolgd wordt door een *v* of een *m*, dan kan de *u* afvallen.

Naast *sunuvah* (wij beiden persen) is ook mogelijk *sunvah*

- Wortels die op een consonant uitgaan, voegen na de *u* van *nu* een *v* in vóór een vocaal.

$āpnuvanti$ = zij bereiken.

Klasse 7

Tot deze klasse behoren o.a. \sqrt{rudh} = *blokkeren* en \sqrt{yuj} = *verbinden*.

De stam wordt hier gevormd door *na* in te voegen na de wortelvocaal in de sterke vormen en *n* in de zwakke vormen.

De sterke vorm van de stam van \sqrt{rudh} is *ruṇadh-* en de zwakke vorm is *rundh-*.

Van \sqrt{yuj} zijn het respectievelijk *yunaj-* en *yuñj-*.

T.g.v. *sandhi* komen er ook nu weer onregelmatige vormen voor.

\sqrt{rudh} = **blokkeren**

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	ruṇadh-mi	ruṇadh-āni	rundh-yām	a-ruṇadh-am
jij	ruṇat-si	rund-dhi	rundh-yāḥ	a-ruṇat
hij	ruṇad-dhi	ruṇad-dhu	rundh-yāt	a-ruṇat
<i>dualis</i>				
wij beiden	rundh-vah	ruṇadh-āva	rundh-yāva	a-rundh-va
jullie beiden	rund-dhaḥ	rund-dham	rundh-yātam	a-rund-dham
zij beiden	rund-dhaḥ	rund-dhām	rundh-yātām	a-rund-dhām
<i>pluralis</i>				
wij	rundh-maḥ	ruṇadh-āma	rundh-yāma	a-rundh-ma
jullie	rund-dha	rund-dha	rundh-yāta	a-rund-dha
zij	rundh-anti	rundh-antu	rundh-yuḥ	a-rundh-an

110 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► klasse 7

√*rudh* = **blokkeren**

middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>rundh-e</i>	<i>ruṇadh-ai</i>	<i>rundh-īya</i>	<i>a-rundh-i</i>
jij	<i>runt-se</i>	<i>runt-sva</i>	<i>rundh-īthāḥ</i>	<i>a-rund-dhāḥ</i>
hij	<i>rund-dhe</i>	<i>rund-dhām</i>	<i>rundh-īta</i>	<i>a-rund-dha</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>rundh-vahe</i>	<i>ruṇadh-āvahai</i>	<i>rundh-īvahi</i>	<i>a-rundh-vahi</i>
jullie beiden	<i>rundh-āthe</i>	<i>rundh-āthām</i>	<i>rundh-īyāthām</i>	<i>a-rundh-āthām</i>
zij beiden	<i>rundh-āte</i>	<i>rundh-ātām</i>	<i>rundh-īyātām</i>	<i>a-rundh-ātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>rundh-mahe</i>	<i>ruṇadh-āmahai</i>	<i>rundh-īmahi</i>	<i>a-rundh-mahi</i>
jullie	<i>rundh-dhve</i>	<i>rund-dhvam</i>	<i>rundh-īdhvam</i>	<i>a-rundh-dhvam</i>
zij	<i>rundh-ate</i>	<i>rundh-atām</i>	<i>rundh-īran</i>	<i>a-rundh-ata</i>

De vormen van √*yuj* (**verbinden**) zijn soms (t.g.v. *sandhi*) moeilijk te herkennen. Daarom geef ik hier de vormen van de presens indicatief bedrijvende vorm:

√*yuj* = **verbinden**

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief
<i>singularis</i>	
ik	<i>yunajmi</i>
jij	<i>yunaksi</i> (< <i>yunaj+si</i>)
hij	<i>yunakti</i> (< <i>yunaj+ti</i>)
<i>dualis</i>	
wij beiden	<i>yuñjvaḥ</i>
jullie beiden	<i>yuñkthaḥ</i> (< <i>yuñj+thaḥ</i>)
zij beiden	<i>yuñktaḥ</i> (< <i>yuñj+taḥ</i>)
<i>pluralis</i>	
wij	<i>yuñjmaḥ</i>
jullie	<i>yuñktha</i> (< <i>yuñj+tha</i>)
zij	<i>yuñjanti</i>

Klasse 8

Tot deze klasse behoren zeven werkwoorden die op een *-n* uitgaan (o.a. √*tan* = **strekken**) en het werkwoord √*kr* = **maken**.

klasse 8 ◀ presens ◀ Vormleer: Werkwoorden ◀ 111

De stam wordt hier gevormd door *o* achter de wortel te plaatsen in de sterke vormen en *u* in de zwakke vormen.

De sterke stamvorm van $\sqrt{\text{tan}}$ is *tano-* en de zwakke vorm is *tanu-*.

De vervoeging is compleet identiek aan die van de 5e klasse ($\sqrt{\text{su}}$ met zijn sterke stamvorm *suno-* en de zwakke vorm *sunu-*).

Het veel gebruikte werkwoord $\sqrt{\text{kr}}$ heeft onregelmatige vormen.

De sterke vorm van de stam is *karo-* of *karav-* vóór een klinker.

De zwakke vorm is *kuru-* of *kurv-* vóór een klinker en meestal *kur-* voor uitgangen die met een *v*, *m* of *y* beginnen. Van dit werkwoord wordt hier de vervoeging gegeven.

$\sqrt{\text{kr}}$ = maken bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	karo-mi	karav-āni	kur-yām	a- karav-am
jij	karo-ṣi	kuru	kur-yāḥ	a- karo-ḥ
hij	karo-ti	karo-tu	kur-yāt	a- karo-t
<i>dualis</i>				
wij beiden	kur-vaḥ	karav-āva	kur-yāva	a-kur-va
jullie beiden	kuru-thaḥ	kuru-tam	kur-yātam	a- kuru-tam
zij beiden	kuru-taḥ	kuru-tām	kur-yātām	a- kuru-tām
<i>pluralis</i>				
wij	kur-maḥ	karav-āma	kur-yāma	a-kur-ma
jullie	kuru-tha	kuru-ta	kur-yāta	a- kuru-ta
zij	kurv-anti	kurv-antu	kur-yuḥ	a-kurv-an
middenvorm (<i>ātmanepada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	kurv-e	karav-ai	kurv-īya	a-kurv-i
jij	kuru-ṣe	kuru-ṣva	kurv-īthāḥ	a- kuru-thāḥ
hij	kuru-te	kuru-tām	kurv-īta	a- kuru-ta
<i>dualis</i>				
wij beiden	kur-vahe	karav-āvahai	kurv-īvahi	a-kur-vaḥi
jullie beiden	kurv-āthe	kurv-āthām	kurv-īyāthām	a-kurv-āthām
zij beiden	kurv-āte	kurv-ātām	kurv-īyātām	a-kurv-ātām
<i>pluralis</i>				
wij	kur-mahe	karav-āmahai	kurv-īmahi	a-kur-maḥi
jullie	kuru-dhve	kuru-dhvam	kurv-īdhvam	a-kuru-dhvam
zij	kurv-ate	kurv-atām	kurv-īran	a-kurv-ata

112 ► Vormleer: Werkwoorden ► presens ► klasse 9

Klasse 9

Tot deze klasse behoort o.a. $\sqrt{\text{krī}} = \text{kopen}$.

De stam wordt hier gevormd door *nā* achter de wortel te plaatsen in de sterke vormen, *nī* in de zwakke vormen en vóór een vocaal alleen een *n*.

De sterke stamvorm is *krīnā-*, de zwakke vorm is *krīnī-* en vóór een vocaal komt *krīn-*.¹⁵⁹

$\sqrt{\text{krī}} = \text{kopen}$

bedrijvende vorm (<i>parasmaipada</i>)	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>krīnā-mi</i>	<i>krīn-āni</i>	<i>krīnī-yām</i>	<i>a-krīnā-m</i>
jij	<i>krīnā-ṣi</i>	<i>krīnī-hi</i>	<i>krīnī-yāḥ</i>	<i>a-krīnā-h</i>
hij	<i>krīnā-ti</i>	<i>krīnā-tu</i>	<i>krīnī-yāt</i>	<i>a-krīnā-t</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>krīnī-vaḥ</i>	<i>krīnā-va</i>	<i>krīnī-yāva</i>	<i>a-krīnī-va</i>
jullie beiden	<i>krīnī-thaḥ</i>	<i>krīnī-tam</i>	<i>krīnī-yātam</i>	<i>a-krīnī-tam</i>
zij beiden	<i>krīnī-taḥ</i>	<i>krīnī-tām</i>	<i>krīnī-yātām</i>	<i>a-krīnī-tām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>krīnī-maḥ</i>	<i>krīnā-ma</i>	<i>krīnī-yāma</i>	<i>a-krīnī-ma</i>
jullie	<i>krīnī-tha</i>	<i>krīnī-ta</i>	<i>krīnī-yāta</i>	<i>a-krīnī-ta</i>
zij	<i>krīn-anti</i>	<i>krīn-antu</i>	<i>krīnī-yuḥ</i>	<i>a-krīn-an</i>
middenvorm (<i>ātmanepada</i>)				
	PRESENS indicatief	PRESENS imperatief	PRESENS optatief	IMPERFECTUM
<i>singularis</i>				
ik	<i>krīn-e</i>	<i>krīn-ai</i>	<i>krīn-īya</i>	<i>a-krīn-i</i>
jij	<i>krīnī-ṣe</i>	<i>krīnī-ṣva</i>	<i>krīn-īthāḥ</i>	<i>a-krīnī-thāḥ</i>
hij	<i>krīnī-te</i>	<i>krīnī-tām</i>	<i>krīn-īta</i>	<i>a-krīnī-ta</i>
<i>dualis</i>				
wij beiden	<i>krīnī-vahe</i>	<i>krīnā-vahai</i>	<i>krīn-īvahi</i>	<i>a-krīnī-vahi</i>
jullie beiden	<i>krīn-āthe</i>	<i>krīn-āthām</i>	<i>krīn-īyāthām</i>	<i>a-krīnī-āthām</i>
zij beiden	<i>krīn-āte</i>	<i>krīn-ātām</i>	<i>krīn-īyātām</i>	<i>a-krīnī-ātām</i>
<i>pluralis</i>				
wij	<i>krīnī-mahe</i>	<i>krīnā-mahai</i>	<i>krīn-īmahi</i>	<i>a-krīnī-mahi</i>
jullie	<i>krīnī-dhve</i>	<i>krīnī-dhvam</i>	<i>krīn-īdhvam</i>	<i>a-krīnī-dhvam</i>
zij	<i>krīn-ate</i>	<i>krīn-atām</i>	<i>krīn-īran</i>	<i>a-krīn-ata</i>

Over de werkwoorden van deze klasse moeten nog enkele opmerkingen gemaakt worden.

¹⁵⁹ Door de voorafgaande *r* wordt de *n* in dit woord tot een *ṇ* (volgens de *sandhi*-regels).

- De lange klinker van wortels met een *ū* wordt in de teg. tijd verkort tot een korte *u*.
Zo heeft $\sqrt{pū}$ in de tegenwoordige tijd: *punāti* = **hij reinigt**.
- Als de op een na laatste medeklinker een *n* is, dan valt die weg.
Zo heeft \sqrt{bandh} naast zich: *badhnāti* = **hij bindt**.
- Als het werkwoord op een medeklinker uitgaat, verdwijnt het suffix (-*hi*) in de imperatief 2e persoon sing. bedrijvende vorm. Deze woordvorm gaat dan op -*āna* uit.

Vb. *aśāna* = eet!

Andere bekende werkwoorden die tot deze klasse behoren, zijn:

$\sqrt{jñā}$	kennen, weten	<i>jānāti</i>	Imperatief (normaal): <i>jānāni, jānīhi, jānātu</i> etc.
$\sqrt{aś}$	eten	<i>aśnāti</i>	Imp.: <i>aśāni, aśāna, aśnātu</i> etc.
\sqrt{grah}	nemen, grijpen	<i>grhṇāti</i>	Imp.: <i>grhṇāni, grhṇāna, grhṇātu</i> etc.
$\sqrt{pū}$	reinigen	<i>punāti</i>	Imp. (normaal): <i>pūnāni</i> etc.
\sqrt{yu}	samenvoegen	<i>yunāti</i>	Imp. (normaal): <i>yunāni</i> etc.
\sqrt{bandh}	binden	<i>badhnāti</i>	Imp.: <i>badhnāni, badhāna, badhnātu</i> etc.

Het futurum simplex (een toekomstige tijd)

Het suffix van deze toekomstige tijd is -*sya*- of, met een verbindingsvocaal, -*iṣya*. De vervoeging is gelijk aan die van de presens indicatief. Het futurum kent alleen de indicatief en niet de imperatief en de optatief. Er worden geen sterke en zwakke stamvormen onderscheiden.

$\sqrt{nī}$ = **leiden**¹⁶⁰

Bedrijvende vorm:

singularis

ik *neśyāmi*¹⁶¹ **ik zal leiden**

jij *neśyasi*

hij *neśyati*

dualis

ik *neśyāvah* **wij tweeën zullen leiden**

jij *neśyathaḥ*

hij *neśyataḥ*

¹⁶⁰ De wortel van dit werkwoord verschijnt in de *guṇa*-vorm (d.w.z. versterkt).

¹⁶¹ In de uitgangen van de eerste persoon, d.w.z. vóór *m* en *v* wordt de themavocaal verlengd, zoals dat ook bij de presensuitgangen het geval is.

114 ► Vormleer: Werkwoorden ► perifrastisch futurum

pluralis

ik	<i>neṣyāmah</i>	wij zullen leiden
jij	<i>neṣyatha</i>	
hij	<i>neṣyanti</i>	

√*bhāṣ* = spreken
Middenvorm

singularis

ik	<i>bhāṣiṣye</i>	ik zal spreken
jij	<i>bhāṣiṣyase</i>	
hij	<i>bhāṣiṣyate</i>	

dualis

ik	<i>bhāṣiṣyāvahe</i>	wij tweeën zullen spreken
jij	<i>bhāṣiṣyethe</i>	
hij	<i>bhāṣiṣyete</i>	

pluralis

ik	<i>bhāṣiṣyāmahe</i>	wij zullen spreken
jij	<i>bhāṣiṣyadhve</i>	
hij	<i>bhāṣiṣyante</i>	

Enkele uitzonderlijke vormen zijn:

√ <i>dr̥ś</i>	zien	<i>drakṣyati</i>	hij zal zien
√ <i>viś</i>	binnenkomen	<i>veksyati</i>	hij zal binnenkomen
√ <i>gai</i>	zingen	<i>gāsyati</i>	hij zal zingen
√ <i>grah</i>	nemen	<i>grahīsyati</i>	hij zal nemen
√ <i>budh</i>	ontwaken	<i>bhotsyate</i>	hij zal ontwaken (middenvorm)
√ <i>yudh</i>	vechten	<i>yotsye</i>	hij zal vechten (middenvorm)

Het perifrastisch futurum (een 2e toekomstige tijd)

Deze toekomstige tijd wordt minder vaak gebruikt dan het futurum simplex.¹⁶² Er is wat meer afstand tot de toekomstige actie.

Vergelijk de twee Nederlandse zinnen: **Ik zal de kamer opruimen** (iets wat je echt van plan bent in de nabije toekomst te doen) en: **Als er een inbreker komt, zal ik de politie bellen.**

Het perifrastisch futurum bestaat eigenlijk uit twee woorden, een zelfstandig naamwoord en een werkwoordsvorm.

¹⁶² In feite wordt deze tijd in het Sanskriet de eerste toekomstige tijd genoemd en het reeds behandelde futurum simplex de tweede toekomstige tijd.

Het zelfstandig naamwoord wordt gevormd door *-tā* of *-itā* achter de versterkte vorm (*guṇa*-vorm) van de werkwoordswortel te plaatsen. Dit *-tā* of *-itā* is eigenlijk de nominatiefvorm van de substantieven die met *-tr* worden gevormd.¹⁶³ Dit suffix geeft de betekenis: *degene die ... doet*.

√ <i>kr</i>	handelen	<i>kar-tr</i>	<i>kar-tā</i> (nom. sg.)	werker
√ <i>dā</i>	geven	<i>dā-tr</i>	<i>dā-tā</i>	gever
√ <i>gam</i>	gaan	<i>gan-tr</i>	<i>gan-tā</i>	hij die gaat

Dit zelfstandig naamwoord wordt gevolgd door een tegenwoordige tijdsvorm van √*as*.

De toekomstige tijd **ik zal doen** kan dus worden omschreven met *kartā + asmi* > *kartāsmi* (**ik ben de doener**).

Er is één uitzondering: de 3e persoon (in enkelvoud, dualis en meervoud) gebruikt alleen het zelfstandig naamwoord en plaatst daar geen werkwoordsvorm achter. Dus **hij zal doen** wordt simpelweg: *kartā*. Dit woord wordt verbogen als het substantief *dātṛ* = **gever**.

Uit de context moet worden afgeleid of het woord als een zelfstandig naamwoord of als een werkwoordsvorm (toekomstige tijd) is bedoeld.

De vervoeging is die van √*as* (**zijn**) met als uitzondering dus de vormen van de 3e persoon. Er wordt alleen maar gebruik gemaakt van de bedrijvende vorm en niet van de middenvorm.

√*kr* = **doen**

singularis

ik	<i>kartāsmi</i> (< <i>kartā + asmi</i>)	ik zal doen
jij	<i>kartāsi</i> (< <i>kartā + asi</i>)	
hij	<i>kartā</i>	

dualis

ik	<i>kartāsvaḥ</i> (< <i>kartā + svaḥ</i>)	wij tweeën zullen doen
jij	<i>kartāsthah</i> (< <i>kartā + sthah</i>)	
hij	<i>kartārau</i>	

pluralis

ik	<i>kartāsmah</i> (< <i>kartā + smah</i>)	wij zullen doen
jij	<i>kartāstha</i> (< <i>kartā + stha</i>)	
hij	<i>kartārah</i>	

163 Zie deel *Woordenschat*.

Het perfectum (een 2e verleden tijd)

In het tweede vers van de *Bhagavadgītā* (lett: *Lied van de Heer*) begint de bode Sanjaya te vertellen wat hij allemaal op het slagveld ziet. Het vers opent met:

sañjaya uvāca (< *sañjayaḥ uvāca*) = **Sanjaya sprak.**

En als deze Sanjaya de gesprekken tussen Arjuna en zijn wagenmenner Heer Krishna weergeeft, leidt hij de woorden van de sprekers steeds in met:

arjuna uvāca (< *arjunaḥ uvāca*) = **Arjuna sprak;** en

śrībhagavānuvāca (< *śrī bhagavān uvāca*) = **De gezegende Heer sprak.**

In het *Bowermanuscript*, een Sanskriettekst uit de 6e eeuw, komt een tractaat voor over de knoflook. De beroemde arts Suśruta vraagt daar zijn leermeester Dhanvantari naar de eigenschappen van knoflook en de waarde van deze plant voor de gezondheid van de mens. Het antwoord van Dhanvantari wordt ingeleid met:

sa bhagavān āha = **Die heilige man sprak.**

En de auteur Vāgbhaṭa begint ieder hoofdstuk van zijn medische standaardwerk *Aṣṭāṅga Hṛdayam* met de mededeling dat hij de kennis uiteen zal zetten

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ

(< *iti ha sma āhuḥ ātreya-adaḥ maha-ṛṣayaḥ*)

wat in letterlijke vertaling luidt: **zoals vroeger hebben gesproken (āhuḥ) Ātreya en de andere grote wijzen.**¹⁶⁴

De woordvormen *uvāca*, *āha* en *āhuḥ* zijn perfectumvormen, respectievelijk van \sqrt{vac} en van \sqrt{vah} .

Dit type verleden tijd, waarin wordt uitgedrukt dat de handeling in het verleden plaats vond en ook is afgerond, komt in het Sanskriet vrij veel voor.

Er zijn in feite twee manieren om het perfectum uit te drukken:

1. een *perfectum simplex* waarbij de wortel wordt geredupliceerd;

¹⁶⁴ Ātreya is een legendarische arts.

2. een *perifrastisch perfectum*, dat eigenlijk alleen voorkomt bij afgeleide werkwoorden (zoals causatieven).¹⁶⁵

De tweede soort is zeldzaam en we concentreren ons daarom op het reduplicerende perfectum.

Reduplicatie:

Het begrip reduplicatie is in het algemene deel behandeld en bij de bespreking van de werkwoorden van de 3e klasse hebben we er uitvoerig kennis mee gemaakt.

Hier nog even kort de belangrijkste punten.

Normaal gesproken wordt de eerste medeklinker en de klinker van de wortel in een voorvoegsel herhaald.

Zo is *pu-puṣ* de gereduplicateerde vorm van $\sqrt{puṣ}$ (**voeden**) en *ta-tap* die van \sqrt{tap} (**verwarmen**).

Maar er zijn enkele uitzonderingen op die regel.

- a. Een geaspireerde medeklinker aan het begin van de wortel wordt in de reduplicatiesyllabe vervangen door een ongeaspireerde (vb: *dh > d*);
Zo staat naast $\sqrt{dhī}$ (**denken**) de reduplicatievorm *dīdhī-*.
- b. Een lange klinker verschijnt in de reduplicatiesyllabe als een korte klinker.
Naast $\sqrt{dā}$ (**geven**) staat *dadā-*.
- c. Een gutturale klank (keelklank, inclusief de *h*) wordt vervangen door zijn palatale tegenhanger (*k > c; g > j; h > j*);
Zo heeft \sqrt{has} (**lachen**) de reduplicatievorm *jahas-*.
- d. De vocalische korte en lange *r* krijgen een *a* in de reduplicatiesyllabe van het perfectum.
De gereduplicateerde vorm van \sqrt{kr} (**doen**) is *cakr-*.
- e. Normaal gesproken wordt de eerste van twee medeklinkers herhaald. Maar als die eerste een *s*-klank is, gevolgd door een stemloze medeklinker, dan wordt de laatste herhaald.

¹⁶⁵ Er zijn slechts enkele primaire werkwoorden die een perifrastisch perfectum kennen. Dat zijn b.v. $\sqrt{ās}$ en $\sqrt{īkṣ}$. In dit perfectum wordt een onveranderlijke stam *ām* aan de stam van de tegenwoordige tijd toegevoegd en daarna wordt een perfectumvorm van een van de werkwoorden \sqrt{as} (zijn), $\sqrt{bhū}$ (worden) of \sqrt{kr} (doen) etc. toegevoegd. Een voorbeeld van $\sqrt{ās}$ (zitten): *āsāmcakre* = ik heb gezeten/hij heeft gezeten.

118 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► perfectum

Zo staat naast \sqrt{skand} (**springen**) als geredupliceerde vorm *caskand-*. En naast $\sqrt{sthā}$ (**staan**) zien we als geredupliceerde vorm in het perfectum *tasthā-*.

Is de klank die volgt op de *s*-klank evenwel stemhebbend (nasaal of halfvocaal), dan voltrekt alles zich normaal.

Dus heeft $\sqrt{smṛ}$ (**zich herinneren**) als geredupliceerde vorm *sasmṛ-*.

- f. Een korte *a* voor een enkele consonant wordt tot een lange. Er komt verder geen voorvoegsel voor.

De perfectum stamvorm van \sqrt{ad} (**eten**) is *ād-*.

- g. Een lange *ā* blijft gewoon een lange *ā* en krijgt ook geen voorvoegsel.

De perfectum stamvorm van $\sqrt{āp}$ (**verkrijgen**) blijft *āp-*.

Verder moet m.b.t. de vervoeging van het perfectum nog vermeld worden:

1. Het perfectum kent evenals sommige werkwoordklassen sterke en zwakke vormen. De sterke vormen vinden we in de 1e, 2e en 3e persoon enkelvoud van de bedrijvende vorm. De rest is zwak.
2. De wortelvocaal van de wortels met een *i*, *u* en *ṛ* vóór een enkele consonant (bv. $\sqrt{puṣ}$) verschijnt in de sterke vormen in de *guṇa*-vorm en behoudt zijn oorspronkelijke klank in de zwakke vormen.
 $\sqrt{puṣ}$ (**voeden**) heeft als sterke stamvorm *pupuṣ-* en als zwakke *pupuṣ-*;
 \sqrt{bhid} (**splitsen, breken**) heeft als sterke stamvorm *bibhed-* en als zwakke *bibhid-*;
 $\sqrt{dṛś}$ (**zien**) heeft als sterke stamvorm *dadarś-* en als zwakke *dadrś-*.
3. De wortels met een *a* gevolgd door een enkele consonant (bv. \sqrt{kram} = **lopen**) verlengen hun *a* in de 3e pers. enkelvoud (bedrijvende vorm), behouden hun korte *a* in de 2e persoon en bieden beide mogelijkheden in de 1e persoon.
Van \sqrt{kram} (**lopen**) begint de vervoeging dus met: *cakram-a* of *cakrām-a* (1e pers.), *cakram-itha* (2e pers.) en *cakrām-a* (3e pers.).
En van \sqrt{tap} (**verwarmen**) begint de vervoeging met: *tatap-a* of *tatāp-a* (1e pers.) etc.
4. De wortels met een *a* tussen consonanten (bv. \sqrt{pac} = **koken**) waarvan de oorspronkelijke consonant ook in het voorvoegsel staat¹⁶⁶, heb-

¹⁶⁶ Dus \sqrt{has} (lachen), dat als geredupliceerde stam heeft *jahas-*, hoort niet bij deze groep.

ben in de zwakke vormen geen reduplicatie, maar daar verandert de *a* in een *e*. Bovendien: als de uitgang van de 2e persoon enkelvoud (bedrijvende vorm) met een *-i* begint (een overgangsklank die meestal na consonanten verschijnt), kan deze de zwakke stamvorm hebben in plaats van of naast de sterke.

√*pac* (**koken**) heeft als sterke stamvorm *papac-* (en *papāc-*) en als zwakke *pec-*.

Het perfectum heeft zijn eigen set uitgangen, die in het onderstaande overzicht zijn aangegeven. Wanneer twee medeklinkers op elkaar stoten, verschijnt er vaak een *i* als overgangsklank.

Hieronder volgt de vervoeging van √*drś* (**zien**) en die van √*pac* (**koken**). De sterke vormen zijn in romein gedrukt.

√ <i>drś</i> = zien			√ <i>pac</i> = koken	
Bedrijvende vorm				
<i>singularis</i>				
ik	<i>dadarś-a</i>	ik zag, ik heb gezien	<i>papac-a/papāc-a</i>	ik kookte (heb gek.)
jij	<i>dadarś-i-tha</i>		<i>pec-i-tha/papak-tha</i>	
hij	<i>dadarś-a</i>		<i>papāc-a</i>	
<i>dualis</i>				
ik	<i>dadrś-i-va</i>	wij tweeën zagen	<i>pec-i-va</i>	wij tweeën kookten
jij	<i>dadrś-athuḥ</i> ¹⁶⁷		<i>pec-athuḥ</i>	
hij	<i>dadrś-atuḥ</i>		<i>pec-atuḥ</i>	
<i>pluralis</i>				
ik	<i>dadrś-i-ma</i>	wij zagen	<i>pec-i-ma</i>	wij kookten
jij	<i>dadrś-a</i>		<i>pec-a</i>	
hij	<i>dadrś-uḥ</i>		<i>pec-uḥ</i>	
√ <i>drś</i> = zien			√ <i>pac</i> = koken	
<i>Middenvorm:</i>				
<i>singularis</i>				
ik	<i>dadrś-e</i>	ik zag, ik heb gezien	<i>pec-e</i>	ik kookte (heb gek.)
jij	<i>dadrś-i-ṣe</i>		<i>pec-i-ṣe</i>	
hij	<i>dadrś-e</i>		<i>pec-e</i>	
<i>dualis</i>				
ik	<i>dadrś-i-vahe</i>	wij tweeën zagen	<i>pec-i-vahe</i>	wij tweeën kookten
jij	<i>dadrś-āthe</i>		<i>pec-āthe</i>	
hij	<i>dadrś-āte</i>		<i>pec-āte</i>	

167 De vormen op *-uḥ* gaan terug op *-ur*.

120 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► perfectum

pluralis

1e	<i>dadrś-i-mahe</i> wij zagen	<i>pec-i-mahe</i>	wij kookten
2e	<i>dadrś-i-dhve</i>	<i>pec-i-dhve</i>	
3e	<i>dadrś-i-re</i>	<i>pec-i-re</i>	

Er zijn nog enkele bijzonderheden te melden over het perfectum. Deze opmerkingen zijn niet bedoeld om te leren, uitsluitend om na te kunnen kijken als je een perfectumvorm in een tekst aantreft.

Sommige werkwoorden waarvan de wortelvocaal een *a* is en de tweede beginconsonant een *v* of een *y* is, hebben een sterke stamvorm met een lange *a* en een zwakke vorm zonder *a*, terwijl dan de halfvocaal tot een vocaal wordt.

Zo heeft $\sqrt{\text{vap}}$ (**slapen**) als sterke stamvorm *susvāp-* en als zwakke *susup-*;

en $\sqrt{\text{vyadh}}$ (**doordringen**) heeft als sterke stamvorm *vivyādh-* en als zwakke *vividh-*.

Sommige werkwoorden met *va* hebben *uva* in de sterke stamvormen en *ū* in plaats van *va* in de zwakke vormen. Hiertoe behoort $\sqrt{\text{vac}}$ (**spreken**) waarvan boven een voorbeeld is gegeven. De sterke stamvorm is *uvac-* (of *uvāc-*) en de zwakke *ūc-*.

De vervoeging van $\sqrt{\text{vac}}$ begint in de bedrijvende vorm met: *uvaca* of *uvāca* (1e pers. singularis), *uvacitha* of *uvaktha* (2e pers.) en *uvāca* (3e pers.) en vervolgt met *ūc-i-va* (1e pers. dualis) etc. In de middenvorm: *ūce* (1e pers.), *ūciṣe* (2e pers.) en *ūce* (3e pers.).

En zo hebben ook *ya*-werkwoorden *yā* in de sterke stamvormen en *ī* in plaats van *ya* in de zwakke vormen.

$\sqrt{\text{yaj}}$ (**offeren**) wordt dus vervoegd: *iyāja* etc. in de bedrijvende vorm; en *īje* etc. in de middenvorm.

Wortels die uitgaan op een *i*, *u* of *r* (kort of lang) kunnen in de sterke stamvormen van de 1e persoon zowel een *a* als een *ā* hebben, in de 3e pers. hebben ze altijd een *ā* en in de 2e pers. hebben ze de *guṇa*-vorm van de oorspronkelijke vocaal.

	B/M	1 sg.	2 sg.	3 sg.	1 pl.
$\sqrt{\text{stu}}$ prijzen	B	<i>tuṣṭāva/tuṣṭava</i>	<i>tuṣṭoṭha</i>	<i>tuṣṭāva</i>	<i>tuṣṭama</i>
$\sqrt{\text{i}}$ gaan	B	<i>iyāya</i>			<i>īyuh</i>
$\sqrt{\text{nī}}$ leiden	B	<i>nināya</i>			<i>ninyuh</i>
$\sqrt{\text{ji}}$ overwinnen	B	<i>jigāya</i>			

Wortels met een ā of een tweeklank hebben *au* in de 1e en 3e pers. sg. van de bedrijvende vorm.

		B/M	1 sg.	2 sg.	3 sg.	1 du.	1 pl.
√dā	geven	B	<i>dadau</i>	<i>dadātha/daditha</i>	<i>dadau</i>	<i>dadiva</i>	<i>dadima</i>
√dā	geven	M	<i>dade</i>		<i>dade</i>		
√sthā	staan	B	<i>tasthau</i>		<i>tasthau</i>		
√pā	drinken	B	<i>papau</i>		<i>papau</i>		

Een werkwoord beginnend en eindigend met een consonant en met een lange stamsyllabe (lange klinker of korte klinker gevolgd door twee medeklinkers) heeft geen sterke en zwakke vormen.

√*nind* (**beschuldigen**) heeft als enige stamvorm: *ninind*;

√*jīv* (**leven**) heeft als enige stamvorm: *jijīv*.

Enkele lastige of onregelmatige werkwoorden zijn:

		B/M	1 sg.	2 sg.	3 sg.	1 pl.	2 pl.	3 pl.
√iṣ	wensen	B	<i>iyeṣa</i>			<i>īṣima</i>		
		M	<i>iṣe</i>					
√vid ¹⁶⁸	weten	B	<i>veda</i>	<i>vettha</i>	<i>veda</i>	<i>vidma</i>	<i>vida</i>	<i>viduḥ</i>
√bhū	zijn, worden	B	<i>babhūva</i>	<i>babhūvitha</i>	<i>babhūva</i>			
√as	zijn	B	<i>āsa</i>	<i>āsitha</i>	<i>āsa</i>			

De vervoeging van √*ah* (**spreken**) verdient een aparte vermelding. Van dit werkwoord zijn slechts enkele vormen (uitsluitend perfectumvormen) overgeleverd. Het is een woord dat veel gebruikt wordt bij het aanhalen van ‘autoriteiten’ (zie de voorbeeldzinnen aan het begin van deze paragraaf).

De twee belangrijkste woordvormen zijn:

āha (3e pers. sg.) = **hij sprak, hij heeft gesproken, hij heeft gezegd**; en

āhuḥ (3e pers. pl.) = **zij spraken, zij hebben gezegd**.

Het passivum (de lijdende vorm)

Naast *De man leest het boek* staat de passieve zin **Het boek wordt (door de man) gelezen**. We zien dat het lijdend voorwerp van de bedrijvende zin (**het boek**) tot onderwerp in de passieve zin is geworden.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Dit werkwoord heeft geen reduplicatie.

¹⁶⁹ In het Sanskriet heet deze passieve constructie *karmaṇi-prayoga*, wat betekent: ‘verbinding van het werkwoord met het object’. De bedrijvende zin daarentegen wordt *kartari-prayoga* genoemd: ‘verbinding met het subject, de doener’.

122 ► Vormleer: Werkwoorden ► passivum

Van werkwoorden die geen lijdend voorwerp bij zich hebben, kan soms toch een lijdende zin worden gevormd. Dan is er sprake van een passieve constructie zonder onderwerp.

Nederlandse voorbeelden: **Er wordt weer gedemonstreerd. Er wordt gedanst.**

Dit type passieve zin bestaat ook in het Sanskriet, maar het gebruik is ruimer dan in het Nederlands.¹⁷⁰ Een zin als **Ik ga** kan worden geformuleerd als: **Er wordt gegaan door mij.**

Zo staan naast elkaar:

aham vanam gacchāmi = **ik ga naar het bos** (lett: **ik naar het bos ga**)

vanam mayā gamyate = **er wordt door mij naar het bos gegaan**

(lett: **naar het bos door mij wordt gegaan**)

Beide zinnen kunnen vertaald worden met: **Ik ga naar het bos.**

In het Nederlands krijgt een werkwoord zijn passieve betekenis door het voltooid deelwoord ervan te verbinden met het hulpwerkwoord *worden*. In het Sanskriet gaat het anders. Aan de wortel wordt het achtervoegsel *-ya* geplakt en daarachter komen dan de uitgangen van de middenvorm (zoals in de thematische vervoeging).

Vervoeging van het passivum:

√*nah* = **binden**

singularis

1 ^e	<i>nahye</i>	< <i>nah + ya + i</i>	ik word gebonden
2 ^e	<i>nahyase</i>	< <i>nah + ya + se</i>	
3 ^e	<i>nahyate</i>	< <i>nah + ya + te</i>	

dualis

1 ^e	<i>nahyāvahe</i>	< <i>nah + ya + āvahe</i>	wij tweeën worden gebonden
2 ^e	<i>nahyethe</i>	< <i>nah + ya + ithe</i>	
3 ^e	<i>nahyete</i>	< <i>nah + ya + ite</i>	

pluralis

1 ^e	<i>nahyāmahe</i>	< <i>nah + ya + āmahe</i>	wij worden gebonden
2 ^e	<i>nahyadhve</i>	< <i>nah + ya + dhve</i>	
3 ^e	<i>nahyante</i>	< <i>nah + ya - a + ante</i>	

De passieve zin kan in de presens indicatief, imperatief en optatief worden gebruikt en in het imperfectum. Het meest komen voor de presens indicatief en het imperfectum. De uitgangen zijn altijd die van de middenvorm.

¹⁷⁰ In het Sanskriet heet dit type passieve zin *bhāve prayoga*, wat betekent: ‘verbinding met dat wat er is’ (lett. het zijnde).

nahyate = **hij wordt gebonden**

anahyata = **hij werd gebonden**

Ook hier weer enkele aanvullende regels:

Als de stam een zwakke en een sterke vorm heeft (in de athematische vervoeging), wordt de zwakke vorm gebruikt.

Van $\sqrt{dviṣ}$ (**haten**), een werkwoord van de 2e klasse, vinden we de zwakke stamvorm *dviṣ-* in het passivum: *dviṣyate* (**hij wordt gehaat**).

Als de wortel uitgaat op een *i* of een *u*, wordt deze verlengd.

Zo heeft \sqrt{ji} (**overwinnen**) als 3e pers. sg. in het passivum: *jīyate* (**hij wordt overwonnen**) en $\sqrt{śru}$ (**horen**) heeft *śrūyate* (**het wordt gehoord**).

Als de wortel uitgaat op een *ā* of een tweeklank, wordt deze tot een *ī*.

Naast $\sqrt{dā}$ (**geven**) staat: *dīyate* (**het wordt gegeven**).

Als de wortel uitgaat op een *r* en deze wordt voorafgegaan door slechts één consonant, dan wordt deze tot *ri*.

Dus \sqrt{kr} (**handelen, doen**) wordt in het passivum: *kriyate* (**er wordt gehandeld; het wordt gedaan**).

Maar als de wortel uitgaat op een *r* en deze wordt voorafgegaan door twee consonanten, dan wordt deze tot *ar*.

\sqrt{smr} (**herinneren**) wordt in het passivum: *smaryate* (**het wordt herinnerd**).

In sommige wortels is er een wisseling van halfvocaal met vocaal: de *ya* wordt *u* en de *ya* wordt *i*.

Zo heeft \sqrt{vac} (**spreken**) in het passivum *ucyate* (**het wordt gesproken**).

Wortels van de 10e klasse, die in de stam *aya* krijgen, verliezen dit *aya* weer als ze in het passivum staan.

Zo heeft \sqrt{cint} (**denken**) als 3e pers. sg. in de pres. ind. *cintayati* (**hij denkt**) en in het passivum *cintyate* (**er/het wordt gedacht**).

Tot slot nog enkele opmerkingen m.b.t. het gebruik van bepaalde werkwoorden:

Voor het werkwoord **zien** heeft het Sanskriet twee wortels, nl. $\sqrt{dṛś}$ en $\sqrt{paś}$. In de presensvormen en het imperfectum worden alleen de vormen van $\sqrt{paś}$ gebruikt, terwijl in het passivum $\sqrt{dṛś}$ wordt gebruikt.

Dus staat er naast *paśyati* (**hij ziet**) in het passivum *dṛśyate* (**hij wordt gezien**).

Voor **spreken** heeft het Sanskriet twee wortels die veel op elkaar lijken, nl. \sqrt{vad} en \sqrt{vac} . In de presensvormen en het imperfectum worden vrijwel

124 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► causativum

altijd de vormen van √*vad* gebruikt, terwijl in het passivum meestal √*vac* wordt gebruikt.¹⁷¹

En zo staat er dus naast *vadati* (hij spreekt) in het passivum *ucyate* (het wordt gezegd).

Afgeleide of secundaire werkwoorden

Er is een groep werkwoordelijke formaties die we afgeleide of secundaire werkwoorden noemen.¹⁷² Zij zijn niet direct van een wortel afgeleid, maar parasiteren a.h.w. op een al bestaand werkwoord of naamwoord. Hiertoe behoren:

1. *Causativum*
2. *Desiderativum*
3. *Intensivum of frequentativum*
4. *Denominativum*

Deze werkwoorden vormen hun stam via een suffix dat ze aan de wortel of stam plakken en daarna kan de stam dan op de gewone wijze vervoegd worden. Van deze vier groepen is de causatief de belangrijkste. Die wordt hieronder vrij uitvoerig behandeld. De andere drie worden slechts summier besproken.

Het causativum

Het causativum is de werkwoordsvorm die uitdrukt dat je iemand iets laat doen.¹⁷³ In het Nederlands gebruiken we daarvoor het hulpwerkwoord **laten**. **Ik laat de werkster de badkamer schoonmaken en ik laat de studenten hard werken** zijn zinnen van dit type.

In het oudere Germaans en dus ook in het oudere Nederlands werd het causativum gemaakt door een suffix achter de verleden tijd van het werkwoord te plakken. **Drinken** had als verleden tijd **drank**. Daar werd **-jan** achter geplaatst. **Drankjan** betekende 'laten drinken'. De **j** maakte dat de **a** wat meer gesloten werd en **drankjan** werd tot **drenken**. En dat woord kennen we nog in het (oudere) Nederlands. Evenzo staat naast **vallen** de causatief **vellen**

171 Het volgende is opmerkelijk: wanneer 'zeggen' in een passieve zin wordt gebruikt, krijgt de persoon tegen wie gesproken wordt, toch de nominatief-uitgang, en dat wat gezegd wordt, de accusatief-uitgang! Voorbeeld: *sa na kim apy ucyate* = 'er wordt niets tegen hem gezegd' (lett. hij niets wordt gezegd).

172 Een afgeleid werkwoord heet in het Sanskriet een *pratyayanta-dhātu*.

173 In het Sanskriet heet het causativum *ñijanta*.

(= laten vallen), naast **zitten** de causatief **zetten** (laten zitten), en naast **liggen** de causatief **leggen** (laten liggen).

Het Sanskriet gebruikt, net als het oudere Germaans, een suffix om de causatief te vormen, nl. een *i*, die meestal als *ay* of *aya* verschijnt.¹⁷⁴ Dit suffix wordt aan de wortel toegevoegd en de vocaal van de wortel wordt dan vaak verlengd, versterkt of verzwaard. De vervoeging is die van de 10e klasse, bedrijvende vorm.¹⁷⁵ Deze stam kan functioneren in alle wijzen van het presens (indicatief, imperatief en optatief) en in het imperfectum.

We treffen de causatief onder meer aan in het volgende bekende vers uit de *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*:¹⁷⁶

asato mā sad gamaya
tamaso mā jyotir gamaya
mṛtyor mā amṛtaṁ gamaya

Als vertaling wordt vaak gegeven:

Leid mij van het niet-zijn naar het zijn,
Leid mij van de duisternis naar het licht,
Leid mij van de dood naar de onsterfelijkheid.

In het Sanskriet is de werkwoordsvorm die hier gebruikt wordt: *gamaya*. Dat is een causatief-vorm van \sqrt{gam} (**gaan**) en wel de 2e pers. sg. gebiedende wijs. De betekenis is dus eigenlijk niet 'leid', maar: 'laat (mij) gaan'.

Ook bij het causativum gelden weer enkele speciale regels m.b.t. de stamvorming. Deze regels hebben vaak te maken met de klanken van de verschillende wortels.

- Wortels die op een klinker uitgaan hebben in de causatief de verzwaarde vorm van de klinker (de *vrddhi*-vorm).

\sqrt{kr}	maken, doen	<i>kārayati</i>	Hij laat doen
$\sqrt{nī}$	leiden	<i>nāyayati</i>	Hij laat leiden
$\sqrt{bhū}$	zijn	<i>bhāvayati</i>	Hij laat zijn
$\sqrt{śru}$	horen	<i>śrāvayati</i>	Hij laat horen > hij vertelt

- Bij wortels met een *i*, *u*, *r* of *l* in het midden of aan het begin verschijnt deze vocaal in de versterkte vorm (de *guṇa*-vorm). Als de lettergreep evenwel lang is¹⁷⁷ (zoals in \sqrt{cint}) blijft de vocaal onveranderd.

174 De *j* in het oudgermaanse *drankjan* is hetzelfde suffix.

175 De 10e klasse behoort tot de thematische vervoeging.

176 Vers 1.3.28. Om didactische redenen staan de woorden los van elkaar.

177 Een lange lettergreep heeft een lange vocaal of een korte vocaal gevolgd door twee consonanten.

126 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► causativum

√ <i>drś</i>	zien	<i>darśayati</i>	Hij laat zien > hij toont
√ <i>vr̥dh</i>	groeien	<i>vardhayati</i>	Hij laat groeien
√ <i>jīv</i>	leven	<i>jīvayati</i>	Hij laat leven
√ <i>cint</i>	denken	<i>cintayati</i>	Hij laat denken

- In wortels die een *a* aan het begin of in het midden hebben die niet door twee consonanten gevolgd wordt, wordt de *a* verlengd.

√ <i>paṭh</i>	lezen	<i>pāṭhayati</i>	Hij laat lezen
√ <i>pat</i>	vallen	<i>pātayati</i>	Hij laat vallen > hij velt

Uitzonderingen op deze regel zijn:

√ <i>gam</i>	gaan	<i>gamayati</i>	Hij laat gaan > hij stuurt, leidt
√ <i>yam</i>	steunen	<i>yamayati</i>	Hij laat steunen
√ <i>jan</i>	geboren worden	<i>janayati</i>	Zij baart

- Wortels die op een *ā* uitgaan hebben vaak *-paya* i.p.v. *-aya*.

√ <i>dā</i>	geven	<i>dāpayati</i>	Hij laat geven
√ <i>sthā</i>	staan	<i>sthāpayati</i>	Hij laat staan > hij plaatst
√ <i>jñā</i>	weten	<i>jñāpayati</i> / <i>jñāpayati</i>	Hij laat weten > hij informeert, zegt

- Enkele andere wortels kunnen ook *-paya* krijgen, soms naast een andere vorm.

√ <i>ṛ</i>	gaan	<i>arpayati</i>	Hij laat gaan, biedt aan, offert
√ <i>rūh</i>	groeien, klimmen	<i>ropayati</i> / <i>rohayati</i>	Hij laat groeien
√ <i>kṣi</i>	vernietigen	<i>kṣapayati</i> / <i>kṣayayati</i>	Hij laat vernietigen

- Als er in een van de stamvormen van de wortel een nasaal verschijnt, dan komt deze ook in het causativum.

√*yuj* (sterke stamvorm: *yunaj-*) **verbinden** *yūñjayati* Hij laat verbinden

- Enkele uitzonderlijke vormen zijn nog:

√sidh	slagen	sādhayati	Hij laat slagen
√duṣ	bederven	dūṣayati	Hij laat bederven
√pṛ	vullen	pūrayati	Hij laat vullen
√adhi-i (> adhi)	leren	adhyāpayati	Hij laat leren > hij geeft les, instrueert
√han	slaan, doden	ghāyati	Hij laat doden

In een causatieve zin zijn vrijwel altijd twee onderwerpen aanwezig. In **Ik laat de werkster de badkamer schoonmaken** is **ik** het onderwerp bij **laten** en **de werkster** is het onderwerp bij **schoonmaken**. Wanneer we **de werkster** vervangen door **haar** (**Ik laat haar de badkamer schoonmaken**), zien we dat het Nederlands een objectsvorm gebruikt (**haar**) voor het onderwerp van deze zogenaamde ‘ingebedde zin’ (zij maakt de badkamer schoon).

Dit tweede onderwerp (**de werkster; haar**) staat in het Sanskriet net als in het Nederlands in de objectsvorm:

- in de accusatief bij onovergangelijke werkwoorden (die zonder lijd. vw.) en bij werkwoorden van beweging (zoals **gaan**).

In *asato mā sad gamaya* (**laat mij gaan van het niet-zijn naar het zijn**) staat *mā* dus in de accusatief, want *gaan* is een werkwoord van beweging.

- in de instrumentalis bij overgangelijke werkwoorden (die met lijd. vw.)

In *sa rāmeṇa patnīm tyājayati* (**hij laat Rama zijn vrouw verlaten**) is *Rama* het onderwerp bij **verlaten** en staat in de instrumentalis, want **verlaten** is een werkwoord met een lijd. vw.

De stam van het causativum kan in alle wijzen en tijden gebruikt worden, er kan een passivum van gemaakt worden en er zijn verschillende typen deelwoorden bij mogelijk.

Het desiderativum

Het desiderativum is de werkwoordsvorm die uitdrukt dat je de actie die in het werkwoord wordt genoemd, graag wil uitvoeren.¹⁷⁸ In het Nederlands wordt dit omschreven met de werkwoorden **willen**, (**ernaar**) **verlangen** etc.

Het suffix dat in de desideratief wordt gebruikt is *sa*, dat soms als *īṣa* verschijnt. Het wordt meteen achter de wortel geplaatst. Verder wordt de wortel ook nog geredupliceerd. In de reduplicatielettergreep verschijnen verschillende klinkers als *i* (namelijk de *a*, *ā*, *r*, *ṛ*, *i* en *ī*).

¹⁷⁸ In het Sanskriet heet het desiderativum *samanta*.

128 ► Vormleer: Werkwoorden ► frequentativum

√pā	drinken	pipāsati	Hij wil drinken
√jīv	leven	jijīviṣati	Hij wil leven
√gam	gaan	jigamiṣati	Hij wil gaan
√bhū	worden	bubhūṣati	Hij wil worden

Alle stammen gaan uit op een *a* en zij worden dan ook vervoegd als de werkwoorden van de thematische vervoeging (de klassen 1, 4, 6 en 10). De desideratief kent een bedrijvende vorm en een middenvorm. Er kan een tegenwoordige tijd van gevormd worden, maar ook een verleden tijd¹⁷⁹, een toekomstige tijd, een passivum, een causativum, deelwoorden etc.

Enkele uitzonderlijke vormen met soms een meer zelfstandige betekenis zijn:

√cit	waarnemen	cikitsati ¹⁸⁰	Hij geneest.
√grah	grijpen	jighrṣati	Hij wil grijpen.
√bhaj	verkrijgen	bhikṣati	Hij bedelt (hij wil krijgen).

Van de stam van de desideratief kan een bijvoeglijk naamwoord worden gemaakt dat de betekenis heeft: *verlangend om te ...* Daarvoor moet de slot-*a* door een *u* worden vervangen. Het woord wordt dan als een *u*-stam (m/f/n) verbogen. Dit type woorden komt vrij veel voor.

√yudh	vechten	yuyutsa (des. stam)	yuyutsu	vechtlustig
√kr	doen	cikīrṣa (des. stam)	cikīrṣu	actiebereid

Er kan ook een zelfstandig naamwoord (f) van de stam gemaakt worden. Door de slot-*a* te vervangen door een *ā* krijg je een zelfstandig naamwoord met de betekenis: *het verlangen om te ...*

√jñā	weten	jijñāsa (des.stam)	jijñāsā	het verlangen naar kennis
√pā	drinken	pipāsa (des.stam)	pipāsā	de wens om te drinken, dorst
√man	denken	mimānsa (des.stam)	mimānsā	analyse

179 In het perfectum kiest het desiderativum voor het *perifrastisch perfectum* en niet voor het veel gewonere *perfectum simplex*.

180 Vgl. ook *cikitsā* = 'therapie, behandeling'.

181 In het Sanskriet heet het intensivum *jaṇanta*.

182 Zoals uit de voorbeelden blijkt zijn de suffixen voor deze werkwoordsvorm in het Nederlands -eren en -elen.

Het intensivum of frequentativum

Het intensivum is de werkwoordsvorm die uitdrukt dat de handeling heel intensief of herhaaldelijk wordt uitgevoerd.¹⁸¹ Ook in het Nederlands kennen we resten van dit type. Zo staat naast *beven* het woord *bibberen*, naast *stoten* staat *stotteren* en naast *krabben* staat *krabbelen*.¹⁸²

Een intensief (of: frequentatief) kan in het Sanskriet alleen gevormd worden van wortels van één lettergreep die met een medeklinker beginnen. De stam kent altijd reduplicatie, de vocaal kan verlengd, versterkt of verzaamd worden en achter de stam komen dan:

- a. de uitgangen van de 3e klasse bedrijvende vorm (soms wordt er vóór die uitgangen nog een *ī* ingevoegd); of
- b. eerst de uitgang *ya* (net als in het passivum) en dan de uitgangen van de 3e klasse middenvorm.

Beide manieren kunnen in theorie bij ieder werkwoord gebruikt worden. Er is evenwel slechts een beperkt aantal werkwoorden dat in deze werkwoordsvorm voorkomt, en dan ook nog alleen in de tegenwoordige tijd.

		manier a	manier b	
√ <i>ji</i>	overwinnen		<i>jeḷyate</i>	Hij overwint onophoudelijk
√ <i>bhū</i>	zijn	<i>bobhoti/bobhavīti</i>	<i>bobhūyate</i>	Hij bestaat echt
√ <i>rū</i>	huilen		<i>rorūyate</i>	Hij huilt aan een stuk door

Enkele uitzonderlijke intensivum-vormen zijn: *veveti* (van √*vid* = **kennen**) en *caṅkramīti* (van √*kram* = **stappen**).

Het denominativum

Het denominativum komt vrij regelmatig voor in het Sanskriet. Het is een werkwoord dat van een naamwoord (*nomen*) is afgeleid en niet van een wortel.¹⁸³

Om het te vormen wordt er *y* (samen met de themavocaal *a* wordt dit *ya*) aan de stam van een naamwoord toegevoegd en daarna wordt het woord vervoegd als een thematisch werkwoord (de klassen 1, 4, 6 en 10).

Ook in de Germaanse talen is dit altijd een gebruikelijke manier geweest om werkwoorden te vormen. Zo komt het ww **fietsen** van het zelfst. nw. **fiets**

183 In het Sanskriet heet het denominativum *nāmadhātu*.

130 ►► **Vormleer: Werkwoorden** ►► infinitief (nom. vormen ww.)

en het ww **kleuren** van **kleur**. Het is een productief procédé: van de zoekmachine Google kennen we inmiddels het werkwoord **googlen**.

De stamvocaal kan een verandering ondergaan (wordt soms verlengd bijv.), maar dat is niet altijd het geval. Het werkwoord kan zowel in de bedrijvende als in de middenvorm vervoegd worden.

De betekenis is: (iets) **maken**, (iemand) **wensen te zijn**, (iemand) **behandelen als**, (iemand) **beschouwen als ...** etc.

<i>kathā</i>	verhaal	<i>kathayati</i>	Hij maakt het verhaal > hij vertelt
<i>gopa</i>	koehoeder	<i>gopāyati</i>	Hij wil de behoeder zijn > hij beschermt
<i>mantra</i>	gedachte	<i>mantrayati</i>	Hij wil de gedachte weten > hij vraagt advies
<i>amitra</i>	vijand	<i>amitrāyati</i>	Hij doet alsof hij de vijand is > hij reageert vijandig.
<i>varṇa</i>	kleur, uiterlijk	<i>varṇayati</i>	Hij beschouwt het uiterlijk > hij beschrijft

Bovendien kan in het Sanskriet van ieder naamwoord een werkwoord gemaakt worden door het te laten volgen door een van de werkwoorden \sqrt{kr} (**maken**) en $\sqrt{bhū}$ (**worden**). De betekenis is dan: ... **maken** of ... **worden**.

<i>stambha</i>	pilaar	<i>stambha + \sqrt{bhū} > stambhībhū</i>	een pilaar worden
<i>surabhi</i>	aromatisch	<i>surabhi + \sqrt{kr} > surabhīkr</i>	aromatiseren

De nominale vormen van het werkwoord

Het Sanskriet kent, net als het Nederlands, een infinitief en deelwoorden. Er zijn echter veel meer deelwoorden dan in het Nederlands. Daarnaast kent het Sanskriet ook een absolutivum, oorspronkelijk een verbogen infinitiefvorm die het Nederlands niet (meer) kent.

De infinitief

De infinitief wordt in het Sanskriet gevormd door *-tum* te plaatsen achter de wortel met de versterkte vocaal (de *guṇa*-vorm).¹⁸⁴ Deze infinitief (die

¹⁸⁴ De infinitief is in feite een (onzijdig) zelfstandig naamwoord, gemaakt met het suffix *-tu* (zie het deel *Woordenschat*). Omdat de infinitief in het Sanskriet vrijwel altijd als lijdend voorwerp werd gebruikt (Ned. vb: 'Hij kan werken'), is de *-m* van de accusatief achter de *-tu* gekomen. Later is deze uitgang vast geworden en toen kon de infinitief niet meer worden verbogen.

in feite een zelfstandig naamwoord is) wordt niet verbogen. In het Nederlands zetten we vaak **te** of **het** voor een infinitief, afhankelijk van de functie in de zin.

vbb. Nederlands: Hij kan weer eten. Hij begint te eten. Het eten van veel groente is gezond.

√ <i>kr</i>	<i>kartum</i>	te doen, het doen
√ <i>yuj</i>	<i>yoktum</i>	samen te voegen
√ <i>drś</i>	<i>draṣṭum (!)</i>	te zien
√ <i>jī</i>	<i>jetum</i>	te overwinnen
√ <i>sthā</i>	<i>sthātum</i>	te staan
√ <i>ad</i>	<i>attum</i>	te eten
√ <i>gam</i>	<i>gantum</i>	te gaan

Soms verschijnt er een korte of lange *i* als overgangsvocaal.

√ <i>grah</i>	<i>grahītum</i>	te grijpen
√ <i>bhū</i>	<i>bhavitum</i>	te worden

Als de lettergreep evenwel lang is¹⁸⁵, blijft de oorspronkelijke vocaal gehandhaafd.

√ <i>jīv</i>	<i>jīvitum</i>	te leven
--------------	----------------	-----------------

Enkele uitzonderlijke infinitiefvormen zijn:

√ <i>vah</i>	<i>voḍhum</i>	te transporteren
√ <i>sah</i>	<i>soḍhum</i>	te overwinnen

De 10e klasse van de werkwoorden, die *aya* als stamvormend element hebben, laten de laatste *a* vallen en voegen de *i* toe als overgangsvocaal.

√ <i>cur</i>	<i>corayitum</i>	te stelen
--------------	------------------	------------------

Tot deze klasse behoren ook de causatieven en ook daarvan kan dus een infinitief gevormd worden.

¹⁸⁵ D.w.z. een lange klinker heeft gevolgd door een consonant, of een korte klinker gevolgd door twee consonanten.

132 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► infinitief /deelwoorden

√dā dātum te geven dāpaya (caus.stam) dāpayitum te laten geven
√budh bodhitum te ontwaken bodhaya (caus.stam) bodhayitum (tot bewustzijn) wekken

De infinitief wordt gebruikt als in het Nederlands, maar daar moeten enige opmerkingen bij gemaakt worden.

Het gebruik van de infinitief is beperkter dan in de Westgermaanse talen. Om te beginnen komt de infinitief nooit als onderwerp voor.

Als de infinitief staat achter een werkwoord als 'wensen' (**ik wil dat doen**), moeten onderwerp van de werkwoordsvorm en de infinitief dezelfde zijn. In het Nederlands is dat meestal ook het geval. In het Engels kun je nog zeggen **I wish you to go**, maar een dergelijke constructie is in het Nederlands en het Sanskriet niet mogelijk.

ahaṁ gantum icchāmi = **Ik wil gaan** (lett: ik te gaan wens)

De infinitief is vaak het lijd. vw. bij het werkwoord van de zin (*ik wil gaan*). Het heeft echter zijn werkwoordelijke potentie om een bijw. bep. of een object bij zich te krijgen behouden (**ik wil naar de stad gaan**). Dat is in het Sanskriet net zo.

ahaṁ vanaṁ gantum icchāmi = **Ik wil naar het bos gaan**.

De infinitief komt, net als in het Nederlands, vaak na een werkwoord (**Hij behoort te werken, kan werken, wil werken, begint te werken** etc.). De twee werkwoorden die het meest met een infinitief gebruikt worden, zijn de werkwoorden √śak (**kunnen, in staat zijn**) en √arh (**waard zijn**).

ahaṁ vanaṁ gantum śaknōmi = **Ik ben in staat om naar het bos te gaan**.

De infinitief kan evenwel ook na zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden komen of na een voornaamwoord. Dat is ook in het Nederlands het geval: **Het is tijd om dat te doen. Het is mogelijk om te blijven. Er is niets te eten.**

*śakyo draṣṭum*¹⁸⁶ = **Het is mogelijk te zien**.

idānīm avasara ātmānaṁ darśayitum = **Nu het is de gelegenheid jezelf te laten zien** (causatief!).

De infinitief wordt vaak gebruikt om een bepaling van doel uit te drukken.

pānīyaṁ pātum nadīm agamat = **Hij ging naar de rivier om water te drinken.** (lett: Om water te drinken naar de rivier hij ging.)

186 De o van śakyo is het gevolg van sandhi.

De deelwoorden

In het Nederlands kennen we maar twee deelwoorden: het tegenwoordig deelwoord (**doende**) en het voltooid deelwoord (**gedaan**). Willen we een deelwoord-gedachte in een verleden of toekomstige tijd uitdrukken of in een lijdende vorm, dan gebruiken we òf de infinitief òf het voltooid deelwoord met daarbij een of meer hulpwerkwoorden: **ik zou het hebben moeten doen, ik zou het morgen gedaan moeten hebben, het moet gedaan worden**, etc.

In het Sanskriet kunnen van de verschillende tijden en vormen bijna allemaal deelwoorden gevormd worden. In het onderstaande schema is te zien welke er zijn:

Presens: bedrijvende vorm, middenvorm

Futurum: bedrijvende vorm, middenvorm, lijdende vorm (*gerundivum*)

Imperfectum: lijdende vorm, bedrijvende vorm

Perfectum: bedrijvende vorm, middenvorm

+

Het onverbogen deelwoord (absolutivum)

Een deelwoord fungeert in het Sanskriet altijd als een bijvoeglijk naamwoord en wordt dan ook als zodanig verbogen (met uitzondering van de 'absolutivum' die wel als bijvoeglijk naamwoord fungeert, maar niet verbogen wordt).

De deelwoorden van de tegenwoordige tijd (presens)

a. bedrijvende vorm

Het tegenwoordig deelwoord wordt in het Nederlands meestal als vooropgeplaatst bijv. nw gebruikt (**blaffende honden; het huilende kind**). Het kan evenwel ook in een nageplaatste bepaling gebruikt worden (**De man, huilend als een kind, was ontroostbaar**). In dat geval worden er eigenlijk twee mededelingen tegelijkertijd gedaan, waarvan de ene ondergeschikt is gemaakt aan de andere:

a. **De man huilde als een kind, en**

b. **De man was ontroostbaar.**

Het deelwoord hoort altijd bij een zelfstandigheid, of het er nu vóór of ná staat. Op basis van zijn verbale mogelijkheden kan het deelwoord verschillende bepalingen en objecten bij zich krijgen.

vb. **De in 1980 door deze aannemer in ons dorp *gebouwde* huizen zijn van slechte kwaliteit.**

Het deelwoord **gebouwd** heeft verschillende bepalingen bij zich, die een normaal bijv. nw. niet bij zich kan hebben. Deze mogelijkheden heeft het tegenwoordig deelwoord in het Sanskriet ook. En net als in het Nederlands gaan bepalingen bij het deelwoord eraan vooraf en het zelfstandig naamwoord (of voornaamwoord) waar het deelwoord bij hoort, volgt. Het deelwoord ontleent aan het substantief of voornaamwoord zijn geslacht, getal en naamval.

nagaraṁ dhāvan manusyaḥ = **de naar de stad rennende man**

yuddhe naśyan sa svargaṁ gacchati = **Hij die in de strijd sterft, gaat naar de hemel.** (lett. **De in de strijd stervende, hij naar de hemel gaat**)

Het tegenwoordig deelwoord kan niet als naamwoordelijk deel van het gezegde worden gebruikt, zoals in het Engels heel gebruikelijk is. *He is writing a book* wordt in het Sanskriet niet met een deelwoord vertaald. Ook in het Nederlands komt dit gebruik trouwens weinig voor. Het woord *doende* is een deelwoord dat een enkele keer nog zo gebruikt wordt: *Hij is druk doende met van alles en nog wat*. Meestal gebruiken wij een omschrijving als ' bezig zijn met' of 'aan het' (**hij is bezig met het schrijven van een boek; hij is een boek aan het schrijven**).

Het tegenwoordig deelwoord wordt gevormd door de uitgang van de 3e persoon meervoud te nemen (-*anti*) en daar de *i* van af te halen. Dan blijft er -*ant* over¹⁸⁷. De vorm met -*ant* wordt verbogen als *adat/adant*.¹⁸⁸ Het woord kan zowel zelfstandig als bijvoeglijk gebruikt worden.

¹⁸⁷ Dit is historisch gezien hetzelfde suffix als ons -*end* in het tegenwoordig deelwoord 'blaffend'.

¹⁸⁸ Zie het deel Vormleer (Naamwoorden). Deze groep wordt meestal met de zwakke vorm (*adat*) aangeduid.

√bhū	zijn, worden	<i>bhavanti</i>	<i>bhavant</i>	zijnde, wordende
√as	zijn	<i>santi</i>	<i>sant</i>	zijnde
√ad	eten	<i>adanti</i>	<i>adant</i>	etende
√div	spelen	<i>dīvyanti</i>	<i>dīvyant</i>	spelende
√dhāv	rennen	<i>dhāvanti</i>	<i>dhāvant</i>	rennende
√sthā	staan	<i>tiṣṭhanti</i>	<i>tiṣṭhant</i>	staande
√brū	spreken	<i>bruvanti</i>	<i>bruvant</i>	sprekende
√han	doden	<i>ghnanti</i> ¹⁸⁹	<i>ghnant</i>	dodende

De werkwoorden van de 3e klasse werkwoorden gaan in de 3e persoon meervoud niet op *-anti* uit maar op *-ati*. Het deelwoord gaat dan ook op *-at* uit en in al de gevallen waar *adat* de sterke *-ant-* of *-an-*vorm heeft, hebben zij de *-at-*vorm.

√hu **offeren** *juhvati* *juhvat* **offerende**

Het tegenwoordig deelwoord kan worden ontkend door er *a-* (of *an-* vóór een vocaal) voor te plaatsen:

<i>juhvat</i>	offerende	<i>ajuhvat</i>	niet offerende
<i>adant</i>	etende	<i>anadant</i>	niet etende

b. middenvorm

De middenvorm heeft zijn eigen tegenwoordig deelwoord. Het wordt gevormd door *-māna* achter de stam te plaatsen bij de werkwoorden van de thematische vervoeging (de klassen 1, 4, 6 en 10) en *-āna* achter de zwakke stamvorm bij de werkwoorden van de athematische vervoeging (de andere klassen). Dit deelwoord komt alleen voor bij werkwoorden die een middenvorm kennen.

klasse ww-stam stam v.h. teg. deelw.

√bhāṣ	1	<i>bhāṣa</i>	<i>bhāṣamāna</i>	sprekende
√sev	1	<i>seva</i>	<i>sevamāna</i>	dienende
√man	4	<i>manya</i>	<i>manyamāna</i>	denkende
√yuj	7	<i>juñj</i>	<i>juñjāna</i>	verbindende
√kr̥	8	<i>kuru</i>	<i>kurvāna</i>	doende

Een uitzondering is het tegenwoordig deelwoord van √ās (**zitten**). Daarvan is de stam: *āsīna*.

¹⁸⁹ Deze vorm is onregelmatig in de verbuiging van √han. Zie de beperking van de klasse 2-werkwoorden.

136 ►► **Vormleer: Werkwoorden** ►► deelwoorden ►► toekomstende tijd

Het deelwoord wordt verbogen als een mannelijke of onzijdige *a*-stam of een vrouwelijke *ā*-stam.

iti manyamānaḥ sa nagaraṁ gacchati = **Dit denkende, gaat hij naar de stad.**
(lett. **Dit denkende, hij naar de stad gaat**)

c. lijdende vorm

Zoals we hebben gezien wordt het passivum gevormd door *-ya* achter de presens-stam te plaatsen en daarachter de uitgangen te laten volgen. De stam van de lijdende vorm gaat dus altijd uit op *-ya*. Het tegenwoordig deelwoord wordt gevormd door *-māna* achter deze stam te plaatsen.

√*paṭh* lezen *paṭhya* gelezen worden *paṭhyamāna* gelezen wordende

In het Nederlands wordt dit deelwoord niet gebruikt. We omschrijven het met een bijzin: **het 'gelezen wordende' boek > het boek dat gelezen wordt.**

Het deelwoord wordt, net als dat van de middenvorm, verbogen als een mannelijke of onzijdige *a*-stam of een vrouwelijke *ā*-stam.

De deelwoorden van het presens (en ook die van het imperfectum) kunnen gebruikt worden in een *absolute constructie*. Een dergelijke constructie kun je beschouwen als een soort beknopte bijzin. Onderwerp en deelwoord van deze beknopte bijzin staan beide in de locatief of de genitief.

vb. *bāle bhāṣamāṇe bālā gacchati* = **Terwijl de jongen spreekt, gaat het meisje weg.** (lett.: **In het spreken van de jongen, ...**)

Deze constructie wordt gebruikt als het onderwerp van de beknopte bijzin en dat van de hoofdzin verschillend zijn.

Zie voor een uitvoeriger bespreking en voorbeelden, het deel *Zinsbouw*.

De deelwoorden van de toekomstende tijd (futurum simplex)

a. bedrijvende vorm

b. middenvorm

Zoals we in het voorgaande hebben gezien, is het suffix van de toekomstende tijd *-sya* of, met een verbindingsvocaal, *-iṣya*.

De deelwoorden van deze tijd worden net zo gevormd als de deelwoorden van de tegenwoordige tijd: achter de stam komt de uitgang *-ant* in de bedrijvende vorm¹⁹⁰ en de uitgang *-māṇa* (<*māna*) in de middenvorm.

¹⁹⁰ Nooit *-at* zoals bij het tegenwoordig deelwoord van de klasse 3-werkwoorden.

De woorden worden ook net zo verbogen als de tegenwoordige deelwoorden.

		<i>stam futurum</i>		<i>deelw. futurum</i>	zal ... zijn
√gam	gaan	<i>gamīṣya</i>	zal gaan	<i>gamīṣyant</i>	zal gaande zijn
√bhū	zijn, worden	<i>bhaviṣya</i>	zal worden	<i>bhaviṣyant</i>	zal wordende zijn
√hu	offeren	<i>hoṣya</i>	zal offeren	<i>hoṣyant</i>	zal offerende zijn
√sev	dienen	<i>seviṣya</i>	zal dienen	<i>seviṣyamāṇa</i>	zal dienende zijn

In het Nederlands kennen we dit type deelwoorden niet. Naast de *werkende man* kennen wij niet zoals: **de zal werkende zijn man**. Wij omschrijven dat met een bijzin: **De man die aan het werk zal zijn, die gaat mediteren** etc.

c. lijdende vorm: het gerundivum

Voor het deelwoord van de lijdende vorm van de toekomstige tijd bestaat een aparte naam: het *gerundivum*.¹⁹¹ Het is een deelwoord dat het Nederlands niet kent, maar dat in het Sanskriet veel gebruikt wordt. Ook in het Latijn worden constructies met een gerundivum veel gebruikt. Er wordt mee uitgedrukt dat er iets ‘gedaan moet worden’ of dat er ‘een bepaalde verplichting’ is.

We treffen een deelwoord van dit type onder meer aan in het volgende bekende vers uit de *Nṛsiṃhottaratāpanīya Upaniṣad*:¹⁹²

sa ātmā sa vijñeyaḥ (**Hij is het Zelf; hij moet gekend worden**).

Het gerundivum wordt gevormd door *-ya*, *-anīya* of *-tava* achter de wortel te plaatsen. Bij veel werkwoorden zijn alle drie de suffixen mogelijk, zonder betekenisonderscheid.

Zo heeft √*man* de volgende gerundivumvormen naast zich: *mānya*, *mānanīya* en *mantava* (**moet gedacht worden**).

De vorm van de wortelvocaal hangt af van het suffix dat gebruikt wordt.

Vóór *-anīya*:

- De wortelvocaal verschijnt in de *guṇa*-vorm: √*kr* – *karaṇīya*.

Vóór *-tava*:

- De wortelvocaal verschijnt meestal in de *guṇa*-vorm: √*ji* – *jetava*

Vóór *-ya*:

- Een *ā* aan het einde van de wortel wordt tot *e*: √*dā* – *deya*.¹⁹³

¹⁹¹ Het woord *gerundivum* is afkomstig uit het Latijn.

¹⁹² Om didactische redenen staan de woorden los van elkaar.

¹⁹³ Vergelijk ook *vijñeya* (moet gekend worden) van *vi* + √*jñā* in het hierboven gegeven voorbeeld.

138 ► Vormleer: Werkwoorden ► deelwoorden ► gerundivum / imperf.

- Als de wortel uitgaat op een *i* of een *ī*, verschijnt de *guṇa*-vorm: \sqrt{ni} – *neya*.
- Als hij uitgaat op een *u* of een *ū* verschijnt de *guṇa*-vorm of de verzwaarde vorm (de *vṛddhi*-vorm): $\sqrt{bhū}$ – *bhāvya*.
- Als hij uitgaat op een *ṛ* of een *ṝ*, verschijnt de verzwaarde vorm: \sqrt{kr} – *kārya*.
- Een *i* en *u* die door een enkele consonant worden gevolgd, verschijnen in de *guṇa*-vorm: \sqrt{yuj} – *yojya*. Een *a* wordt in die positie soms verlengd: \sqrt{vac} – *vācyā*. En een *ṛ* ondergaat geen verandering: $\sqrt{dṛś}$ – *dṛśya*.

Enkele voorbeelden:¹⁹⁴

		-anīya	-tava	-ya	moet / zal ... worden
\sqrt{gam}	gaan	<i>gamanīya</i>	<i>gantavya</i>	<i>gamyā</i>	moet gegaan worden
\sqrt{kr}	doen	<i>karaṇīya</i>	<i>kartavya</i>	<i>kārya</i>	moet gedaan worden
$\sqrt{dā}$	geven	<i>dānīya</i>	<i>dātavya</i>	<i>deyā</i>	moet gegeven worden
$\sqrt{jñā}$	kennen	-	<i>jñātavya</i>	<i>jñeya</i>	moet gekend worden
$\sqrt{pā}$	drinken	<i>pānīya</i>	<i>pātavya</i>	<i>peyā</i>	moet gedronken worden
\sqrt{hu}	offeren	-	<i>hotavya</i>	<i>havyā</i>	moet geofferd worden
$\sqrt{smṛ}$	zich herinneren	<i>smaraṇīya</i>	<i>smartavya</i>	<i>smāryā</i>	moet herinnerd worden
$\sqrt{nī}$	leiden	<i>nananīya</i>	<i>netavya</i>	<i>neyā</i>	moet geleid worden
$\sqrt{bhū}$	zijn	<i>bhavanīya</i>	<i>bhavitavya</i>	<i>bhāvya</i>	zal moeten zijn
\sqrt{prach}	vragen	-	<i>praṣṭavya</i>	<i>prcchya</i>	moet gevraagd worden
$\sqrt{śubh}$	schijnen	<i>śobhanīya</i>	-	-	moet geschenen worden

Het deelwoord hoort altijd bij het onderwerp van de lijdende zin en staat dus in de nominatief (m/f/n). Diegene of datgene wat in de bedrijvende zin onderwerp zou zijn geweest (in het eerste voorbeeld hieronder: ‘de koning’), staat in de instrumentalis.

aśvo rājñā neyaḥ = Het paard moet door de koning geleid worden.

sa vijñeyaḥ = Hij moet gekend worden.

Net zoals er lijdende zinnen kunnen zijn zonder onderwerp (Ned. vb.: **Er wordt gedanst**), zo kunnen er ook lijdende zinnen zijn zonder onderwerp mèt een gerundivum (Ned. vb: **Er moet gedanst worden**). In dat geval heeft het gerundivum in het Sanskriet de uitgang van de neutrum singularis nominatief.

¹⁹⁴ Een streepje in het volgende overzicht betekent dat die vorm niet overgeleverd is.

peyam = Er moet gedronken worden

mayā gantavyam = Er moet door mij gegaan worden¹⁹⁵ > Ik moet gaan.

Het gerundivum wordt vaak gebruikt als een gebiedende wijs.

gantavyam = Er moet gegaan worden > Ga!

De deelwoorden van de verleden tijd (imperfectum)

Van de deelwoorden van het imperfectum wordt eerst dat van de lijdende vorm behandeld en daarna dat van de bedrijvende vorm.

a. lijdende vorm

Dit deelwoord is het meest vergelijkbaar met wat wij in het Nederlands het *voltooid deelwoord* noemen. Het is in het Sanskriet altijd een bijvoeglijk naamwoord. Er wordt niet gezegd: **De koning is gegaan**, maar: **De koning is de gegane**. En omdat het werkwoord **zijn** vaak niet wordt uitgedrukt, blijft er over: **De koning de gegane** (*rājā gataḥ*).

Ook in het Nederlands wordt het voltooid deelwoord vaak als bijj. nw. gebruikt: **het gesproken woord, de geverfde deur** etc.

Het voltooid deelwoord gaat altijd uit op een *-a* en wordt dan ook volgens de *a*-stammen verbogen.¹⁹⁶ Het staat altijd in dezelfde naamval als het woord waar het bij hoort.

dattā mālā = de gegeven bloemenkrans (nom.)

dattaṁ phalam atti = Hij eet de gegeven vrucht. (acc.)

pustakaṁ mayā dattam = Het boek (is) het door mij gegevene > Ik heb het boek gegeven.

rājā vanam gataḥ = De koning (is) de naar het bos gegane > De koning is naar het bos gegaan.

Het deelwoord wordt gevormd door *-ta* (of: *-ita* of *-na*) te plaatsen achter de wortel (soms met verzwakte vocaal). De klankveranderingen t.g.v. *sandhi* maken het soms lastig de vormen direct te herkennen. Enkele voorbeelden:

√*bhr*
√*yuj*

dragen
verbinden

bhṛta
*yukta*¹⁹⁷

gedragen
verbonden

¹⁹⁵ Het woord *mayā* is instrumentalisvorm.

¹⁹⁶ De vrouwelijke verbuiging is die van de *ā*-stammen.

¹⁹⁷ Een *j* wordt vóór een *t* tot een *k* of een *ṣ*.

140 ►► Vormleer: Werkwoorden ►► deelwoorden ►► voltooid deelwoord

√sic	bevochtigen	sikta ¹⁹⁸	bevochtigd
√budh	ontwaken	buddha ¹⁹⁹	ontwaakt
√labh	verkrijgen	labdha	verkregen
√kr	doen	krta	gedaan
√drś	zien	dr̥ṣṭa ²⁰⁰	gezien
√jñā	kennen	jñāta	gekend
√yā	gaan	yāta	gegaan
√khyā	vertellen	khyāta	verteld
√smṛ	herinneren	smṛta	herinnerd
√nī	leiden	nīta	geleid
√bhū	zijn, worden	bhūta	geworden
√vac	spreken	ukta	gesproken
√as	zijn	-	-

Enkele bijzonderheden:

Wanneer de wortel uitgaat op een *ā* of een *ai*, verandert deze soms in een *i* of *ī*.

√pā	drinken	pīta	gedronken
√gai	zingen	gīta	gezongen
√sthā	staan	sthita	gestaan

Wanneer de wortel uitgaat op een *a* gevolgd door een nasaal, dan verdwijnt de nasaal in het voltooid deelwoord.

√gam	gaan	gata	gegaan
√yam	steunen	yata	gesteund
√nam	buigen	nata	gebogen
√man	denken	mata	gedacht
√han	doden	hata	gedood

Soms evenwel verandert de *a* + nasaal in een *ā* of een *ā* + *n*.

√jan	geboren worden	jāta	geboren
√kram	(voort)schrijden	krānta	(voort)geschreden

De wortels van de werkwoorden van de 10e klasse krijgen het suffix *-ita*. Als er sprake is van een causatief (werkwoord met het suffix *-aya*), verdwijnt *-aya* vóórdat *-ta* wordt toegevoegd.

198 Een *c* wordt vóór een *t* tot een *k*.

199 Als *ta* volgt op een stemhebbende geaspireerde medeklinker, wordt de *t* stemhebbend en de aspiratie gaat naar de laatste consonant, dus de *t* wordt tot een *dh*.

200 Een *ś* wordt samen met een *t* tot een *ṣṭ*.

\sqrt{cur}	stelen			<i>corita</i>	gestolen
$\sqrt{tuṣ}$	tevreden zijn	<i>toṣaya</i>	tevreden stellen	<i>toṣita</i>	tevreden gesteld

Er zijn evenwel nog meer werkwoorden die *-ita* (of *-īta*)gebruiken. Hieronder volgen de meest bekende:

\sqrt{grah}	grijpen			<i>grhīta</i>	gegrepen
\sqrt{likh}	schrapen			<i>likhita</i>	geschraapt
\sqrt{vad}	spreken			<i>udita</i>	gesproken
\sqrt{vas}	wonen			<i>uṣīta</i>	gewoond

Er zijn enkele uitzonderlijke vormen:

$\sqrt{dā}$	geven			<i>datta</i>	is gegeven
\sqrt{prach}	vragen			<i>prṣṭa</i> ²⁰¹	is gevraagd
$\sqrt{dhā}$	plaatsen			<i>hita</i> (!)	is geplaatst

Het suffix *-ta* verschijnt als *-na* na wortels die uitgaan op een \bar{r} , na de meeste wortels die op een *d* uitgaan en na sommige die op een klinker of op een *g* of *j* uitgaan.

$\sqrt{p\bar{r}}$	vullen			<i>pūrṇa</i>	gevuld
\sqrt{pad}	gaan, verkrijgen			<i>panna</i>	verkregen
\sqrt{bhid}	snijden			<i>bhinna</i>	gesneden
$\sqrt{hā}$	verlaten			<i>hīna</i>	verlaten
\sqrt{bhaj}	verdelen			<i>bhagna</i> ²⁰²	verdeeld
\sqrt{majj}	zinken			<i>magna</i>	gezonken

Een deelwoord van dit soort moet meestal passief vertaald worden (**het geleerde, het gestolene** etc.), maar met bewegingswerkwoorden kan er een actieve betekenis zijn: **hij is gegaan, hij is gaan zitten, hij is geboren** etc.

Soms krijgt het deelwoord de betekenis van een abstract zelfstandig naamwoord. Het wordt dan als een onzijdige *a*-stam verbogen.

\sqrt{has}	lachen	<i>hasita</i>	gelachen	<i>hasita</i> (n.)	de lach
$\sqrt{jīv}$	leven	<i>jīvita</i>	geleefd	<i>jīvita</i> (n.)	het leven
$\sqrt{kṛ}$	doen	<i>kṛta</i>	gedaan	<i>kṛta</i> (n.)	de handeling
$\sqrt{bhū}$	zijn, worden	<i>bhūta</i>	geworden	<i>bhūta</i> (n.)	een element
<i>sam</i> + $\sqrt{kṛ}$	vervolmaken	<i>saṃskṛta</i>	geperfectioneerd	<i>saṃskṛta</i> (n.)	het Sanskriet

201 Een *ch* wordt vóór een *t* tot een *ṣ*. Een *t* die een *ṣ* volgt wordt een *t*.

202 De *j* wordt een *g* voor een *n*.

142 ► Vormleer: Werkwoorden ► deelwoorden ► perfectum

Soms ook krijgt het deelwoord de betekenis van een concreet zelfstandig naamwoord. Het wordt dan eveneens als een *a/ā*-stam verbogen, maar dan in alle geslachten.

√ <i>mṛ</i>	doden	<i>mṛta</i>	gedood	<i>mṛta</i> (m.)	een dode man
√ <i>gai</i>	zingen	<i>gīta</i>	gezongen	<i>gītā</i> (f.)	een lied
√ <i>budh</i>	ontwaken	<i>buddha</i>	ontwaakt	<i>buddha</i> (m.)	een verlicht mens
√ <i>vṛdh</i>	groeien	<i>vṛddha</i>	gegroeid	<i>vṛddha</i> (m.)	een oud persoon
<i>sam</i> + √ <i>dhā</i>	verzamelen	<i>samhita</i>	verzameld	<i>samhitā</i> (f.)	verzameling, eenheid

Het deelwoord kan, net als een gewoon adjectief, door *a-* of *an-* ontkend worden.

√ <i>vad</i>	spreken	<i>udita</i>	gesproken	<i>anudita</i>	niet gesproken
--------------	---------	--------------	-----------	----------------	----------------

b. bedrijvende vorm

Er is ook een deelwoord van de bedrijvende vorm van het imperfectum, maar dat komt veel minder voor.

Het wordt gevormd door *-vat/vant* achter het deelwoord van de lijdende vorm te zetten. Het wordt verbogen als een *-vat*-woord (zoals *bhagavat* dus).

√ <i>vac</i>	spreken	<i>ukta</i>	is gesproken	<i>uktavat</i>	gesproken hebbende
√ <i>kṛ</i>	doen	<i>kṛta</i>	is gedaan	<i>kṛtavat</i>	gedaan hebbende

Dit deelwoord wordt ook wel gebruikt met de betekenis van een werkwoordsvorm:

uktavān (m. sg. nom.) = de gesproken hebbende > hij sprak.

De deelwoorden van de verleden tijd (perfectum)

De deelwoorden van het perfectum hebben dezelfde betekenis als de deelwoorden van het imperfectum (*gedaan hebbende* etc.; zie boven).

a. bedrijvende vorm

In de bedrijvende vorm verschijnt het suffix *-vāms* achter de zwakke stam van het perfectum. Zo heeft √*stu* (**prijzen**) als zwakke stamvorm *tuṣṭu-* en √*kṛ* heeft als zwakke stamvorm *cakṛ-*. Daarachter komt dan de uitgang.

Dit deelwoord heeft een eigen verbuiging, nl. die van *cakṛvas* (met drie stamvormen).

b. middenvorm

Het deelwoord van de middenvorm komt nauwelijks voor. Het wordt gevormd met het suffix *-āna*. Men krijgt het door van de middenvorm van het perfectum 3 pl. de uitgang *-ire* weg te laten en *-āna* toe te voegen. Zo heeft *anu + √ vac* (**herhalen**) als deelwoord naast zich *anūcāna* (**herhaald hebbende** = geleerd).

Het deelwoord wordt verbogen als een mannelijke en onzijdige *a*-stam en een vrouwelijke *ā*-stam.

Het onverbogen deelwoord: het absolutivum

Het *absolutivum* is het enige deelwoord dat niet verbogen wordt. In feite is het oorspronkelijk helemaal geen deelwoord, maar is het een instrumentalisvorm van de infinitief. De (onzijdige) infinitief ging op *-tu* uit en werd aanvankelijk als een *u*-stam verbogen. De instrumentalis daarvan had een *-ā* als uitgang (*tu + ā > tvā*). Deze vorm is verstard en heeft een eigen betekenisaspect gekregen.

Hij wordt gebruikt om aan te geven dat iets in de tijd voorafgaat aan de handeling van het hoofdwerkwoord. Een Nederlands voorbeeld: **Nadat hij gegeten heeft, maakt hij een wandeling**. De groep **gegeten heeft** wordt in het Sanskriet met één zogenoemd deelwoord uitgedrukt (wat wij zouden kunnen vertalen met: **gegeten hebbend**) en dat deelwoord kan dan eventueel weer voorafgegaan worden door een object (**de appel**) of een bijwoordelijke bepaling (**thuis**).²⁰³ De hoofdzin kan in de tegenwoordige tijd staan, maar ook in de verleden of de toekomstige tijd.

mālā labdhvā sītā gacchati

Een bloemenkrans gekregen hebbend, gaat Sita. > Nadat Sita een bloemenkrans gekregen heeft, gaat ze.

*śatrum hatvā aham āgaccham*²⁰⁴

Nadat ik de vijand had gedood, kwam ik.

śatrum hatvā aham āgamisyāmi

Nadat ik de vijand zal hebben gedood, zal ik komen.

Net zoals je in het Nederlands een aantal van die bijzinnen achter elkaar zou kunnen zetten, kunnen er ook in het Sanskriet meerdere van derge-

²⁰³ Een enkele keer volgt een object of bepaling (zie twee vbb aan einde van deze paragraaf), maar dat is zeker geen regel.

²⁰⁴ Voor de duidelijkheid is de *sandhi* hier en in de volgende zin weggelaten.

144 ► **Vormleer: Werkwoorden** ► deelwoorden ► absolutivum

lijke onverbogen deelwoorden achter elkaar komen: **Nadat hij thuis een appel heeft gegeten en zijn handen heeft gewassen, gaat hij een wandeling maken.**

Het hoofdwerkwoord komt altijd ná deze deelwoorden. In het Nederlands kun je zeggen: **Hij maakt een wandeling nadat hij gegeten heeft.** In het Sanskriet is deze volgorde niet mogelijk. Daar wordt gezegd: **Gegeten hebbend, maakt hij een wandeling.**

Het onverbogen deelwoord hoort altijd bij het onderwerp van de zin.²⁰⁵ Een Nederlandse zin als **Hij ontmoette haar nadat ze uit het dorp gekomen was,** kan dus in het Sanskriet niet met een absolutivum worden uitgedrukt (want hij is het onderwerp van de hoofdzin en ze dat van de bijzin). Wèl met een absolutivum kan worden uitgedrukt een zin als: **Nadat ze uit het dorp gekomen was, zag ze hem staan.**

Het onverbogen deelwoord wordt gevormd door *-tvā* achter de wortel te plaatsen.

Door deze onveranderlijke uitgang zijn de onverbogen deelwoorden in het algemeen vrij gemakkelijk te herkennen. Hieronder volgen enkele voorbeelden:

√ <i>ji</i>	veroveren	<i>jītvā</i>	veroverd hebbend
√ <i>smṛ</i>	zich herinneren	<i>smṛtvā</i>	zich herinnerd hebbend
√ <i>kr</i>	doen	<i>kṛtvā</i>	gedaan hebbend
√ <i>bhū</i>	zijn, worden	<i>bhūtvā</i>	geworden zijnd

In sommige gevallen verschijnt de wortel in een licht gewijzigde vorm. Het is dezelfde vorm als die van het voltooid deelwoord op *-ta*, met één uitzondering: de wortels van de werkwoorden van de 10e klasse (incl. de causatieven) behouden hun suffix (*-aya*), al verandert wel de laatste *a* van *aya* in een *i* vóór het suffix *-tvā*.

√ <i>man</i>	denken	<i>mata</i>	gedacht	<i>matvā</i>	gedacht hebbend
√ <i>vac</i>	spreken	<i>ukta</i>	gesproken	<i>uktvā</i>	gesproken hebbend
√ <i>drś</i>	zien	<i>dr̥ṣṭa</i>	gezien	<i>dr̥ṣṭvā</i>	gezien hebbend
√ <i>sṛj</i>	scheppen	<i>sṛṣṭa</i>	geschapen	<i>sṛṣṭvā</i>	geschapen hebbend
√ <i>cur</i>	stelen	<i>corita</i>	gestolen	<i>corayitvā</i>	gestolen hebbend

Als het werkwoord een voorvoegsel heeft, wordt er *-ya* (of: *-tya*) toegevoegd in plaats van het achtervoegsel *-tvā*. Een paar voorbeelden:

²⁰⁵ Op deze regel is één uitzondering: In een passieve zin kan het *absolutivum* horen bij het woord dat in de oorspronkelijke bedrijvende zin als onderwerp fungeerde. Vb: *vīraṁ hatvā rājñā gajo muktaḥ* = 'De man gedood hebbende werd de olifant door de koning bevrijd' > 'Nadat de man door de koning was gedood, werd de olifant door hem bevrijd.'

√gam	gaan	gatvā	gegaan zijnd
ā + √gam	komen	āgamya, āgatya	gekomen zijnd
√han	doden	hatvā	gedood hebbend
ni + √han	neerslaan	nihatya	neergeslagen hebbend

En tot slot nog enkele lastige vormen (maar ook hier weer parallel lopend met de vorm van de wortel in het voltooid deelwoord):

√vad	spreken	uditvā	gesproken hebbend
√vas	leven	uṣṭivā	geleefd hebbend
√sthā	staan	sthitvā	gestaan hebbend
√labh	verkrijgen	labdhvā	verkregen hebbend

Het onverbogen deelwoord kan, net als een gewoon adjectief, door *a-* of *an-* ontkend worden. Dit ontkenningsspartikel geldt niet als een prefix bij het werkwoord.²⁰⁶

√gam	gaan	gatvā	gegaan zijnde	agatvā	niet gegaan zijnde
------	------	-------	---------------	--------	--------------------

In het tweede vers van de *Bhagavadgītā* (lett: **Lied van de Heer**) begint de bode Sañjaya zijn (blinde) koning te vertellen wat hij allemaal op het slagveld ziet. Zijn eerste zin luidt:

*dr̥ṣṭvā tu pāṇḍavānikam vyūḍham duryodhanastadā
ācāryam upasaṅgamyā rājā vacanam abravīt*

Als we de klankveranderingen t.g.v. *sandhi* even ongedaan maken en de woorden tot hun afzonderlijke vormen terugbrengen, lezen we:

*dr̥ṣṭvā tu pāṇḍavānikam vyūḍham duryodhanaḥ tadā
ācāryam upasaṅgamyā rājā vacanam abravīt*

We treffen in dit vers twee onverbogen deelwoorden aan, nl. *dr̥ṣṭvā* (**gezien hebbend**) en *upasaṅgamyā* (**benaderd hebbend**). De vervoegde werkwoordsvorm van de hoofdzin is *abravīt* (**sprak**).

In vertaling luidt deze zin:

Nadat (koning) Duryodhana het leger van de Pandava's, dat in slagordes stond opgesteld, had gezien (dr̥ṣṭvā: 1e absolutivum), en nadat hij naar zijn leraar toegegaan was (upasaṅgamyā: 2e absolutivum), sprak (abravīt) de koning deze woorden:

206 Als dat het geval was zou immers het suffix *-ya* gebruikt moeten worden.

In de eerste absolutivum-constructie staat het object ná het absolutivum (**het leger** etc.), in de tweede constructie staat het ervóór (**zijn leraar**).

Nog een voorbeeld uit een ander soort tekst.

In het *Knoflooktractaat*, een tekst uit het *Bowermanuscript*²⁰⁷, staat nauwkeurig beschreven hoe men vers uitgeperst knoflooksap therapeutisch kan gebruiken. De patiënt moet eerst een reinigingskuur ondergaan. Dan, **nadat hij eer heeft betoond aan de goden, de priesters en de vuurgod**, kan hij op een astrologisch gunstige dag beginnen met zijn knoflookkuur.²⁰⁸

De bijzin die met **nadat** begint, wordt in het Sanskriet weergegeven met een absolutivum-constructie.

sura-viprān pratipūjya pāvakam ca

De woord-voor-woord-vertaling daarvan luidt:

de goden en priesters (samenstelling; m. pl. acc.) **eer bewezen hebbende** (*prati + √pūj*; absolutivum) **en het vuur** (m. sg. acc.).

We zien dat het object²⁰⁹ bij het absolutivum in deze constructie er voor een deel vóór staat (**de goden en priesters**) en voor een deel erna (**en het vuur**). Ook dat is dus mogelijk.

207 Een Sanskriet manuscript uit de 6e eeuw dat in Oxford (Bodleian Library) wordt bewaard.

208 Vers 20 van tekst 1.

209 In het Nederlands zouden we hier spreken van een meewerkend voorwerp of indirect object: eer bewijzen aan.

Zinsleer

Inleiding

De zinsleer (met een deftige naam *syntaxis*) houdt zich bezig met hoe woordgroepen en zinnen zijn opgebouwd en hoe duidelijk wordt gemaakt welke relaties de verschillende woorden met elkaar hebben.

De regels m.b.t. de zinsbouw zijn in het Sanskriet vrij eenvoudig, zeker als je ze vergelijkt met het Latijn, het Grieks of de moderne Westgermaanse talen. Misschien komt dat mede doordat het grootste deel van de Sanskrietliteratuur in verzen geschreven is.

De meest kenmerkende eigenschappen van het Sanskriet zijn:

- de grote woordcomplexen (samenstellingen), die allerlei soorten bijzinnen overbodig maken;²¹⁰
- het veelvuldig gebruik van het absolutivum en de *absolute locatief*;²¹¹ en
- de afwezigheid van de indirecte rede.²¹²

Verder is ook nog opvallend:

- dat er veel zinnen voorkomen zonder een persoonsvorm; en
- dat er in ruime mate gebruik wordt gemaakt van passieve zinnen.

Congruentie

Het werkwoord stemt overeen met het onderwerp wat betreft persoon (1e, 2e en 3e) en getal (enkelvoud, tweevoud en meervoud). Dit verschijnsel, dat we in alle Germaanse en Romaanse talen en ook in het Sanskriet aantreffen, noemen we congruentie.²¹³

²¹⁰ Zie hiervoor het deel *Woordenschat*.

²¹¹ Deze worden besproken in de paragraaf *Deelwoordconstructies*.

²¹² Zie de paragraaf 'Zinnen met *iti*'.

²¹³ Om didactische redenen worden de woorden in de voorbeelden niet verbonden en zijn er geen sandhiregels op toegepast.

148 ► Zinsbouw ► Congruentie

N.B. Als het onderwerp een voornaamwoord is, wordt het vaak niet uitgedrukt. Aan de persoonsvorm kun je immers zien wat het onderwerp moet zijn. Je zou kunnen zeggen dat de congruentie het vermelden van het voornaamwoord overbodig maakt.

<i>gacchāmi</i>	=	Ik ga.
<i>gacchati</i>	=	Hij gaat.
<i>rāmaḥ gacchati</i>	=	Rama gaat.
<i>rāmaḥ sītā ca gacchataḥ</i>	=	Rama en Sita gaan (beiden).
<i>kutra gajāḥ gacchanti</i>	=	Waar gaan de olifanten naar toe?

Als het onderwerp refereert aan twee of meer personen die met een voornaamwoord worden aangeduid (**ik en jij; jij en hij; etc.**) dan wordt bij de werkwoordsuitgang eerst voor de 1e persoon (tweevoud of meervoud) gekozen als die er is, en dan voor de 2e persoon. Als er geen **ik/wij** en geen **jij/jullie** is, dan wordt de uitgang voor de 3e persoon gebruikt.

<i>tvam aham ca gacchāvaḥ</i>	=	Jij en ik (= wij tweeën) gaan.
<i>tvam naraḥ ca gacchathaḥ</i>	=	Jij en de man (= jullie tweeën) gaan.

Nog enkele opmerkingen m.b.t. het getal van het onderwerp:

- Soms gebruikt een schrijver de meervoudsvorm om naar zichzelf te verwijzen (zoals overigens ook in het Nederlands wel gebeurt). Vāgbhaṭa gebruikt in zijn *Aṣṭāṅga Hṛdayam* in de aanhef van veel van zijn hoofdstukken de werkwoordsvorm *vyākhyāsyāmaḥ* (= **wij zullen uiteenzetten**), terwijl hij naar zichzelf verwijst (= **ik**).
- Sommige woorden worden alleen in het meervoud gebruikt (zoals het woord *hersenen* in het Nederlands) en deze worden dan in het Nederlands vaak als enkelvoud vertaald.

<i>apaḥ sravanti</i>	=	Het water stroomt. (lett.: de wateren stromen)
<i>varsāḥ āgacchanti</i>	=	Het regenseizoen komt. (lett.: de regens komen)

In het Sanskriet staat soms een deelwoord op de plaats van de persoonsvorm (zie onder). In dat geval stemt het deelwoord overeen met het onderwerp wat betreft geslacht en getal.

<i>sa gataḥ</i>	=	Hij gaat. (lett.: hij (is) de gegane)
<i>sītā gatā</i>	=	Sita gaat.

narau gatau = De twee mannen gaan.
rājā hataḥ = De koning is gedood.

Een enkele keer stemt het deelwoord wat geslacht betreft overeen met het naamwoordelijk deel v.h. gezegde. Zo is *tvam* in het volgende voorbeeld een mannelijk woord en *mitra* is onzijdig. Het deelwoord *jāta* richt zich naar het laatste (onzijdige) woord.

tvam me mitram jātam = Jij bent mijn vriend geworden (lett: jij mijn vriend (bent) de gewordenene).

Woordvolgorde

In het Nederlands worden de relaties tussen de zinsdelen onderling vooral duidelijk gemaakt via bepaalde betrekkingwoorden (voorzetsels en bijwoorden) en via de woordvolgorde.

Vgl. de Nederlandse zinnen: **De kat eet de muis** en **De muis eet de kat**. Alleen op basis van de woordvolgorde weten we wie er eet en wie opgegeten wordt.

En als we het werkwoord vooraan zetten: **Eet de kat de muis** dan weten we bovendien dat er sprake is van een vraag. De plaats van de persoonsvorm (= de vervoegde werkwoordsvorm) in de zin kan dus bepalend zijn voor het type zin: mededeling of vraag.

Ook het Sanskriet maakt gebruik van een bepaalde woordvolgorde bij de bouw van de woordgroep en de zin, maar die is niet zo ‘vast’ als in de moderne talen.

De woordgroep

Als een zelfstandig naamwoord bepalingen bij zich heeft, gaan die daar in het algemeen aan vooraf, net als in het Nederlands.

Een lidwoord kent het Sanskriet niet. Of het zelfstandig naamwoord bepaald of onbepaald is (**de/het** of **een**), moet de context uitwijzen.

Soms wordt het telwoord *eka* (één) gebruikt als onbepaald lidwoord. Dit kan dan worden vertaald met **een** of **een zekere**.

En soms wordt het aanwijzend vnw. *tad* (m. sg. nom. *sa*) gebruikt als bepaald lidwoord. Meestal ontbreekt het echter.

150 ► Zinsbouw ► Woordvolgorde ► de zin

Een voornaamwoord staat in dezelfde naamval als het substantief waar het bij hoort.

<i>sa gajaḥ vane vasati</i>	=	Die (of: de) olifant leeft in het bos.
<i>kam gajam paśyati</i>	=	Welke olifant ziet hij?
<i>tām mālām paśyati</i>	=	Zij ziet die bloemenkrans.

Wanneer het gaat om een pers.vnw. of een zelfst. nw. dat een bezitsrelatie aanduidt (**zijn zoon, de olifant van de man**), dan staat dat woord in de genitief.

<i>mama pustakam paśyati</i>	=	Hij ziet mijn boek.
<i>narasya gajam paśyati</i>	=	Hij ziet de olifant van de man.

Wanneer een zelfst. nw. wordt voorafgegaan door een bijv. nw (**de kleine bloemenkrans**), een deelwoord (**de gegeven vrucht**), een pronominaaladjectief (**alle jongens**) of een van de telwoorden 1 t/m 4 (**drie vrienden**), stemt dit woord overeen met het zelfst. nw. wat betreft geslacht, getal en naamval.²¹⁴

<i>alpāḥ bālāḥ hasati</i>	=	De kleine jongen lacht.
<i>alpām mālām paśyati</i>	=	Zij ziet de kleine bloemenkrans.
<i>pakvāni phalāni paśyati</i>	=	Hij ziet rijpe vruchten.
<i>dattam phalam atti</i>	=	Hij eet de gegeven vrucht.
<i>sarve bālāḥ āgacchanti</i>	=	Alle jongens komen.
<i>trīṇi mitrāṇi gacchanti</i>	=	De drie vrienden gaan weg.

De zin

De woordvolgorde in de zin is allerm minst vast. Toch zijn er wel enkele regels te formuleren waaraan de meeste zinnen voldoen. Er kunnen evenwel altijd uitzonderingen voorkomen. De belangrijkste regels volgen hieronder:

- Het werkwoord staat vrijwel altijd op de laatste plaats in de zin.²¹⁵

<i>gajaḥ vane vasati</i>	=	De olifant leeft in het bos.
--------------------------	---	------------------------------

- Dat is ook het geval bij een vraagzin. Dat er sprake is van een vraag blijkt wel uit het gebruik van een vraagwoord (*kuṭra* in het volgende voorbeeld).

²¹⁴ Heel vaak vormt een bijv. nw met een zelfstandig nw een samenstelling. Hier gaat het evenwel om de situatie dat de woorden los van elkaar staan.

²¹⁵ Hierin stemt het Sanskriet overeen met het Latijn.

kutra gajaḥ vasati = **Waar leeft de olifant?**

- De zin begint gewoonlijk met het onderwerp van de zin. Daarna volgt het lijdend voorwerp en dan het gezegde.

naraḥ gajam paśyati = **De man ziet de olifant.**

- Een bijw. bep. van richting (in de accusatief) staat meestal direct vóór het gezegde.

naraḥ vanam gacchati = **De man gaat naar het bos.**

- Een bijw. bep. van herkomst (in de ablatief) gaat aan de bijw. bep. van richting vooraf.

naraḥ grāmāt vanam gacchati = **De man gaat vanuit het dorp naar het bos.**

- Als de zin een ontkennend woord bevat, staat dat vóór het gezegde.

naraḥ gajam na paśyati = **De man ziet de olifant niet.**
*mā gaccha*²¹⁶ = **Ga niet!**

- Een aanspreking (vocatief) staat in feite buiten de zin. Hij gaat meestal aan de zin vooraf, maar kan daar ook op volgen en kan zelfs in het midden van de zin staan. Soms wordt hij vergezeld van een tussenwerpsel (dat ook geen deel van de zin uitmaakt).

aho rāma kutra gajaḥ vasati = **Hé Rama, waar leeft de olifant?**
kim akurvata sañjaya = **Wat deden zij, Sanjaya?**

- Een zinsdeel waar de nadruk op gelegd wordt, kan op de eerste plaats staan.

grāme naraḥ gajam paśyati = **In het dorp ziet de man de olifant.**

- Kleine onbeklemtoonde bijwoorden of voegwoorden staan na het eerste zinsdeel. Als dat eerste woord een ontkenningsspartikel is, staat het na dat ontkenningsspartikel.

²¹⁶ In een gebiedende zin is het ontkenningsspartikel *mā*.

rāmaḥ tu vanam gacchati = Maar Rama gaat naar het bos.
gacchati na ca gacchāmi = Hij gaat en ik ga niet.

Naamvallen

In de oudere taalstadia van de Germaanse talen, dus ook van het Nederlands, werden de relaties tussen de woorden voor een groot deel duidelijk gemaakt door de naamvallen, die aangaven welke functie een woord of woordgroep in het grotere geheel vervulde.

Vgl. de Nederlandse woordgroep **de heer des huizes**. De genitiefvorm van **des huizes** geeft aan dat deze groep een bijvoeglijke bepaling is bij **de heer**. De **-s** van **Piets jas** is ook nog een dergelijke oude genitiefvorm. In het nieuwere Nederlands wordt een dergelijke bezitsrelatie uitgedrukt door **van: de eigenaar van het pand**.

In het Sanskriet is de naamval de sleutel tot de interpretatie van de zin. Woordorde en betrekkingwoorden spelen een ondergeschikte rol. Daarom worden hieronder de belangrijkste functies van de verschillende naamvallen besproken.

Nominatief (1e naamval)

De nominatief is de naamval van het onderwerp en het nw. deel van het gezegde. Dat is ook in de Westgermaanse talen het geval (of: het geval geweest).

Doordat het Sanskriet veelvuldig passieve zinnen gebruikt (die zonder onderwerp kunnen voorkomen), komt het onderwerp evenwel minder voor dan in sommige Westgermaanse talen.

Naast het onderwerp zijn er echter nog een aantal situaties waarin de 1e naamval kan voorkomen. De volgende zinsdelen kunnen in de nominatief staan:

1. het onderwerp.
2. het naamw. deel van het gezegde (terwijl het ww. deel vaak ontbreekt).
3. een woord of woordgroep die buiten zinsverband wordt aangehaald.
4. een woord of woordgroep, die gevolgd wordt door *iti* en een soort lijd. vw. is bij een werkwoord als **noemen, zeggen, beschouwen** e.d.

5. een woord of woordgroep die een aanvulling is bij een passieve vorm van een ww. als **noemen of beschouwen**.²¹⁷ In feite lijkt dit natuurlijk veel op een nw. gez. (**hij wordt als de leraar beschouwd – hij is de leraar**).

<i>narah gacchati</i>	= De man gaat.	Onderwerp in 1e nv.
<i>sā bhāryā sītā asti</i>	= Deze vrouw is Sita.	Ond. + nw. gez. in 1e nv.
<i>ācāryaḥ iti mām viduḥ</i>	= Als leraar, zo kennen ze mij.	Het woord 'leraar' in 1e nv.
<i>sa vijñeyāḥ vyādhiḥ aindriyakāḥ</i>	= Deze moet beschouwd worden als een zintuig-gerelateerde ziekte.	Ond. + als-bepaling in 1e nv.
<i>vanam mayā gamyate</i>	= Er wordt door mij naar het bos gegaan > Ik ga naar het bos.	Geen ond. (geen 1e nv.)

Accusatief (2e naamval)

De volgende zinsdelen (of delen van zinsdelen) staan in de accusatief:

1. het lijdend voorwerp.
2. de bepaling bij een ww van beweging (**gaan naar ..., vertrekken naar ..., etc.**).
3. een aanvulling bij een ww van beweging in de vorm van een abstract zelfst nw. (in de vertaling vaak een nw. gez. met **worden**).
4. een bepaling van tijd of van afstand.
5. een bepaling bij een bijv. nw dat een verlangen of gehechtheid uitdrukt (**verlangend naar ..., toegewijd aan ..., etc.**).

<i>rājā vacanam abravīt</i>	= De koning sprak de woorden ²¹⁸	Lijd.vw.
<i>narah vanam gacchati</i>	= De man gaat naar het bos.	Bepaling van richting.
<i>narah vṛddhatām gacchati</i>	= De man wordt oud. (lett: gaat naar de ouderdom)	Aanvulling bij 'gaan'.
<i>māsam adhīte</i>	= Hij leert gedurende een maand.	Bepaling van tijd.
<i>damayantīm anuvrataḥ</i>	= Aan Damayanti toegewijd.	Bepaling bij 'toegewijd'.

Soms bevat een zin twee zinsdelen die in de accusatief staan. Dat komt voor bij:

- a. werkwoorden als **noemen, beschouwen, kennen etc.**
- b. werkwoorden als **spreken, vragen, onderwijzen, verkrijgen etc.**
- c. werkwoorden die een lijd.vw. en een bepaling van richting bij zich hebben.

²¹⁷ In het Nederlands spreken we hier wel van een resultatieve werkwoordsbepaling of een predicatief complement. Vbb. 'Hij wordt benoemd tot voorzitter. Hij wordt beschouwd als baas.'

²¹⁸ In feite is *vacanam* een enkelvoudsvorm. Het woord wordt evenwel vaak gebruikt in de betekenis: 'de volgende woorden, het volgende' als een inleiding op een directe rede.

154 ► Zinsbouw ► Naamvallen ► instrumentalis (3e)

- d. bij causatieven als er twee lijd. voorwerpen zijn.
- e. bij causatieven als er een lijd. vw. is èn een bep. van richting.

<i>tvām ācāryam jānāmi</i>	=	Ik beschouw jou als de leraar.
<i>aśvam naram pṛcchāmi</i>	=	Ik vraag de man naar het paard.
<i>aśvam grāmam nayāmi</i>	=	Ik breng het paard naar het dorp.
<i>putram vedam adhyāpayati</i>	=	Hij laat de jongen de veda leren.
<i>asato mā sadgamaya</i> (<i>< asataḥ mā sat gamaya</i>) ²¹⁹	=	Laat mij gaan van het niet-zijn naar het zijn.

Instrumentalis (3e naamval)

Een woord of woordgroep in de instrumentalis laten we in de vertaling vaak beginnen met *met* of *door*. Het gaat om de persoon, het instrument of de begeleider waarmee of waardoor de handeling wordt verricht.

De volgende zinsdelen (of delen van zinsdelen) staan in de instrumentalis:

1. het instrument of het middel waarmee iets wordt gedaan.
2. de persoon waarmee je iets doet (of zonder wie je iets doet).²²⁰
3. de weg of het voertuig waarmee een handeling mogelijk wordt gemaakt.
4. de handelende persoon in een passieve zin.
5. een bepaling die de oorzaak of reden van de handeling aangeeft.
6. een bepaling die aangeeft dat je handelt 'in overeenstemming met'.
7. een bepaling bij een bijv. nw. die oorzaak of reden aangeeft.

<i>tapasā</i>	=	door ascese, met toewijding
<i>rāmaḥ mitrena saha gacchati</i>	=	Rama gaat samen met zijn vriend.
<i>vājīnā carati</i>	=	Hij rijdt weg op een hengst.
<i>īśā vāsyam idam sarvam</i>	=	Door de heer moet dit alles bestuurd worden.
<i>drupada-putreṇa tava śiṣyeṇa dhīmatā</i>	=	(Het leger is opgesteld) door Drupada's zoon, uw knappe leerling. ²²¹
<i>tava anugraheṇa</i>	=	door jouw vriendelijkheid
<i>jātyā</i>	=	in overeenstemming met zijn geboorte/afkomst
<i>laśuna laghuḥ ca gandhena sa-durjaraḥ</i> <i>ca</i>	=	De knoflook (is) zowel licht verteerbaar als door zijn geur tegelijkertijd zwaar verteerbaar.

²¹⁹ Dit is zo'n bekende zin (uit de *Brhadāranyaka Upaniṣad*) dat ik hier de *sandhi* laat staan.

²²⁰ Het woord *vinā* (zonder) gaat net als *saha* (samen met) eveneens vaak vergezeld van een instrumentalis.

²²¹ *Uw knappe leerling* is een bijstelling bij Drupada's zoon en staat daarom ook in de instrumentalis.

Datief (4e naamval)

Het gebruik van de datief vertoont grote overeenkomst met dat van het meewerkend voorwerp en het belanghebbend voorwerp in het Nederlands (Vbb. **Ik geef het jou. Ik koop een paar sokken voor hem.**).

De volgende zinsdelen en delen van zinsdelen kunnen in de datief staan:

1. het indirect object bij werkwoorden als **geven, vertellen, beloven, tonen, aanbieden, sturen, zenden, aanbidden** etc. Soms staat er ook een lijdend voorwerp bij, soms niet.
2. een bepaling bij een woord dat een groet of eerbetoon uitdrukt.
3. het indirect object bij zogenaamde ‘onpersoonlijke’ werkwoorden als **behagen, opwinden, verwonden, berouwen** etc.
4. het object dat een doel aangeeft waarvoor de handeling wordt verricht (**Ik doe het voor jou. Ik werk om rijk te worden.**).
5. een bepaling bij een woord waarin het doel wordt uitgedrukt (**geld voor de boodschappen**).
6. het object bij werkwoorden als **geschikt zijn voor, leiden tot, in staat zijn tot, beginnen met, erop uit gaan voor, bevel geven aan** etc.

<i>sītā mahyam pustakam dadāti</i>	= Sita geeft mij het boek.
<i>gaṇeśāya namaḥ</i>	= eerbetoon aan Ganesha
<i>rocate mahyam</i>	= Het behaagt mij.
<i>tatra rāmaḥ sītāyai gacchati</i>	= Rama gaat daarheen voor Sita.
<i>tatra jalāya gacchāmi</i>	= Ik ga daarheen voor water.
<i>kuṇḍalāya hiranyam</i>	= het voor een ring bestemde goud
<i>yudhe pratiṣṭhati</i>	= Hij vertrekt voor de strijd.

Ablatief (5e naamval)

Het woord of de woordgroep in de ablatief geeft meestal de herkomst aan van waaruit de handeling zich voltrekt. Het kan vaak vertaald worden met ‘vanuit’. We treffen de ablatief aan:

1. om de plaats aan te geven van waaruit de handeling begint, dus m.n. bij werkwoorden als **gaan van ..., vertrekken van ...,** etc.
2. om de bron van een bericht aan te geven, dus bijv. in een zin als **hij hoorde het van ...**
3. bij werkwoorden als **vrezen, uit de buurt blijven.**
4. bij werkwoorden die een scheiding of een herkomst aangeven.

156 ► Zinsbouw ► Naamvallen ► genitief (6e)

5. in een bepaling van tijd die een afstand t.o.v. de handeling aangeeft (vb: **na een week**).
6. in een bepaling die de oorzaak, de reden of het motief voor de handeling aangeeft.
7. in een vergelijking.
8. in een bepaling bij het woordje *ver* (vb: **ver van de stad**).
9. in een bepaling bij de woorden **anders** en **verschillend**.

bālau vanāt āgacchataḥ

narebhyaḥ tat śuśrāva

bālaḥ ācāryāt bhinatti

nadyāḥ jalam labhe

saptāhāt yotsye

laulyāt vanam gacchati

narābhyām rāmaḥ vidvattaraḥ

dūram grāmāt vasati

pituh anyah putrah

= **De twee jongens komen uit het bos.**

= **Hij hoorde het van de mannen.**

= **De jongen is bang voor de leraar.**

= **Ik haal water uit de rivier.**

= **Na een week zal hij vechten.**

= **Uit nieuwsgierigheid gaat hij naar het bos.**

= **Rama (is) wijzer dan de twee mannen.**

= **Hij woont ver van het dorp.**

= **De zoon (is) anders dan de vader.**

Genitief (6e naamval)

Een woord of woordgroep in de genitief is vrijwel altijd een bepaling bij een andere zelfstandigheid. De relatie tussen kern en bepaling kan van verschillende aard zijn.

Ook in het Nederlands is dat het geval. De genitief had in het Nederlands (bij mannelijke en onzijdige woorden) de uitgang *-s* die we nog aantreffen in een woordgroep als **Jans foto**. In deze woordgroep kan de bepaling **Jans** aangeven dat de foto a. **Jan voorstelt**, b. **Jans bezit is**, c. **van Jan afkomstig is**, d. **door Jan gemaakt is** etc.

Als de genitief bij een zelfstandig naamwoord hoort, gaat hij vooraf aan dat woord.

De volgende zinsdelen of delen van zinsdelen staan in de genitief:

1. een bepaling bij een zelfstandig naamwoord die een bezitsrelatie uitdrukt (zoals in **het huis van de man**). Hier hoort ook bij de genitief van het pers. vnw. dat als een soort bezittelijk vnw. wordt gebruikt (**mijn vader**).
2. een bepaling bij een zelfstandig naamwoord die een partitieve relatie uitdrukt (zoals in **het eerste deel van het verhaal**).
3. een bepaling bij een zelfstandig naamwoord die een objectsrelatie uitdrukt (zoals in **het verlies van een vriend**).

4. een bepaling bij de telwoorden **honderd en duizend**.²²² In dit geval staat de bepaling achter het telwoord.
5. het object bij werkwoorden als **herinneren, bedanken, vergeven, na-doen** etc. (soms ook acc.).
6. het object bij werkwoorden als **regeren over, in bezit hebben van, ver-trouwen in, goed doen aan, geduld hebben met, vervuld zijn van, tevreden zijn met, spreken over, verwachten van** etc.²²³
7. het indirecte object bij werkwoorden als **geven, schenken, beloven, be-hagen** etc. (waar vaak een genitief staat in plaats van de verwachte datief).
8. een bepaling bij adjectiva als **afhankelijk van, vertrouwd met, kundig in, ervaren in, gelijk aan, goed voor** etc.
9. een bepaling bij deelwoorden als **vereerd met, bekend met, gewend aan** etc.
10. een bepaling bij bijwoorden als **ten zuiden van, aan de binnenkant van** etc.
11. het nw. deel v.h. gezegde als dat een bezitsrelatie uitdrukt (zoals in **het boek is van Jan**).

<i>mama pitā</i>	=	mijn vader
<i>janānām hṛdaye</i>	=	in het hart van de mensen
<i>āyusaḥ veda</i>	=	de wetenschap van het leven
<i>śatam putrānām</i>	=	honderd zonen
<i>kṣamasva</i> ²²⁴ <i>me tat</i>	=	Vergeef me dat.
<i>narasya priyam</i>	=	dierbaar aan de man
<i>tava rocate tat</i>	=	Behaagt dat jou?
<i>hitam tasya</i>	=	goed voor hem
<i>tat antar asya sarvasya</i>	=	Dat (is) aan de binnenkant van dit alles.
<i>āyurvedaḥ amṛtānām</i>	=	Ayurveda (is) van/voor de onsterfelijken.

Locatief (7e naamval)

De locatief wordt gebruikt om aan te geven *waar* een handeling zich af-speelt. Dit kan zowel letterlijk als figuurlijk zijn.

Deze naamval wordt o.m. gebruikt:

1. om de plaats aan te geven waar een handeling zich voltrekt, dus m.n. bij werkwoorden als **staan, zitten, zich bevinden, wonen, zoeken in** etc.

²²² Deze telwoorden zijn in wezen zelfstandige naamwoorden.

²²³ In het Nederlands spreken we hier van een voorzetselvoorwerp.

²²⁴ Dit is een gebiedende wijs van de middenvorm van *√kṣam*.

158 ► Zinsbouw ► Enkelvoudige zinnen

2. om de omstandigheden aan te geven waarbinnen een handeling zich voltrekt (vb: **in geval van stress**).
3. om de tijd aan te geven waarbinnen een handeling zich voltrekt (vb: **'s nachts**).
4. bij werkwoorden die een nabijheid oproepen zoals (**iemand**) **vastpakken bij, zich hechten aan, leunen op, vertrouwen op** etc.
5. bij werkwoorden als **vertrouwd zijn met, bedreven zijn in** etc.

<i>gajāḥ vane vasati</i>	=	De olifant leeft in het bos.
<i>bhāgyeṣu vasati</i>	=	Hij leeft in gelukkige omstandigheden.
<i>niśāyām svapiti</i>	=	Hij slaapt 's nachts.
<i>vṛkṣe aśvam babandha</i>	=	Hij maakte het paard vast aan de boom.
<i>rāmaḥ akṣadyūte nipuṇah</i>	=	Rama (is) bedreven in het dobbelspel.

Vocatief

De vocatief wordt niet als een aparte naamval beschouwd. Men ziet hem als een variant van de nominatief (1e nv.). In veel gevallen (maar niet altijd) is de uitgang van de nominatief en de vocatief ook gelijk.

De vocatief heet in het Sanskriet *sambuddhi* (aanroeping) of *sambodhana* (roepend). Hij wordt gebruikt bij een aanspreking en staat daarom ook los van het werkwoord en zijn objecten en bepalingen. Hij wordt soms voorafgegaan door een tussenwerpsel als *O, He* e.d.

<i>aho rāma kutra gajāḥ vasati</i>	=	Hé Rama, waar leeft de olifant?
<i>kim akurvata sañjaya</i>	=	Wat deden zij, Sanjaya?

Enkelvoudige zinnen

Een zin geeft informatie over een bepaalde *toestand* of *handeling*: wie de handeling verricht (onderwerp), wat het product is van de handeling (lijd. vw), waar en wanneer die handeling wordt verricht (bijw. bep.) etc. Je zou het werkwoord het kernwoord van de zin kunnen noemen, omdat dat de handeling (of de toestand) bij name noemt.

In het Nederlands gebruiken we naast het werkwoord veel hulpwerkwoorden om bepaalde aspecten duidelijk te maken: van tijd (**hebben, zijn**), van modaliteit (**kunnen, mogen, moeten** etc.), van de lijdende vorm (**worden**) etc. Dat doet het Sanskriet niet. Daar worden alle aspecten in één werkwoordsvorm uitgedrukt met behulp van uitgangen. En achter deze uitgangen komen dan nog de persoonsuitgangen die duidelijk maken welke

persoon de handeling verricht (1e, 2e of 3e persoon; enkelvoud, tweevoud of meervoud). Een dergelijke werkwoordsvorm met uitgangen noemen we een persoonsvorm.

Een zin die slechts één persoonsvorm kent, noemen we een enkelvoudige zin. Een zin met meerdere persoonsvormen noemen we een samengestelde zin.

In het Sanskriet komt het vaak voor dat een zin helemaal geen persoonsvorm kent en dat de woorden verbonden moeten worden zonder dat er een werkwoord is.²²⁵ Ook in dat geval kan het enkelvoudige en samengestelde zinnen betreffen.

Zinnen zonder gezegde

Zinnen met een ‘naamwoordelijk gezegde’

Veel zinnen in het Nederlands zijn een verbinding van woorden via het koppelwerkwoord **zijn** of het zelfstandige werkwoord **zijn**: **Hij is bakker. Zij zijn blij. Wij zijn tevreden. Het is ver weg.**

Het Sanskriet laat dit werkwoord **zijn** in een zin vaak weg, waardoor het onderwerp en ‘het naamwoordelijk deel van het gezegde’ of de bijwoordelijke bepaling los naast elkaar staan.

<i>ārogyam mūlam uttamam</i>	=	Gezondheid (is) de beste basis.
<i>mahābhūtāni kham vāyuh agniḥ</i>	=	De elementen (zijn): ruimte, wind, vuur, water en aarde.
<i>āpaḥ kṣitiḥ</i>	=	Onsterfelijkheid (is) de vrucht van geluk.
<i>amṛtam sukhasya phalam</i>	=	Droog, koud, zwaar te verteren, zoet, laxerend en faeces en wind-producerend (is) de gerst.
<i>rūksaḥ śītaḥ guruḥ svāduḥ sarah</i>	=	Yoga (is) het bedwingen van de activiteiten van de geest.
<i>viḍ-vāta-kṛt yavaḥ</i>	=	Dat (is) ver weg.
<i>yogaḥ citta-vṛtti-nirodhaḥ</i>		
<i>tat dūre</i>		

Een persoonsvorm ontbreekt met name ook vaak in zinnen met een voltooid deelwoord.

rājā vanam gataḥ = **De koning is naar het bos gegaan.**
(letterlijk: de koning (is) de naar het bos gegane).

Als het gezegde benadrukt moet worden, wordt **zijn** wel uitgedrukt. Er wordt dan een vorm van $\sqrt{bhū}$ gebruikt (en niet van \sqrt{as}).

²²⁵ Dit komt sporadisch ook wel in het Nederlands voor. Een voorbeeld: (Hij kon bij aankomst meteen geholpen worden.) Hij blij natuurlijk!

160 ► Zinsbouw ► Samengestelde zinnen

brahmavit brahma eva bhavati = De kenner van Brahman is inderdaad Brahman.

Andere zinnen

Ook in andere zinnen komt het regelmatig voor dat het werkwoord wordt weggelaten. Het gebeurt m.n. veel na de woordjes *atha* en *iti*.

atha yoga-anuśāsanam = Hier (begint) het onderricht in de yoga.
atha phala-vargaḥ = Hier (begint) de groep vruchten.
iti laśuna-ādyam gḥṛtam = Aldus (het recept) van ghee met knoflook e.d.
iti śrutih = Zo (luidt) het verhaal.
rasona-svarase sarpih = (Doe) ghee bij het knoflooksap.

Zinnen met een lijd. vw. dat een bezit uitdrukt.

Het Sanskriet kent geen woord voor het Nederlandse **hebben**. De relatie tussen een zelfstandigheid en dat wat hij of zij ‘heeft’ wordt uitgedrukt via een genitief en een vorm van $\sqrt{bhū}$ (**worden, zijn**). Zo wordt de zin **De koning heeft een dochter** weergegeven als **Er is / bestaat een dochter van de koning**.

Enkele voorbeelden:

nṛpasya putrikā bhavati = De koning heeft een dochter.
(lett.: van de koning een dochter bestaat)
narasya catvāraḥ putrāḥ bhavanti = De man heeft vier zonen.
(lett.: van de man vier zonen bestaan)

Samengestelde zinnen

Een zin kan zijn opgebouwd uit meerdere zinnen die ieder een eigen onderwerp en gezegde hebben. Deze zinnen kunnen nevenschikkend verbonden zijn of onderschikkend. In het eerste geval zijn de zinnen ‘gelijkwaardig’; in het laatste geval is de ene zin een zinsdeel in de andere zin.

Nevenschikkende zinnen

De Nederlandse zin **Ik ga naar huis en mijn zus gaat naar haar vriendin** is een voorbeeld van een nevenschikkende zin. De twee delen van de zin kunnen ieder op zich zelfstandig functioneren: **Ik ga naar huis. Mijn zus gaat naar haar vriendin.**

Voegwoorden die zinnen op deze wijze kunnen verbinden, zijn bijvoorbeeld: **en, maar en of.**

Dit type nevenschikkende zinnen komt ook in het Sanskriet voor. De enige complicatie is dat het voegwoord niet tussen de twee zinnen staat, maar na het eerste woord van de tweede zin. Als de tweede zin uit slechts één woord bestaat, staat het voegwoord dus aan het einde.

<i>gacchāmi gacchasi ca</i>	=	Ik ga en jij gaat.
<i>gacchāmi gacchasi vā</i>	=	Ik ga of jij gaat.
<i>gacchāmi na ca gacchasi</i>	=	Ik ga en jij gaat niet.
<i>rāmaḥ vadati sītā ca hasati</i>	=	Rama spreekt en Sita lacht.
<i>rāmaḥ grāme vasati gajah ca vane vasati</i>	=	Rama woont in het dorp en de olifant leeft in het bos.

Soms wordt er niet één voegwoord gebruikt, maar gebruikt men er twee (die we dan *reeksvormers* noemen).

Dat komt overigens ook in het Nederlands voor: **En mijn ouders komen helpen en mijn vrienden hebben hulp aangeboden. Niet alleen mijn broers kwamen helpen, ook mijn zussen boden hulp aan.**

In dat geval staat het eerste voegwoord na het eerste woord van de eerste zin.

<i>na ca gacchāmi na ca gacchasi</i>	=	En ik ga niet en jij gaat niet.
--------------------------------------	---	--

Zinnen met 'iti'

Er is in het Sanskriet een type zin dat bestaat uit twee afzonderlijke hoofdzinnen, verbonden door het woordje *iti*. Het gaat om zinnen van het type: **'Ik kom', zegt hij.**

In het Nederlands geven wij de inhoud van wat iemand zegt meestal weer in een bijzin (**Hij zegt dat hij komt**) en we spreken dan van een 'indirecte rede'. Deze bijzin heeft dan de functie van lijd. vw.

vbb. **Hij zegt dat zijn broer het gedaan heeft. Hij vraagt wie er komt. Hij beweert dat hij de dief gezien heeft. Hij denkt dat hij ziek is. Hij leest dat er een ongeluk is gebeurd.** etc.

Een dergelijke zin kan omgezet worden in een zin met een directe rede:

Hij zegt dat hij komt > Hij zegt: 'Ik kom.'

Hij denkt dat hij ziek is > Hij denkt: 'Ik ben ziek.' etc.

In het Sanskriet gebruikt men alleen de directe rede en niet de indirecte rede. De zin opent met het 'lijdend voorwerp', daarna volgt het woord *iti* (**aldus, zo, dat**) en dan volgt de hoofdzin. In de vertaling kan het woordje **aldus** of **zo** meestal wel weggelaten worden.

<i>kuṭra gaḥchasi iti rāmaḥ bālam pṛcchati</i>	= 'Waar ga je heen?' (zo) vraagt Rama de jongen.
<i>aśvam gaḥchāmi iti bālaḥ vadati</i>	= 'Ik ga naar het paard' (zo) zegt de jongen.
<i>kuṭra bhavāmi iti bālaḥ cintayati</i>	= 'Waar ben ik?' (zo) denkt de jongen.
<i>amṛtam sukhasya phalam bhavate</i>	= 'Onsterfelijkheid is de vrucht van geluk' (dat)
<i>iti paṭhati</i>	leest hij.

Bij vertaling in het Nederlands wordt meestal de indirecte rede gebruikt.

<i>kuṭra gaḥchasi iti rāmaḥ bālam pṛcchati</i>	= Rama vraagt de jongen waar hij heen gaat.
<i>aśvam gaḥchāmi iti bālaḥ vadati</i>	= De jongen zegt dat hij naar het paard gaat.

Soms wordt *iti* gebruikt om een bepaald woord of een bepaalde woordgroep in de zin te benadrukken. Die woordgroep wordt dan voorop geplaatst, buiten het zinsverband.

<i>ācāryaḥ iti mām viduḥ</i>	= Als leraar, zo kennen ze mij.
<i>rāmaḥ iti rājā</i>	= Een koning, genaamd Rama. (lett: Rama, dat (is) de koning.)

Onderschikkende zinnen

De Nederlandse zin **Ik ga naar huis omdat ik zo moe ben** is een voorbeeld van een onderschikkende zin. De tweede zin (**omdat ik zo moe ben**), die we de bijzin noemen, is in feite een zinsdeel in de eerste zin. De eerste zin wordt ook wel hoofdzin genoemd.²²⁶

Kenmerkend voor een bijzin zijn in het Nederlands:

- Je kunt hem vervangen door een woord of woordgroep in de hoofdzin;
- De persoonsvorm in de bijzin staat niet noodzakelijkerwijs op de eerste of de tweede plaats²²⁷, maar staat ergens achteraan in de zin.

In het Nederlands kunnen bijna alle zinsdelen (of delen van zinsdelen) ook in de vorm van een bijzin verschijnen. Die bijzin kan zowel voorafgaan aan de hoofdzin als erop volgen. Enkele voorbeelden (de bijzin is cursief):

Onderwerp: *Wie het weet mag het zeggen*. Vgl: **Hij mag het zeggen**.

Lijdend voorwerp: **Ik zie** *waar de koning woont*. Vgl: **Ik zie het paleis**.

²²⁶ Sommige taalkundigen spreken liever over de hele zin als de hoofdzin en daar kunnen dan een of meer bijzinnen deel van uitmaken.

²²⁷ In een gebiedende zin staat de persoonsvorm op de eerste plaats, in een vraagzin op de eerste of de tweede plaats en in een mededelende zin op de tweede plaats.

Bijwoordelijke bepaling van plaats: *Ik ga wonen waar het nog rustig is.*
Vgl: *Ik ga op het platteland wonen.*

Bijw. bepaling van tijd: *Als ik tijd heb, doe ik het.* Vgl: *Ik doe het morgen.*

Bijw. bepaling van reden: *Ik doe het omdat mijn vader het gezegd heeft.*

Vgl: *Om die reden doe ik het.*

Bijvoeglijke bepaling: *De man die de onrust veroorzaakt had, was inmiddels verdwenen.* Vgl: *De rebellerende man was inmiddels verdwenen.*

In het Sanskriet komen bijzinnen niet zo veelvuldig voor als in het Nederlands. Bovendien zijn de meeste bijzinnen òf bijwoordelijke òf bijvoeglijke bepalingen.

De bijzin staat in het Sanskriet meestal vóór de hoofdzin.

De bijwoordelijke bijzin

De bijwoordelijke bijzin wordt ingeleid door een onderschikkend voegwoord of een bijwoord. De erop volgende hoofdzin begint vervolgens vaak met een tegenhanger van dit voegwoord of bijwoord.

Ook in het Nederlands kennen we dit gebruik van een herhalend woord, al is het bij ons geen regel.

Vgl: *Als ik morgen kom, dan zal ik het je geven. Omdat ik niet kan komen, daarom bel ik je even.*

De volgende woorden worden aan het begin van de zin gebruikt met daarachter hun 'echo's'.

<i>yataḥ</i> ²²⁸	omdat	<i>tataḥ</i>	daarom
<i>yatra</i>	waar	<i>tatra</i>	daar
<i>yathā</i>	omdat, zoals	<i>tathā</i>	daarom, zo
<i>yadā</i>	wanneer, als	<i>tadā</i>	dan
<i>yadi</i>	als ²²⁹	<i>tadā</i>	dan

Van ieder woordpaar volgt nu een voorbeeld in een zin.

<i>yataḥ na gacchati tataḥ gacchāmi</i>	=	Omdat hij niet gaat, daarom ga ik.
<i>yatra bālāḥ bhavanti tatra gaccha</i>	=	Waar de jongens zijn, ga daarheen.
<i>yathā rāmaḥ vadati tathā bālāḥ vadati</i>	=	Zoals Rama spreekt, zo spreekt de jongen
<i>yadā āgacchati tadā gacchāmi</i>	=	Wanneer hij komt, dan ga ik.
<i>yadi nayasi tadā gacchāmi</i>	=	Als jij de leiding hebt, dan ga ik.

228 In plaats van *yataḥ* wordt ook soms *yat* gebruikt.

229 Dit *yadi* wordt met name gebruikt als er sprake is van een voorwaarde.

164 ► Zinsbouw ► Samengestelde zinnen ► bijv. bijzin

Net zoals de persoonsvorm ‘zijn’ in een enkelvoudige zin met een nw. gez. kan worden weggelaten, kan dat ook in een of meer delen van een samengestelde zin.

yatra śāntiḥ tatra sukham
yathā vṛkṣaḥ tathā phalam

= Waar vrede (is), daar (is) geluk.
= Zoals de boom (is), zo (is) de vrucht.

De bijvoeglijke bijzin

Een bijvoeglijke bijzin kan een bepaling zijn bij iedere zelfstandigheid in de zin.

De bijzin wordt ingeleid door *yad* (dat wel bepalingaankondigend vnv wordt genoemd) met als ‘echo’ *tad* (aanw. vnv). Beide woorden worden verbogen als *tad* (hij/zij/het).

Het geslacht hangt af van het zelfstandige woord waar de twee woorden naar verwijzen en is dus voor beide woorden gelijk. De naamval hangt af van de functie in de zin en kan voor de twee woorden verschillend zijn.

Vgl: de Nederlandse zin: **Hij die daar loopt, hem moet ik nog even spreken.**

De bijvoeglijke bijzin is, evenals de bijwoordelijke bijzin, vrijwel altijd eerste zinsdeel. Als een zin met *yaḥ, yat of yā*²³⁰ begint, kun je ervan uitgaan dat je met een bijvoeglijke bijzin te maken hebt. Verderop in de zin zal dan de ‘echo’ staan in de vorm van *sa, tat of sā*. Het verdient aanbeveling om na het herkennen van het ‘ya’-woord meteen het ‘echo’-woord te gaan zoeken.

De zelfstandigheid waar de bijvoeglijke bepaling bij hoort, wordt soms al in de bijzin genoemd en soms niet. Er zijn dus twee manieren waarop een bijvoeglijke zin geformuleerd kan zijn. Zie de volgende voorbeelden:

1. *yā naraḥ gacchati - sa rāmaḥ asti* =1 (lett: welke man gaat, hij Rama is); of
2. *yaḥ gacchati - sa naraḥ rāmaḥ asti* =2 (lett: degene die gaat, die man Rama is).
De man die daar gaat, is Rama.

1. *yā bālā hasati - tām rāmaḥ gacchati* =1 (lett: welk meisje lacht, naar haar Rama gaat);
of
2. *yā hasati - tām bālām rāmaḥ gacchati* =2 (lett: degene die lacht, naar dat meisje Rama gaat).
Rama gaat naar het meisje dat lacht.

230 Of met een naamvalsvorm daarvan.

Nog enkele voorbeelden:

- yaḥ vane asti - tam gajam naraḥ paśyati* = De man ziet de olifant die in het bos is.
yaḥ jāgāra - tam rcaḥ kāmyante = De verzen kiezen voor hem die wakker (is).²³¹
yā rāmasya bhāryā bhavati - sā sītā = Sita, die de vrouw van Rama is, krijgt een bloemenkrans.
mālām lābhate
yāḥ amala-udakāḥ - pathyāḥ tāḥ nadyaḥ = Die rivieren die zuivere wateren (zijn), (zijn) gezond.

In de bovengenoemde voorbeelden staat het bepalingaankondigend vnw. in de nominatief. Dat hoeft natuurlijk niet. Enkele voorbeelden waarin het vnw. niet in de nominatief staat:

- yasya narasya buddhiḥ - sa balavān* = De man die intellect heeft, hij is sterk.
 (lett.: van welke man (er is) intellect, hij (is) sterk.)
yasmāt aham āgacchāmi - tam grāmam kavi vasati = De dichter woont in het dorp waar ik vandaan kom.
 (lett.: Vanwaar ik kom, in dat dorp de dichter woont.)
yasya danam - tasya balam = Hij die rijk is, heeft macht.
 (lett.: Van wie rijkdom (is), van hem (is) de macht.)

Soms wordt het tweede voornaamwoord niet zelfstandig genoemd, maar is het opgenomen in de persoonsvorm van de hoofdzin. Dat is bijvoorbeeld het geval in het volgende vers van de *Īśā Upaniṣad* (6):

- yaḥ tu sarvāṇi bhūtāni ātmani eva anupaśyati* = Degene evenwel die alle schepselen in zichzelf herkent
sarva-bhūteṣu ca ātmānam tataḥ - na vijugupsate = En in alle schepselen zichzelf daardoor, hij kent geen angst.

Overige bijzinnen

Ook andere zinsdelen komen soms voor in de vorm van een bijzin. Ik geef enkele voorbeelden. Zo hebben we een naamw. deel in de vorm van een bijzin in:

- yaḥ asau asau puruṣaḥ - saḥ aham asmi* = Degene daar die de mens (is), die ben ik.

En een lijdend voorwerpszin in:

- yat te rūpam kalyāṇatamam - tat te paśyāmi* = Wat van U de aller mooiste vorm (is), dat van U zie ik.

²³¹ *jāgāra* = is ontwaakt.

166 ► Zinsbouw ► Deelwoordconstructies

In de volgende lijdend voorwerpszin staat de bijzin niet vooraan in de zin en er is hier ook geen ‘echo’-woord:

vedmi - yat prāṇaḥ brahma = Ik weet dat de adem Brahman (is).

Deelwoordconstructies

Er zijn sommige ‘bijzinnen’ die in plaats van een persoonsvorm een *deelwoord* als kernwoord hebben. In feite zijn dit geen bijzinnen, maar we vertalen ze meestal wel zo. Omdat het belangrijkste woord een deelwoord is, noemen we ze *deelwoordconstructies*.

Zo’n deelwoord kan

- a. een bijvoeglijke bepaling zijn bij een zelfstandig naamwoord in de zin, ongeacht de functie van dat woord (onderwerp, lijd. vw etc.). We spreken dan in feite niet van een bijzin, al kun je zo’n constructie wel altijd omzetten tot een bijzin. (Vbb. **Hij las het door mij gegeven boek. Hij las het boek dat door mij gegeven was.**)
- b. een predicatieve toevoeging zijn bij het onderwerp van de zin. In het Nederlands wordt zo’n deelwoordconstructie vrijwel altijd met een bijzin vertaald. (Vb: **Al werkend, praatte hij aan een stuk door > Terwijl hij aan het werk was, ...**)
- c. een zelfstandige status in de zin hebben, d.w.z. niet een bepaling zijn bij het onderwerp van de hoofdzin. We spreken dan van een absolute constructie. Het ‘onderwerp’ van een absolute constructie en dat van de hoofdzin is altijd verschillend. Ook een dergelijke constructie wordt meestal met een bijzin vertaald (zie onder).

Deelwoordconstructies die een predicatieve toevoeging zijn bij het onderwerp

Het Sanskriet kent vele types deelwoorden, die bijna allemaal ook kernwoord van een deelwoordconstructie kunnen zijn.²³² Als ze als zelfstandige bepaling functioneren, horen ze altijd bij het onderwerp van de zin. We noemen ze dan predicatieve toevoeging. Ik geef twee voorbeelden van het tegenwoordig deelwoord (eentje van de bedrijvende vorm en eentje van de middenvorm).

²³² Zie voor de constructie van deze deelwoorden het deel *Vormleer: werkwoorden*.

- yuddhe naśyan sa svargam gacchati* = In de strijd stervende, hij naar de hemel gaat. >
Hij die in de strijd sterft, gaat naar de hemel.
- iti manyamānaḥ sa vanam gacchati* = Dit denkende, hij naar het bos gaat. >
Terwijl hij dit denkt, gaat hij naar het bos.

Het onverbogen deelwoord (of: *absolutivum*) komt veruit het meeste voor als bepaling bij het onderwerp van de zin. Een constructie met een *absolutivum* geeft aan dat de daarin genoemde handeling voorafgaat aan de handeling van het hoofdwerkwoord. Een dergelijke constructie kan altijd met een bijw. bijzin van tijd worden vertaald. Het ‘onderwerp’ van deze bijw. bijzin is natuurlijk altijd gelijk aan dat van de hoofdzin. Ook hiervan enkele voorbeelden.

- agnim dr̥ṣṭvā grāmam gacchati* = Het vuur gezien hebbend, naar het dorp hij gaat. >
Nadat hij het vuur heeft gezien, gaat hij naar het dorp.
- mālām labdhvā sītā rāmam gacchati* = Een bloemenkrans gekregen hebbend, Sita gaat naar Rama. >
Nadat Sita een bloemenkrans gekregen heeft, gaat ze naar Rama.

Absolute constructies

Een absolute constructie heeft altijd een voltooid deelwoord of een tegenwoordig deelwoord als kernwoord. Het onderwerp dat bij dit deelwoord staat, is niet hetzelfde als het onderwerp van de hoofdzin. Naast het onderwerp kunnen er ook nog andere zinsdelen deel uitmaken van de woordgroep.

Het Nederlands gebruikt dit type constructie alleen nog in enkele versteende uitdrukkingen, zoals: **IJs en weder dienende komen we met de Kerst naar jullie toe.** Het eerste gedeelte (**IJs en weder dienende**) is een absolute constructie.

De absolute constructie heeft een zinsdeelfunctie in de zin. Het onderwerp en het deelwoord staan in het Sanskriet beide in een bepaalde naamval (locatief of genitief), afhankelijk van de betekenis van die groep in het grotere geheel (de zin). Afhankelijk van het onderwerp van de absolute constructie is het geslacht mannelijk, vrouwelijk of onzijdig en het getal enkelvoud, tweevoud of meervoud. Bij vertaling in het Nederlands maken we gebruik van een bijwoordelijke bijzin.

Het kernwoord van de constructie kan zijn:

168 ► Zinsbouw ► Deelwoordconstructies ► absolute locatief & genitief

- een voltooid deelwoord, dat op *-ta* (of *-ita* of *-na*) uitgaat (en dus als een *a/ā*-stam wordt verbogen);²³³
- een tegenwoordig deelwoord van de bedrijvende vorm, dat op *-at/-ant* uitgaat (en als *adat* wordt verbogen);²³⁴
- een tegenwoordig deelwoord van de middenvorm, dat uitgaat op *-(m)āna* (en ook als een *a/ā*-stam wordt verbogen).

Er komen in het Sanskriet twee types absolute constructies voor:

1. De *absolute locatief*. Deze geeft de tijd aan waarin de actie van de hoofdzin plaatsvindt. Het is een soort achtergrond waartegen de mededeling van de hoofdzin zich afspeelt. De vertaling is via een bijzin die met **toen, terwijl, als** etc. begint.

<i>rāme bhāṣamāṇe bālāḥ śṛṇoti</i>	=	Terwijl Rama spreekt, luistert de jongen.
<i>mūle hate hatam sarvam</i>	=	Als de wortel is gedood, (is) alles dood.
<i>bālāyām bhāṣamāṇāyām bālāḥ gacchati</i>	=	Terwijl het meisje spreekt, gaat de jongen weg.

Als er *api* wordt toegevoegd, wordt de betekenis: **ondanks dat**.

<i>rāme bhāṣamāṇe api bālāḥ na śṛṇoti</i>	=	Ondanks dat Rama spreekt, luistert de jongen niet.
---	---	---

2. De *absolute genitief*. Deze tweede soort komt veel minder voor dan de eerste soort. Door het gebruik van deze constructie wordt aangegeven dat de actie van de hoofdzin zich voltrekt 'ondanks' wat er in de absolute genitief wordt gezegd.

De absolute genitief heeft altijd een tegenwoordig deelwoord als kernwoord en het onderwerp van de hoofdzin is altijd een persoon.

Vaak wordt het woord *api* na het deelwoord geplaatst.

De vertaling is via een bijzin die begint met **hoewel, terwijl, ondanks dat** etc.

<i>paśyataḥ te mariṣyāmi</i>	=	Hoewel jij toeziet (of: Terwijl jij toekijkt), zal ik sterven.
------------------------------	---	---

²³³ Het is het deelwoord van het imperfectum, de lijdende vorm. Zie hiervoor het deel *Vormleer. werkwoorden*.

²³⁴ De m. sg. loc. van *adat* gaat op een *-i* uit. Dat kan soms verwarring geven met de uitgang van de 3e persoon enkelvoud van een werkwoord. Zo kan *bhavati* de m. sg. loc. zijn van het deelwoord *bhavant* en kan het 3e pers. sg. bedrijvende vorm zijn van *vbhū*. Als de zelfstandigheid waar het ww bij hoort in de locatief staat, is er sprake van een absolute constructie.

Enkele opmerkingen hierbij:

In het Sanskriet wordt het werkwoord **zijn** in een zin vaak weggelaten. Dat kan ook gebeuren wanneer het deelwoord **zijnde** (*sat*) kernwoord van een absolute constructie is. In zo'n geval bestaat de constructie dus alleen uit het zelfst. nw. of bijv. nw. (in de locatief of genitief). Het deelwoord **zijnde** kan er dan bij gedacht worden. In het volgende voorbeeld kan het deelwoord *sati* zowel aanwezig zijn als ontbreken:

mayi rājñi (sati) sa katham yuddham = **Terwijl ik koning ben (lett: mij koning zijnde), hoe kan hij het gevecht aangaan?**
kuryāt

Ook het omgekeerde komt trouwens voor. Soms wordt *sat* (**zijnde**)²³⁵ aan een ander deelwoord toegevoegd.

Het 'onderwerp' bij het deelwoord ontbreekt als een voltooid deelwoord onpersoonlijk wordt gebruikt (zoals in: **Er wordt gedanst**). Er staat evenmin een 'onderwerp' bij als er een onverbuigbaar woord in de constructie staat, zoals *evam*, *tathā*, *iti* etc.

evam gate rāmaḥ gacchati = **Dit het geval zijnde (lett: zo gegaan), gaat Rama weg.**
evam ukte api ... = **Ondanks dat dit gezegd was, ...**

Wanneer het bijwoord *eva* na het deelwoord van een absolute constructie staat, krijgt de bijzin de betekenis 'nog maar net ...' of: 'nauwelijks ...'.

*prabhātāyām eva rajanyām ...*²³⁶ = **De ochtend was nog maar net aangebroken, toen ...**

²³⁵ Of een synoniem zoals *vartamāna* of *sthita*.

²³⁶ *rajanī* (f) = nacht; *prabhātā* (f) = licht geworden.

Lijst Sanskrietwortels

√aks	bereiken	I, V	akṣati, akṣṇoti
√ag	kronkelen, heftig bewegen	I p	agati
√agh	zondigen	X	aghayati
√aṅk	stempelen, brandmerken	X	aṅkayati
√aṅc	buigen	I p	aṅcati
√aṅj	insmeren	VII p	anakti
√ad	eten	II p	atti
√an	ademen, blazen, leven	II p	aniti, anati
√andh	verblinden, blind maken	X p	andhayati
√arc	eren	I	ārcati
√arth	streven naar, wensen, vragen om	X ā	arthayate
√arv	verwonden, doden	I p	arvati
√arh	waard zijn	I p	arhati
√av	begunstigen, aansturen, offeren, be- schermen	I p	avati
√aś	bereiken, verkrijgen	V ā	aśnute
√aś	eten	IX p	aśnāti
√as	zijn, bestaan	II p	asti
√as	gooien, werpen, afschrikken	IV	asyati
√ah	spreken		defect verb.; perf. 3 sg. (āha) en 3 pl. (āhuḥ)
√āp	verkrijgen, bereiken, ontmoeten, inha- len	V p	āpnoti
√ās	zitten, blijven, bestaan, bewonen, lo- ven	II ā	āste
√i	gaan, bereiken, verkrijgen	II p	eti
√īks	zien	I ā	īkṣate
√idh, indh	aansteken (vuur)	VII ā	inddhe, indhate
√iṣ	wensen	VI p	icchati
√iṣ	snel laten gaan, gooien, uiten, verkla- ren	I p	eṣati
√iś	bezitten, regeren over, meester zijn van	II ā	īṣṭe
√ukṣ	bevochtigen, spetteren, zaad storten (stier)	I u	ukṣati, -te
√uc	plezier hebben in, gewend zijn aan	IV p	ucyati
√ud, und	nat maken, bevochtigen	VI p, VII p	unatti, undati

Lijst met Sanskrietwortels ◀ 171

√uṣ	branden	I p	oṣati
√ūh	duwen, bewegen, bemerken, kijken, verwachten, hopen, begrijpen	I u	ūhati, ūhate
√ṛ	gaan, bewegen, plaatsen, (iets) overgeven	I, III, V p	ṛcchati, iyarti, ṛṇoti
√ṛṣ	vloeien, glijden, snel bewegen	I p	arṣati
√ej	bewegen, schudden, schijnen	I u	ejati, -te
√edh	groeien	I ā	edhate
√kaṇḍ	blij zijn	I u	kaṇḍati
√kath	vertellen, zeggen, uitleggen	X	kathayati
√kan	voldaan zijn, accoord gaan met, genieten	I p	kanati
√kam	liefhebben, wensen	I ā	-
√kal	klinken, tellen	I ā	kalate
√kal	voortduwen, achtervolgen, wegdragen, maken	X p	kālayati
√kāś	schijnen	I ā	kāśate
√kāś	hoesten	I ā	kāsate
√kuc	samentrekken, buigen	I p	kocati
√kup	opzwellen, boos worden	IV u	kupyati, -te
√kuth	stinken, vervuild raken	IV p	kuthyati
√kū	klinken, geluid maken	II p, I ā	kauti, kavate
√kr (ook: √skr)	doen, maken, voegen, componeren	VIII u	karoti, kurute
√kṛ	verspreiden, verstrooien	VI p	kirati
√kṛt	snijden	VI p	kṛntati
√kṛś	dun worden, zwak worden	VI p	kṛśyati
√kṛṣ	leiden, overwinnen, iets bij iemand verwijderen, wegnemen, laten lijden	I p	karṣati
√kṛp, kṛp	passend zijn, geschikt zijn voor	I ā	kalpate
√kram	gaan, stappen	I u	krāmati, kramate
√krī	kopen	IX	krīnāti
√krīḍ	spelen	I p	krīḍati
√klam	moe worden	I, IV	klāmati, klāmyati
√klid	vochtig worden, rotten	IV	klidyati
√kliś	pijn veroorzaken, molesteren	IX p	kliśnāti
√krudh	boos zijn	IV	krūdhyati
√kvath	koken, bereiden d.m.v. verhitting, verteren	I ā	kvathate
√kṣan	verwonden, breken, doden	VIII p	kṣanoti
√kṣam	geduldig zijn, onderdrukken, rustig houden	I, IV	kṣamate, kṣamyate
√kṣi	heersen over, bezitten	I p	kṣayati
√kṣi	vernietigen	V p	kṣinoti
√kṣip	gooien, zenden, slaan, plaatsen	VI p	kṣipati
√kṣu	nietzen, hoesten	II p	kṣauti
√kṣud	schudden, stampen, verbrijzelen, betreden	I	kṣodati
√kṣudh	hongerig zijn	IV p	kṣudhyati
√kṣubh	schudden	IV	kṣubhyati

172 ► Lijst met Sanskrietwortels

√khaj	karnen	I p	khajjati
√khan	delven, graven	I	khanati
√khād	kauwen, eten	I p	khādati
√khyā	vertellen, gekend worden, begrijpen, kennen, realiseren, verbinden	II p	khyāti
√gaṇ	rekenen, overwegen	X p	ganayati
√gad	spreken	I p	gadati
√gam	gaan, krijgen	I p	gacchati
√gard	schreeuwen	I p	gardati
√gal	eten, slikken	I p	galati
√gā	gaan, rondgaan, doordringen, komen	III p	jigāti
√gāh	zich werpen, duiken	I p	gāhati
√gup	beschermen	IV p	gupyati
√guh	verbergen	I	gūhati
√gṛ	uitroepen, verklaren, prijzen	IX u	grṇāti, grṇīte
√gṛ	slikken, eten, uitspuwen	VI p	girati
√gṛdh	streven naar	IV p	gridhyati
√gai	zingen	I p	gāyati
√grath, granth	binden	IX p	grathnāti
√gras	doorslikken, opeten	I p	grasati
√grah	nemen, grijpen, accepteren	IX p	grhṇāti
√glai	zich vermoeien, flauw vallen	I p	glāyati
√ghuṣ	bekend maken, klinken	I	ghoṣati
√ghr	bevochtigen	III p	jīgharti
√ghrā	ruiken	III	jīghrati
√caks	zien, verschijnen, vertellen	II ā	caṣṭe
√car/cal	weggaan, wandelen, rondlopen	I p	calati / carati
√carc	bedreigen, verwonden	I	carcati
√ci	verzamelen, samenstellen, bedekken	V	cinoti
√cit	waarnemen, begrijpen, weten	I p	cetati
√cint	denken	X u	cintayati, -te
√cud	aansporen	I u	codati, -te
√cur	stelen	X u	corayati, -te
√chad	bedekken	I	chādati
√chad	blij zijn	X	chādayati
√chid	stuk maken, verdelen, vernietigen, kauwen	VII	chinatti
√jan	geboren worden	IV ā	jāyate
√jan	produceren, opwekken	X	janayati
√jāgr	wakker worden	II p, I p	jāgarti, jāgarati
√ji	overwinnen, bijten, veroveren	I p	jayati, -te, jīyate
√jīv	leven, wonen	I p	jīvati
√ju, jū	opjagen, voorwaarts drijven, zich haasten	I ā, IX p	javate
√jī	oud worden	IV p	jiryati
√jīrmbh	de mond openen, gapen	I ā	jīrmbhate
√jñā	(her)kennen, leren, uitvinden, weten	IX u	jānāti, jānīte
√jyut	schijnen	I ā	jyotate

Lijst met Sanskrietwortels ◀ 173

√jvar	koortsig zijn	I	jvarati
√jval	schijnen, glanzen, helder branden	I p	jvalati
√tan	uitstrekken, verspreiden, vervaardigen, uitspinnen, reiken naar	VIII u	tanoti, tanute
√tap	warmte verspreiden, pijn lijden	I p	tapati
√tam	uitgeput raken, naar adem snakken, onbeweeglijk worden, stoppen	IV	tāmyati
√tay	doorgaan, zich verspreiden	I ā	tayate
√tark	gissen, geloven	X p	tarkayati
√tij	scherpen, scherp zijn/worden	I ā	tejate
√tim	weken, nat worden, rustig worden	IV p	tīmyati
√tud	duwen, slaan	VI u	tudati, -te
√tuṣ	voldaan/tevreden zijn, voldoen	IV p	tuṣyati
√tī	kruisen, oversteken, progressie vertonen, doorgaan met iets (studie, leven)	I p	tarati
√trp	tevreden/blij zijn	IV p	tṛpyati
√trṣ	dorstig zijn	IV p	tṛṣyati
√tyaj	verlaten, opgeven, in de steek laten	I p	tyajati
√tras	trillen	I p, IV p	trasati, trasyati
√traī	beschermen	I ā	trāyate
√tvar	haasten	I ā	tvarate
√dam	temmen, overwinnen	IV	dāmyati
√daṁś	bijten	I p	daśati
√dah	verbranden	I	dahati
√dā	geven	III u	dadāti, datte
√div	spelen, schijnen	IV p	divyati
√diś	aanwijzen	VI	diśati
√diṣ	tonen, aanwijzen, produceren	III p	dideṣṭi
√dih	insmeren	II	dehme
√dīp	vlammen, stralen, schijnen	IV ā	dīpyate
√dīv	spelen, schijnen	IV p	dīvyati
√du	verbranden	V p	dunoti
√duṣ	verkwisten, bederven, zondigen	IV	duṣyati
√duh	melken	II u	dogdhi, dughde
√dṛś/paś	zien	I p	paśyati
√dṛh, dṛñh	stevig vastmaken, sterk worden	I u	darhati, -te
√dyut	schijnen	I ā	dyotate
√dru	lopen, rennen, vluchten	I	dravati
√dru	verwonden	V p	druṇoti
√druh	verwonden	IV p	druhyati
√dviṣ	verafschuwen, haten	II u	dveṣṭi, dviṣṭe
√dhan	iemand snel laten bewegen, vrucht dragen	III p	dadhanti
√dham	blazen, ademen, aanblazen v.h. vuur	I p	dhamati
√dhā	neerzetten, vasthouden, dragen, vasthechten, produceren, steunen	III	dadhāti, dhatte
√dhāv	hardlopen, bewegen, stromen, glijden	I u	dhāvati, -te
√dhāv	wassen, reinigen	I u	dhāvati, -te

174 ► Lijst met Sanskrietwortels

√dhī	waarnemen, denken	III ā	dīdhīte
√dhukṣ	opporren	I ā	dhukṣate
√dhū	schudden, waaieren, vuur aansteken	V, IX	dhunoti, dhunute, dhunate, dhunīte
√dhr	houden, dragen	I u	dharati, -te
√dhrṣ	durven	V p	dhrṣṇoti
√dhe	drinken, absorberen, zuigen, likken	I p	dhayati
√dhmā	blazen	I p	dhamati
√dhyai	mediteren, denken over	I p	dhyāyati
√nad	zoemen, brommen	I P	nadati
√nand	juichen, zich verheugen	I p	nandati
√nam	buigen	I p	namati
√naś	verdwijnen, vertrekken, vernietigen, sterven	IV p	naśyati
√nah	binden	IV	nahyati
√nās	klinken	I ā	nāsate
√nind	beschuldigen	I p	nindati
√nī	leiden, meenemen, vergezellen	I u	nayati, -te
√nud	duwen, verwijderen	VI u	nudati, -te
√nrt	dansen	IV p	nṛtyati
√pac	koken	I u	pacati, -te
√paṭ	bewegen, vloeien, uitbarsten	I p	paṭati
√paṭh	lezen	I p	paṭhati
√paṇ	prijzen, eren, kopen, onderhandelen	I ā	paṇate
√pat	heersen over, regeren, bezitten, controleren	IV ā	patyate
√pat	vallen, vliegen, licht laten vallen op	I p	patati
√path	gaan	I p	pathati
√pad	gaan, verkrijgen	IV ā	padyate
√paś	zien	IV u	paśyati, -te
√pā	drinken	I p	pībati
√pā	beschermen	II p	pāti
√piṅḍ	tot een bal maken, samenvoegen, verbinden	I ā, X p	piṅḍate
√piś	malen, fijnmaken, verwonden, kneden	VII p	pinaśṭi
√pī, pi	zwellen, groeien	I ā	payate
√puṣ	goed gedijen, bloeien	IV p, IX p	puṣyati, puṣṇati
√puṣ	voeden, vermeerderen	X	poṣayati
√pū	reinigen, zuiveren	IX u	punāti, punīte
√pūj	eren	X p	pūjayati
√pūṣ	voeden	I p	pūsati
√pṛ	overbrengen, afleveren, beschermen, promoten	III p	pīpartī
√pṛ	vullen	X p, VI p, III p	pṛṇāti, pṛṇati, pīpartī
√pai	drogen	I p	pāyati
√prach	vragen	VI p	pṛchati

√prath	verspreiden, uitbreiden, bekend worden	I ā	prathate
√prī	behagen	IX u, IV ā	prīṇāti, prīṇīte; prīyate
√pru	opspringen	I ā	pravate
√pluṣ	verbranden	I, IV p	ploṣati
√phakk	kruipen, stelen, je slecht gedragen	I p	
√phal	barsten, rijpen, vruchten dragen	I p	phalati
√bandh	binden, vastmaken	IX	badhnāti
√bah, vah	leiden, dragen, transporteren, trouwen	I u	bahati, -te
√bādḥ	probleem veroorzaken, storen, vermoeien, verwonden, drukken	I ā	badhate
√budḥ	weten, kennen, wakker worden	I u, IV ā	bodhati, -te; budhy- ate
√brḥ	groot maken, vermeerderen	I p	brṁhati
√brū	spreeken	II u	bravīti, brūte
√bhakṣ	opeten, uitputten, gebruiken	X p (en I p)	bhakṣayati
√bhaj	verdelen, deel hebben, bezitten, verkrijgen, eren	I u	bhajati, -te
√bhañj	breken	VII p	banakti
√bhas	kauwen, verteren	III p	babhasti
√bhā	schijnen	II p	bhāti
√bhāṣ	spreeken	I ā	bhāṣate
√bhid	splitsen, breken, doorbreken (duisternis)	VII u	bhinatti, bhintte
√bhī	vrezen	III p	bibheti
√bhuj	genieten, bezitten, gebruiken, eten & drinken, worden	VII u	bhunakti, bhunkte
√bhū	worden, zijn	I u	bhavati, -te
√bhūṣ	streven naar, versieren	I p	bhūṣati
√bhṛ	dragen, ondersteunen	III	bibharti, bibhrati
√bhrajj	bakken, roosteren	VI p	bhrjati
√bhram	dwalen, zwerven	I u, IV p	bhramati, bhrāmyati
√bhrāj	schijnen, sprankelen	I ā	bhrājate
√majj	zinken, naar beneden gaan, verdwijnen	I p	majjati
√mad	zich verheugen	IV p	madyati
√man	denken	IV ā, VIII ā	manyate, manute
√math, manth	ronddraaien, karnen	I p, IX p	mathati, manthhati, mathnati
√mand	blij maken, vergiftigen, zich verheugen, ontvlammen	I ā	mandate
√mā	klinken, brullen, blaten (dierengeluiden)	III p	mimāti
√mā	meten, vormen, maken, produceren	II p, III ā	māti, mimīte

176 ► Lijst met Sanskrietwortels

√mith	verenigen, ontmoeten, een paar vormen, alterneren	I u	methati, -te
√mid, mind	uitdijen	I ā, IV p	medate, medyati
√mih	urineren	I p	mehati
√muc	losmaken, bevrijden	VI u	muñcati, -te; mocayati
√mud	blij zijn,	I ā	modate
√murch	stijf worden, flauw vallen	I p	mūrchati
√muh	dwaas zijn, verward raken, flauw vallen	IV p	muhyati
√mṛ	sterven	I ā	-
√mṛj	vegen	II p	mārṣṭi
√mṛd	drukken, persen, verwijderen, doden	IX p, I u	mṛdnāti, mardati
√mnā	herinneren aan	I p	-
√mlai	vervagen	I p	mlāyati
√yaj	offeren, eren	I u	yajati, -te
√yat	bewegen, streven naar, verenigen met	I ā	yātate
√yam, yach	support geven, steunen, stoppen	I p	yacchati
√yas	streven naar, oefenen	IV p	yasyati
√yā	gaan	II	yāti
√yu	samenvoegen, verbinden	II p	yauti
√yu	scheiden, verwijderen	III p	yuyoti
√yuj	samenvoegen, inspannen (van paarden), aan het werk zetten, opdracht geven	VII u	yunakti, yunkte
√yudh	vechten	IV ā	yudhyate
√rakṣ	beschermen	I u	rakṣati
√rac	samenstellen, vorm geven	X p	racayati
√raj	rood, opgewonden zijn	I, IV u	rajati, -te; rajyati
√rañj	tinten, kleuren	IV p	rajyati
√rabh	grijpen	I ā	rabhate
√ram	genieten, tot rust brengen, (zich) verheugen, gelukkig maken, sporten	I ā	ramate
√ras	proeven, voelen, waarnemen	X p	rasayati
√rah	verlaten	I p	rahati
√rā, rās	geven	II p	rāti
√rāj	regeren, schijnen	I u	rāyati, -te
√rādh	slagen, klaar maken, voldoening geven	V, IV p	rādhnoti, rādhyati
√ri, rī	laten gaan, vrij laten, smelten	IX p, IV p	riṅāti
√riṣ	verwonden, schaden, pijn lijden	I p, IV p	reṣati, riṣyati
√ru	schreeuwen	II p	rauti
√ruc	schijnen, glanzen, plezier hebben, op prijs stellen	I ā	rocate
√ruj	breken, verwonden, pijnigen	VI p	rujati
√rud	huilen, brullen	II p	roditi
√rudh	tegenhouden, blokkeren, voorkomen	VII u	ruṇaddhi, runddhe
√ruh	groeien, rijzen, stijgen	I	rohati

√rūp	vormen, uitdrukken	X p	rūpayati
√lakṣ	waarnemen, zich richten tot, aanwijzen	I ā	lakṣate
√laṅgh	overheen springen, stijgen, vasten	I u	laṅghati
√labh	nemen, winnen, krijgen, grijpen	I ā	labhate
√likh	schrapen, krassen, schrijven	VI p	likhati
√lip	besmeren, hechten aan, bevuilen	I u, VI u	limpati, -te
√lī	verkrijgen	IX p	līnāti
√lup	breken, verwonden, grijpen	VI u	lumpati, -te
√lubh	perplex staan, geïnteresseerd zijn, in de war zijn, verlangen naar	VI p, IV p	lubhati, lubhyati
√lū	snijden	IX	lunāti
√lok	zien	I ā	lokate
√loc	spreken, schijnen	I ā	locate
√vakṣ	groeien, sterker worden	I p	vakṣati
√vac	spreken	II p	vakti
√vad	spreken	I p	vadati
√vap	naaien	I	vapati
√vam	overgeven	II	vamiti
√varṇ	beschrijven	X	varṇayati
√vaś	wensen, gesteld zijn op	II p	vaśti
√vas	schijnen, licht worden (ochtend)	VI p	ucchati
√vas	wonen, leven	I p	vasati
√vas	dragen (kleren), bekleden, omhullen	II ā	vaste
√vah, bah	leiden, dragen, transporteren, trouwen	I u	vahati
√vā	blazen (als de wind), verwonden	II p	vāti
√vās	parfumeren, aromatiseren	X p	vāsayati
√vij	bang zijn, zich haasten	VI ā	vijate
√vid	weten, leren, ontdekken	II p	vetti
√vid	vinden	VI u	vindati, -te
√vidh	eren	VI p	vidhati
√vip	trillen	I ā	vepate
√viś	binnengaan	VI p	viśati
√viṣ	actief zijn	III p, I p	viveṣti, veṣati
√vī	gaan, naderen, grijpen, aanval- len	II p	veti
√vr	bedekken	V	vṛṇoti
√vr	kiezen	IX ā	vṛṇīte
√vrj	buigen, afbreken, verwijderen, vermijden, opgeven	I, VII p, II ā	varjati, vṛṇakti, vṛkte
√vṛt	ronddraaien, bewegen, zijn, worden	I ā	vartate
√vṛdh	groeien, vermeerderen	I ā	vardhate
√vrṣ	regenen, kracht laten zien, overweldi- gen	I p	varṣati
√vyath	trillen, vallen, bang zijn voor, pijn lij- den	I ā	vyathate

178 ► Lijst met Sanskrietwortels

√vyadh	doordringen, doorboren aantasten, treffen	IV p	vydhyati
√vraj	gaan, lopen	I p	vrajati
√vraṇ	verwonden	I p	vraṇati
√vraśc	snijden	VI p	vṛścati
√śak	kunnen, in staat zijn	V p	śaknoti
√śaṅk	vrezen	I ā	śaṅkate
√śad	vallen	VI ā	śīyati
√śap	vervloeken	I u	śapati, -te
√śabd	roepen, aanroepen	X p	śabddayati
√śam	kalmeren, vermoeien, ophouden	IV p	śāmyati
√śaṁs	prijzen	I	śāmsati
√śās	bevelen	II p	śāsti
√śikṣ	studeren, proberen	I u	śikṣati, -te
√śiṣ	verlaten	VII p	śinaṣṭi
√śī	neerliggen, rusten, slapen	II ā	śete
√śīl	mediteren, bezoeken, eerbied betonen, gebruiken	I p	śīlati
√śuc	schijnen, glanzen, branden, heftige pijn lijden, rouwen, zuiver zijn	I p	śocati
√śudh	reinigen, schoon zijn	I u	śundhati, -te
√śubh	stralen, glanzen, schijnen	I ā	śobhate
√śuṣ	uitdrogen	IV p	śuṣyati
√śyai	laten bevriezen	I p	śyāyati
√śri	gaan, ondersteunen, rusten op	I u	śrayati, -te
√śru	luisteren, horen	V p	śṛṇoti
√śvas	ademen	II p	śvasiti
√śvi, śū	zwellen, toenemen	I p	śvayati
√sac	horen bij, genieten, vertrouwd zijn met	I ā	sacate
√sañj	zich hechten aan	I p	sajati
√sad	zinken, zitten	I p, VI p	sīdati
√san	winnen, verkrijgen, bezitten, genieten, succesvol zijn	I p, VIII u	sanati, sanoti
√sap	eren, volgen, liefhebben, beminnen	I p	sapati
√sam, stam	verstoord zijn	I p	samati, stamati
√sah	dragen	I ā	sahate
√sādh	streven naar, verkrijgen, vervullen, sla- gen	I u	sādhati, -te
√sic	spreukelen	VI u	siñcati, -te
√sidh	afkeer opwekken, weren	I p	sedhati
√sidh	slagen, volmaakt worden, doel berei- ken, gaan	IV p	sidhyati
√su	drukken, persen, uitpersen	V u	sunoti, sunute
√sū	creëren, voortbrengen	II ā	sūte
√sūd	in orde brengen, leiden, doden, vernie- tigen	I ā	sūdate
√sṛ	gaan, stromen, vloeien	I p	sarati

√srj	creëren, uitstralen, uiten	VI p	srjati
√srp	kruipen	I p	sarpati
√sev	diene, aanbidden, eren	I ā	sevate
√skand	gaan	I	skandati
√stambh	ondersteunen	IX p	stabhnāti
√stu	prijzen	II	stauti
√stubbh	zingen, prijzen, exclameren (hymnen)	I p	stobhati
√str	bedekken	V, IX	strṇoti, strṇāti,
√sthā	staan, blijven, blijven staan	I u	tiṣṭhati, -te
√snā	baden	II	snāti
√snih	vet worden, affectie voelen voor, be- minnen	IV ā	snihyati
√sprś	aanraken	VI p	sprśati
√sprh	wensen	X	sprhayati
√sphuṭ	open barsten	VI p, I u	sphuṭati
√smi	glimlachen	I ā	smayate
√smṛ	zich herinneren	I p	smarati
√sru	vloeien, stromen	I p	snavati
√svaj, svañj	omhelzen	I ā	svajate
√svad, svād	aangenaam zijn, zoet smaken	I ā	svadate
√svap	slapen	II p	svapiti
√svid	zweeten	I ā, IV p	svedate, svidyati
√svṛ	zingen, iets uiten, markeren, klinken	I p	svarati
√han	doden, slaan, verwonden	II p	hanti
√has	lachen, openen	I p	hasati
√hā	verlaten, afzien van, in de steek laten	III p	jahāti, jahati
√hi	wegsturen, in beweging zetten, stimu- leren	V p	hinoti
√hiṃs	slaan	VII p	hinasti
√hu	aanbieden, opdragen, offeren	III p	juhoti
√hr	nemen, dragen, offeren, wegpakken	I u	harati, -te
√*hr	geel of groen zijn		
√hrṣ	zich verheugen op, opgewonden zijn	IV	hrṣyati
√hrī	beschaamd zijn	III p	jihreti
√hlād	blij zijn, zich verfrissen	I ā	hlādate
√hvr	van de rechte weg afgaan, buigen, struikelen	I p	hvarati
√hve	roepen, aanroepen	I u	hvayati, -te

Lijst met afkortingen

ā.	<i>ātmane-pada</i>	middenvorm
aant. wijs	aantonende wijs	
aanw. vnw.	aanwijzend voornaamwoord	
abl.	ablatief	vijfde naamval
acc.	accusatief	tweede naamval
adj.	adjectief	bijvoeglijk naamwoord
adv.	adverbium	bijwoord
agens	degene die de handeling verricht	
bep.	bepaling	
betr. vnw.	betrekkelijk voornaamwoord	
bez. vnw.	bezittelijk voornaamwoord	
bw	bijwoord	
bijv.	bijvoeglijk	
bijw.	bijwoordelijk	
consonant	medeklinker	
comp.	compound	samenstelling
dat.	datief	vierde naamval
direct object	lijdend voorwerp	
du.	dualis	tweevoud
f.	femininum	vrouwelijk woord
geb. wijs	gebiedende wijs	
gen.	genitief	zesde naamval
imp.	imperatief	gebiedende wijs
imperf.	imperfectum	onvoltooid verleden tijd
incl.	inclusief	
ind.	indicatief	aantonende wijs
inf.	infinitief	onbepaalde wijs
instr.	instrumentalis	derde naamval
lijd. vw.	lijdend voorwerp	
loc.	locatief	zevende naamval
lw	lidwoord	
m.	mannelijk	
masc.	masculinum	mannelijk woord
m.b.t.	met betrekking tot	
meew. vw.	meewerkend voorwerp	
n.	neutrum	onzijdig woord
nom.	nominatief	eerste naamval

onb.	onbepaald	
onb. vnw.	onbepaald voornaamwoord	
ond.	onderwerp	
onz.	onzijdig	
opt.	optatief	
p.	<i>parasmai-pada</i>	bedrijvende vorm
part. pass.	participium passivum	voltooid deelwoord
part. pres.	participium presentis	tegenwoordig deelwoord
pass.	passivum	lijdende vorm
perf.	perfectum	voltooid verleden tijd
pers.	persoon	
pl.	pluralis	meervoud
prefix	voorvoegsel	
pres.	presens	tegenwoordige tijd
prim.	primair	
pron.	pronomen	voornaamwoord
sandhi	klankverandering o.i.v. omringende klanken	
sec.	secundair	
sg.	singularis	enkelvoud
subst.	substantief	zelfstandig naamwoord
suffix	achtervoegsel	
t.b.v.	ten behoeve van	
teg.	tegenwoordige	
t.g.v.	ten gevolge van	
tw	telwoord	
u.	<i>ubhaya-pada</i>	ww dat zowel in bedrijvende als in middenvorm kan worden vervoegd
vnw	voornaamwoord	
voc.	vocatief	naamval v.d. aangesproken persoon
vocaal	klinker	
vw	voegwoord	
vra.	vragend	
vra. vnw.	vragend voornaamwoord	
ww	werkwoord	
ww.	werkwoordelijk	
zelfst.	zelfstandig	
zn.	zelfstandig naamwoord	